

Onbeperkt Ontwerpen

het ontwikkelen van een programma van eisen voor een kleinschalige woonvoorziening bestemd voor mensen met een licht verstandelijke beperking

Steven Surentu BK 9817318 | Afstudeeronderzoek, Explorelab 6
januari 2010

Onbeperkt Ontwerpen

het ontwikkelen van een programma van eisen voor een kleinschalige woonvoorziening bestemd voor mensen met een licht verstandelijke beperking

Steven Surentu
BK 9817318

Afstudeeronderzoek,
Explorelab 6, TU Delft, faculteit Bouwkunde

januari 2010

Mentoren:

Architectuur:
Ir. Hein de Haan, TU Delft, faculteit Bouwkunde

Onderzoek:
Dr. R.W. Goetgeluk, TU Delft, Onderzoeksinstituut OTB

Techniek:
Ir. A.T.M. Westgeest, TU Delft, faculteit Bouwkunde

Afbeelding voorpagina
studiemaquette projectlokatie Dordrecht, Dubbeldreef
ontwerp: Steven Surentu

voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerproject "Onbeperkt Ontwerpen" aan de TU Delft, afdeling architectuur. Dit traject beslaat een jaar waarbij er als eindresultaat een ontwerp voor een gebouw wordt verwacht mede op basis van onderzoek dat het ontwerp onderbouwt. Mijn persoonlijke interesse gaat uit naar dit onderwerp, omdat bouwen voor een zwakkere doelgroep nooit de aandacht heeft gekregen tijdens mijn studietijd. Bij de meeste denkbeeldige projecten gaat het om objecten met een hoog prestige-gehalte, gebouwen zoals een museum, een pilot-store en een bibliotheek. Bij het ontwerpen van een gebouw voor een zwakkere doelgroep ligt de aandacht ergens anders. Deze interesse is aangewakkerd door mijn vriendin, die dagelijks werkt met mensen met een verstandelijke beperking. Ik wist weinig over hun positie in de maatschappij, ook niet hoe ze wonen en hoe dat eventueel beter kan. Mijn vermoeden was dat er voor architecten nog niet veel specifieke informatie te krijgen is over bouwen voor mensen met een verstandelijke beperking. Het doel van dit onderzoek is om bij te dragen aan de architectonische kennis over bouwen van woningen en woonomgevingen voor mensen met een verstandelijke beperking. Concreet is mijn doel om een beter ontwerp-inzicht te krijgen om voor deze doelgroep te bouwen. Deze studie heeft me meer duidelijkheid gegeven over wat erbij komt kijken wanneer je gaat ontwerpen voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Zo blijkt de kennis over inwendige organisatie in de woning, generiek te zijn. De omgeving daarentegen is locatie-specifiek. Inclusief ontwerpen, een ontwerpmentaliteit waarbij rekening gehouden wordt dat de gebouwde omgeving voor iedereen bruikbaar moet zijn, is nog niet vanzelfsprekend; daar kan in Nederland nog veel werk in verzet worden.

Steven Surentu

Dordrecht, januari 2009

inhoud

voorwoord	4
inhoud	5
1 Aanleiding	6
2 Methode om tot een goed aansluitend Programma van Eisen te komen	14
3 de Doelgroep	20
4 Het Huidige Beleid	26
5 Literatuur	34
6 Interviews	50
7 Generiek programma van eisen	56
8 Voorlopig design & Testmodel	66
9 Case-study	70
10 Voorlopig Ontwerp	82
11 Conclusie en aandachtspunten voor ontwerp	96
Bronnen	98
Begrippenlijst	101

1 | Aanleiding

Wat is de opdracht?

Ontwikkelingen in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking hebben direct te maken met de mate waarin wordt gestreefd naar hun participatie in de samenleving (Vermeer 2000).¹ Lange tijd zag men een verstandelijke beperking als een medisch probleem: de mensen met een verstandelijke beperking waren patiënten die verzorgd of behandeld moesten worden in een instituut in een rustige omgeving. Dit wordt ook wel medisch paradigma genoemd.

In Scandinavië ontwikkelt zich vanaf de jaren '40 van de vorige eeuw het pad naar normalisatie, met als mijlpaal 1967, waarin Zweden een nieuwe wet op de gehandicaptenzorg aanneemt.² Met deze nieuwe wet wordt gestreefd naar een situatie waarin mensen met een verstandelijke beperking leren en zich ontwikkelen tot 'gewone' burgers, zodat zij kunnen wonen en leven zoals andere burgers in de samenleving. Concreet betekent normalisatie dat mensen met een verstandelijke beperking niet meer in instituten wonen, maar zoveel als mogelijk in woonwijken (fysieke integratie), dat zij gebruikmaken van dezelfde voorzieningen die beschikbaar zijn voor alle burgers, zoals het openbaar vervoer, winkels, restaurants, en sportfaciliteiten (functionele integratie) en dat zij worden gerespecteerd als medeburger in diverse sociale situaties (sociale integratie; Van Gennep en Ruigrok 2002). Deze koerswijziging brengt de verwachting met zich mee dat het positieve consequenties zou hebben voor mensen met een verstandelijke beperking. Nederland volgt op dat moment de normalisatie ontwikkelingen niet, de discussie komt hier pas in de jaren '70 op gang.

Rond 1990 ontstaat er kritiek op het normalisatie-paradigma, want de effecten van normalisatie blijken anders dan gedacht. Naast het wonen in woonwijken is er nauwelijks aandacht voor het creëren van een eigen plaats in de samenleving (functionele en sociale integratie; Van Gennep 2003). Contacten tussen mensen met een verstandelijke beperking en andere bewoners in de wijk blijven

oppervlakkig. Als reactie op het normalisatie-paradigma ontstaat in de beweging voor burgerrechten in de Verenigde Staten het burgerschapsparadigma.

De opvatting welke anno 2009 heerst, is dat het beter is voor mensen met een verstandelijke beperking om met de maatschappij mee te doen. Het burgerschapsparadigma houdt in dat mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving moeten kunnen leven als gelijkwaardige burgers waarbij hij of zij gebruik maakt van gewone voorzieningen die in de samenleving geboden wordt. Deze opvattingen zijn betrekkelijk nieuw, pas van de laatste 20 jaar. 'Meedoen', 'erbij horen': deze begrippen vormen de kern van het beleid op het sociale en culturele terrein.³ Hier is sprake van integratie en inclusie. Dit hoeft niet te betekenen dat zij volledig zelfstandig zijn. Binnen het burgerschapsparadigma worden 'zorg' en 'begeleiding' vervangen door 'ondersteuning' (Van Gennep 1997). Ondersteuning wordt omschreven als: "...toegang geven van iemand met een beperking tot voor hem belangrijke kennis, middelen en relaties die nodig zijn om in de samenleving te kunnen wonen, werken en recreëren."⁴ Ondersteuning wordt geboden door het sociale netwerk, bijvoorbeeld door ouders, familie, vrienden en collega's, eventueel aangevuld door een professioneel netwerk. Het geheel aan noodzakelijke veranderingen wordt in beleidsjargon veelal aangeduid als 'vermaatschappelijking in de zorg'. In een dergelijke optiek hoeft iemand dus niet helemaal 'klaar' te zijn voor wonen en leven in een woonwijk. De nadruk ligt op kwaliteit van bestaan, wat dat is en hoe dat wordt bereikt, bepaalt een ieder voor zichzelf. Het is belangrijk dat mensen met een verstandelijke beperking eigen keuzen kunnen (leren) maken en ruimte hebben om te kunnen leren van fouten.

Participatie in de samenleving in de breedste zin van het woord kan worden gemeten door de activiteiten die mensen ontplooiën.⁵ Daarbij wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen productieve activiteiten en consumptieve activiteiten. Onder de eerste worden

1 Anders of toch niet?, NIVEL 2007, pag. 13
<http://www.slo.nl/downloads/archief/Zorgverleners.pdf/p.11>

3 Een eigen Huis, SCP 2006

4 Anders of toch niet?, NIVEL 2007, pag. 14

5 Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 39

	Medisch paradigma	Normalisatie Paradigma	Burgerschaps Paradigma
mensvisie	mens met beperkingen	mens met mogelijkheden	mens met rechten en plichten
status	patient	leerling	burger
begeleiding	verzorgen/behandelen	ontwikkelen	ondersteunen
lokatie	instituut, buiten de samenleving	Met speciale voorzieningen in de samenleving	Met gewone voorzieningen in de samenleving

figuur 1.1: Verandering in de visie op de participatie van mensen met een verstandelijke beperking (Bron: Anders of toch niet?, NIVEL 2007, pag. 14)

niet alleen betaald werk gerangschikt, maar ook vrijwilligerswerk, hulpverlening aan anderen en eigen huishoudelijke taken. Bij consumptieve activiteiten gaat het om activiteiten thuis maar ook buiten de deur. Gebruik van media (tv, radio, krant, internet), sociale activiteiten zoals bezoek, het hebben van logés etc., hobby's die thuis worden gedaan zijn voorbeelden van activiteiten thuis. Onder activiteiten buitenshuis verstaan we recreatie in de open lucht, actief lid zijn van verenigingen, culturele activiteiten, uitgaan, sport en reizen. Bij ouderen spreekt men van contractie wanneer mensen zich terugtrekken uit meer belastende activiteiten. De activiteiten die deze mensen dan ondernemen zijn meer op de woning gericht. Wanneer ook het activiteitenpakket eenzijdiger wordt spreekt men van convergentie. Contractie en convergentie doen zich veel minder voor bij hoger opgeleide mensen.⁶

Daarnaast speelt de beschikbaarheid van transportmiddelen een belangrijke rol. Het ligt voor de hand dat de woning en de woonlocatie een belangrijke rol zullen spelen in de deelname van mensen aan de samenleving. De belastende factor van een activiteit, de veelzijdigheid van activiteiten, transportmiddelen en de woning en zijn lokatie zijn van invloed op de participatie van iemand met een beperking.

In Nederland verhuisden eind 20e eeuw voornamelijk mensen met lichte of matige verstandelijke beperkingen zonder bijkomende lichamelijke beperkingen of gedragsproblemen naar woonwijken; eerst naar gezinsvervangende tehuizen en later ook naar meer kleinschalige woonvormen. Hierbij werd gestreeft naar een woonvorm die te vergelijken is met die van iemand zonder beperking, zowel qua organisatie en uiterlijk als ook in schaalgrootte. Dergelijke woonvoorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking in woonwijken bleven echter lijken op mini-instituten in een woonwijk.

⁶ Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 39

Het bouwen van kleinschalige woonvoorzieningen staat in Nederland nog in zijn kinderschoenen. In 2003 is de verdeling intramuraal-extramuraal onder verstandelijke beperkte personen in Nederland ongeveer gelijk, 50% woont in een instelling en 50% woont in de wijk. Er worden wel steeds vaker kleinschalige woon-initiatieven gestart. Desondanks wordt er volgens de MEE (landelijke vereniging voor mensen met een beperking) momenteel een te beperkt aanbod aan woonplekken gesignaleerd voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Denk hierbij aan de vorm begeleid wonen waarbij de bewoner woont in een woonwijk en ondersteuning krijgt waar het nodig is.⁷

Voor wie?

Binnen het heersende burgerschapsparadigma wordt gesteld dat mensen met een stoornis of een verstandelijke beperking evengoed als anderen moeten kunnen participeren in de samenleving zonder dat de maatschappij onnodige obstakels opwerpt. Dit zo goed mogelijk laten meekomen in de maatschappij noemt men inclusie. Dit is wat anders dan het begrip 'integratie' wat de boventoon voerde in het voorafgaande normalisatieparadigma. Bij integratie ging het in de kern erom dat iedereen dezelfde middelen of voorzieningen (denk hierbij aan winkels, openbaar vervoer, sportfaciliteiten etc.) die de maatschappij biedt, gebruikt. Dit is echter, zo is in het verleden al gebleken, geen garantie voor succes. Een middel kan namelijk minder geschikt zijn voor iemand met een verstandelijke beperking.

Het gaat om een aanzienlijk aantal mensen: tussen de 10 en 15% van de Nederlanders heeft één of meerdere beperkingen. Ongeveer 1 op de 6 mensen met een verstandelijke beperking heeft ook een lichamelijke beperking. Met inclusief beleid kunnen ook mensen met een beperking als volwaardige burgers leven, werken en wonen.

Ongeveer de helft van de mensen met een verstandelijke beperking heeft een lichte verstandelijke beperking, de omvang van

deze groep is 55.000 personen.⁸ De volwassenen onder deze doelgroep komen aardig mee in de samenleving. Ze kunnen duidelijk maken wat ze bedoelen. Leren lezen en schrijven lukt vaak ook. Met geld omgaan en voor zichzelf zorgen gaat velen ook redelijk af. Bij sommigen gaat het dagelijks leven zo goed, dat ze geen begeleiding nodig hebben. Ze kunnen dan zelfstandig gaan wonen of samen met anderen. Anderen lukt het net niet om alles zelf te doen. Zij hebben af en toe hulp nodig bijvoorbeeld bij het bijhouden van hun administratie, als ze naar de dokter gaan en dat soort dingen. Maar veel hulp hebben ze niet nodig: meestal maar een paar uur per week. Als kind gaan ze vaak naar de gewone basisschool - meestal met wat extra ondersteuning - en daarna naar het voortgezet speciaal onderwijs of het beroepsonderwijs. Als ze op hun achttiende van school af komen, gaan de meesten werken, soms met begeleiding. Voor anderen is werken te moeilijk of te onrustig. Deze mensen kunnen terecht in een sociale werkplaats of in een dagcentrum voor volwassenen.

Voor mensen met een licht verstandelijke beperking is het goed mogelijk om in de wijk te wonen zeker wanneer er getracht wordt enkele mogelijke struikelblokken van te voren weg te nemen door nauwkeurig te zoeken naar een locatie en gericht te ontwerpen. Ook al is dit project niet specifiek toegespitst op mensen met lichamelijke beperkingen, toegankelijkheid 'van' en 'in' de woningen verdienen binnen het kader van inclusie ook de aandacht. Gericht gebouwen ontwerpen voor mensen met een licht verstandelijke beperking is een dusdanig specifieke opgave waar nog niet veel over geschreven is.

Doel van dit onderzoek is door de te nemen stappen, via het formuleren van een PvE te komen tot een gebouw voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Deze werkwijze zou kunnen dienen als leidraad voor andere ontwerpers die ook aan de slag willen met een ontwerp-opgave voor de zwakkere doelgroepen in de samenleving.

⁷ MEE Signaal, Trend- en signaleringsrapportage voorjaar 2009, pag. 6

⁸ Zorg voor verstandelijk gehandicapten, ontwikkelingen in de vraag, J. Jonker, I. Ooms, J. Stevens, SCP 2005 p. 21

De Wmo

Sinds 1 januari 2007 is er een nieuwe wet; de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo).⁹ Het maatschappelijke doel van de Wmo is 'meedoen'. Daarnaast was de vermaatschappelijking van de zorg nodig om de verzorgingsstaat betaalbaar te houden. De wet moet er voor zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving, al of niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. Dat is de onderlinge betrokkenheid tussen mensen. Wanneer dat niet kan, is er ondersteuning vanuit de gemeente. De gemeente ondersteunt bijvoorbeeld vrijwilligers en mantelzorgers. De Wmo regelt ook de hulp bij het huishouden en zorgt voor goede informatie over de hulp en informatie die mensen kunnen krijgen.

De landelijke overheid stelt dat de gemeente dichter haar inwoners staat en daarom haar eigen inwoners beter kent dan de overheid. Ook stelt de overheid dat de gemeente beter weet wat de inwoners nodig hebben. Daarom is de Wmo een taak van de gemeente. De bedoeling is dat de gemeente samen met zijn inwoners voor maatschappelijke ondersteuning niet alleen. Dat doet de gemeente samen met de inwoners. Het doel van deze samenwerking is het opstellen van een samenhangend lokaal beleid op het gebied van de maatschappelijke ondersteuning, waarbij de gemeente de verantwoordelijkheid heeft om alle burgers te laten meedoen in de samenleving. Elke gemeente zal bij het opstellen van dit beleid eigen accenten leggen. Voor mensen die langdurige, zware zorg nodig hebben is en blijft er de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ).¹⁰

De betekenis van wonen

Het ministerie van Wonen, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) heeft in 2006 een studie laten uitvoeren naar de vergrijzing en de

daarmee samenhangende consequenties voor het woonbeleid. Dit onderzoek kan ook relevant en inspirerend zijn voor éénieder die bezig is op gebied van vergrijzing, huisvesting, zorg en participatie.¹¹ Het is van belang om te weten wat wonen betekend voor mensen meten zonder een verstandelijke beperking, wanneer dit duidelijk is kan namelijk aangegeven worden waar er nog meer inzet nodig is om participatie en wonen in de wijk tot een succes te maken.

Fysiek welzijn en sociaal welbevinden zijn universele doelen die door iedereen worden nagestreefd. Dit staat los van leeftijd, nationaliteit, inkomen of beperking.¹²

Bij het fysieke welzijn moet men denken aan zaken zoals veiligheid, autonomie, privacy en comfort. Bij sociaal welbevinden gaat het om doelen zoals sociaal contact, stimulans, waardering en status. Het wonen speelt een belangrijke rol om deze doelen te bereiken. Het biedt huishoudens kansen, maar heeft daarnaast ook barrières in de vorm van prijzen, fysieke belemmeringen (trappen) en institutionele grenzen (woonruimteverdeling). De verscheidenheid in huishoudens is toe te schrijven aan twee voornamelijk oorzaken:

- De mate van belang van de verschillende concrete doelen van wonen wordt in elk huishouden anders ingeschat .
- De variatie in hulpbronnen die zij kunnen inzetten om die doelen te bereiken (inkomen, vermogen, AWBZ-indicatie) en de individuele beperkingen die zij daarbij ondervinden (slecht ter been, afhankelijk van verzorgers of dichtbij wonende ouders).

11 Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 3

12 Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 39

9 <http://www.invoeringwmo.nl/WMO/nl-NL/Algemeen/>

10 De Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) is in Nederland een verplichte, collectieve ziektekostenverzekering voor niet individueel verzekerbare ziektekosten risico's. Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Algemene_Wet_Bijzondere_Ziektekosten

Uitgaande van de doelen kunnen de volgende functies aan de woning worden toegekend¹³:

1. De woning als zorgcentrum.

Hierbij gaat het niet alleen om pragmatische fysieke zaken zoals persoonlijke verzorging, eten, slapen, hygiëne, enzovoorts, maar ook om psychische redenen zoals beschutting, veiligheid, en privacy.

2. De woning als activiteitscentrum,

Het gaat hier om individuele activiteiten zoals lezen, muziek luisteren of televisie kijken, en daarnaast ook sociale activiteiten zoals het ontvangen van gasten en het hebben van logés.

3. De buurt als leefwereld in de organisatie van het dagelijkse bestaan en het onderhouden van sociale netwerken.

4. De woning als uitvalsbasis voor het deelnemen aan de samenleving.

Denk hierbij aan het ondernemen van activiteiten en het onderhouden van contacten. De bepalende elementen hier zijn de locatie van de woning in combinatie met de reikwijdte van de bewoner.

5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed. Het gaat hier om alle kosten en opbrengsten welke het huis met zich meebrengt.

Deze vijf functies lopen in elkaar over. Wonen, welzijn en welbevinden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Huishoudens van alle leeftijden ondervinden logistieke problemen om al deze functies in tijd en ruimte met elkaar te verbinden en doen dan ook vaak een beroep op elkaar, op private diensten of publieke arrangementen om dit voor elkaar te krijgen.

Voor mensen die meer geld te besteden hebben is het makkelijker

om bij gebrek aan tijd te kiezen voor het afnemen van betaalde diensten en die aan huis te laten leveren (bijvoorbeeld kinderopvang of boodschappenservice). Voor mensen die veel tijd hebben en weinig geld is de omgekeerde weg vaak eenvoudiger zolang zij daar fysiek toe in staat zijn. Hiermee wordt duidelijk dat er een enorme diversiteit aan strategieën is om functies te combineren. Deze zijn afhankelijk van de maatschappelijke en ruimtelijke positie, van de zwaarte die men aan de doelen toekent en van de individuele hulpbronnen en beperkingen die men heeft.

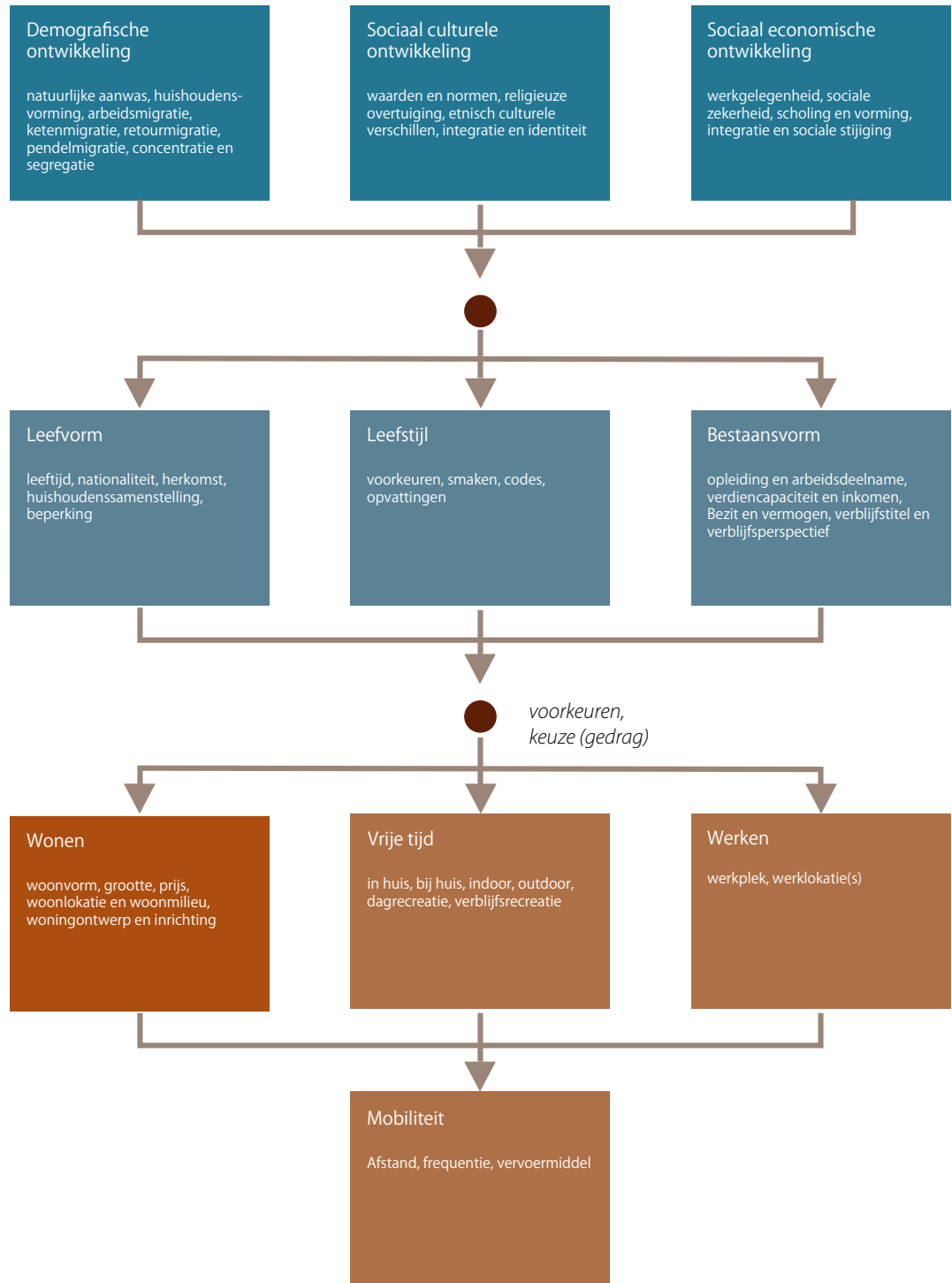
In het advies Demografie en Leefstijlen (2002) van de RMNO¹⁴ staat schematisch weergegeven hoe de manier van wonen samenhangt met vrije tijd, werk en mobiliteit. De keuze hoe men dit invult of vormgeeft wordt beïnvloed door je leefvorm, bestaansvorm en leefstijl. Afbeelding 1 brengt die samenhang in beeld. In deze afbeelding is onder leefvorm ook het begrip "beperking" opgenomen. Maatschappelijke ontwikkelingen uit zich niet direct in veranderingen in gedrag op terreinen als wonen, werken, vrije tijd en mobiliteit. De kenmerken en achtergronden van het individu (leefstijl, bestaansvorm en leefvorm) staat hier nog tussen. De tweede rij in dit schema illustreert dit. De RMNO omschrijft leefstijl als "de wijze waarop een individu of een groep individuen zijn leven vorm en inhoud geeft, waarbij zaken als wijze van tijdsindeling, gerichtheid op materiële middelen en actieradius een grote rol spelen".¹⁵

Mensen die veel overeenkomsten vertonen binnen hun leefvorm, leefstijl en bestaansvorm kunnen gezien worden als een specifieke doelgroep. Wanneer deze bepaald is kan men traceren welke wensen of eisen op gebied van wonen, werken, vrije tijd en mobiliteit bij deze doelgroep hoort. Deze thema's zijn weer te vertalen naar de woning zelf en de buurt waarin de woning staat.

Ook al zijn de kenmerken en achtergronden iets eigens van het individu, deze worden wel beïnvloed door door de demografische, de sociaal culturele en sociaal economische ontwikkeling. Zo

13 Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 40

14 Raad voor ruimtelijk, milieu- en natuuronderzoek (RMNO)
15 Advies Demografie en Leefstijlen, RMNO, 2004, p.13

figuur 1.2: Samenhang demografische ontwikkelingen op alle mogelijke ruimtelijke schaalniveaus met de verandering in en de toenemende diversiteit van het gedrag op het gebied van wonen, werken, vrije tijd en mobiliteit. Bron: Advies Demografie en Leefstijlen, RMNO 2004

kan verandering in religieuze overtuiging, een Sociaal Cultureel aspect, voornamelijk zijn weerslag hebben op gebied van leefstijl (denk aan voorkeuren en opvattingen) en zal daarop het wonen, werken, vrije tijd en mobiliteit op aanpassen. Leefstijl-kenmerken worden in het rapport van de RMNO gedefinieerd als voorkeuren, smaak-uitingen, codes en opvattingen waarmee mensen onderling uitdrukking geven aan hun sociale positie.¹⁶ Smaakuitingen kunnen een manier zijn om je te onderscheiden van anderen of een middel om ergens bij te (willen) horen. Om deze uitingen goed te interpreteren moet men ook naar de sociale context kijken waarin deze zich bevindt. Wonen in een woonark in het centrum van Amsterdam heeft een andere betekenis dan wonen in een woonark in de polder.

Zo is de eerdergenoemde verandering van normalisatieparadigma naar burgerschapsparadigma, waarin gesteld werd dat mensen met een beperking mee moeten kunnen doen, een verandering in waarden en normen. Een Sociaal Culturele ontwikkeling waarvan de invloed terug te vinden is in huishoudenssamenstelling en beperking (leefvorm) en voorkeuren en opvattingen (leefstijl). Dit heeft dan ook via het individu zijn weerslag op wonen, werken, vrije tijd en mobiliteit.

Het vinden van een geschikte woonvorm kan behoorlijk ingewikkeld zijn. Iedereen heeft zo zijn eigen wensen en behoeften. Waar het voor de één ideaal is om een bestaande woning aan te passen, kan het voor de ander een oplossing zijn om begeleid te wonen. Veel mensen willen zo zelfstandig mogelijk wonen, het liefst in kleinere woonvormen. Hiervan bestaan inmiddels allerlei varianten. Iemand die in een rolstoel zit, is bijvoorbeeld gebaat bij een drempelloos huis, een aangepast toilet en een aangepaste doucheruimte. Er zijn ook mensen met een beperking die niet bij hun ouders of zelfstandig kunnen wonen. Voor hen zijn er allerlei woonvoorzieningen. Door de grote variëteit zou er in principe op elke vraag en begeleidingsbehoefte een passend aanbod voorhanden moeten zijn of komen.

Programma van Eisen

Het Programma van Eisen (PvE) is bedoeld als leidraad voor de ontwerper om zo tot een zo goed en compleet mogelijk ontwerp te kunnen komen. Deze dient een omschrijving te bevatten van de organisatie van de opdrachtgever zodat de ontwerpende partijen zich al kunnen inleven in de ontwerpopdracht. Daarbij behoren ook de ambities van de opdrachtgever. Het is een document in een ontwerp- of aanschafproces en is het medium waarin de verwachtingen van de opdrachtgever of gebruiker zijn vastgelegd.¹⁷

De opdrachtgever geeft namelijk aan welke gebruiks- of functie-eisen hij toekent aan het ontwerp. Deze functie-eisen vormen de basis voor het PvE. Het zijn niet alleen eisen die uit te drukken zijn in getallen maar ook subjectieve eisen, wensen en verwachtingen die betrekking hebben tot de architectuur zoals identiteit en belevingswaarde. De opdrachtgever heeft een bepaalde beeldverwachting waaraan zo goed mogelijk voldaan moet worden. De bedoeling van een PvE is niet om de eigenschappen te specificeren maar om de randvoorwaarden en limieten te definiëren voor een nieuw ontwikkelingsproject. Het PvE is de input voor het project en het resultaat is de output. De belangrijkste taken binnen een project is om een set hanteerbare regels te krijgen en daarmee een geschikt gebouw te ontwerpen voor de doelgroep. Deze hanteerbare regels bestaan uit wensen maar ook uit beperkende voorwaarden. Deze beperkende voorwaarden kunnen een interne achtergrond hebben, zo kan de opdrachtgever harde limieten aan prijs, onderhoudsvriendelijkheid, milieulast en energieverbruik laten opnemen binnen het PvE.¹⁸

Naast interne eisen zijn er ook externe eisen. Deze kunnen bijvoorbeeld bepaald worden door de overheid. De overheid kan namelijk door middel van wet- en regelgeving bepaalde eisen stellen aan een gebouw. Denk hierbij aan bestemmingsplannen, milieuwetgeving, brandweereisen en het bouwbesluit.

¹⁷ <http://www.programmavaneisen.com/>

¹⁸ Programma van Eisen, instrument voor kwaliteitsbeheersing, E.A.M. ten Dam, F.J. Smits, D. Spekkink SBR, Rotterdam 1996, . p. 12

Leeswijzer

Deze opvatting van inclusie in de samenleving waar mogelijk is, is betrekkelijk nieuw. Het ontwerpen van een gebouw voor mensen met een licht verstandelijke beperking binnen deze opvattingen is dan ook een betrekkelijk nieuwe opgave. Deze studie gaat in op de ontwerptaak. In acht hoofdstukken wordt stapsgewijs inzicht verworven in het "hoe en waarom" van het gepresenteerde ontwerp. In dit hoofdstuk, de inleiding, staan doelstelling en probleemstelling centraal. Hierin wordt besproken welke 5 doelen het "wonen" dient. Ook wordt hierin duidelijk voor wie de resultaten van belang kunnen zijn en wat er onder een PvE verstaan wordt.

Op welke manier gaan we uitzoeken wat er nodig is in en rondom een woning voor iemand met een verstandelijke beperking? In hoofdstuk 2 wordt inzicht verworven hoe we de woonwensen gaan vaststellen.

De werkwijze die in dit hoofdstuk omschreven staat bestaat uit twee delen: Het tweede deel wordt gevormd door de case-study, een onderzoek welke locatiegebonden is. Hier wordt getoetst of de kennis uit deel I Wmo bestendig is (hoofdstuk 8).

In de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 wordt stapsgewijs de PvE aangesterkt.

In hoofdstuk 3 gaan we in op de doelgroep. Wie zijn zij en wat eisen ze? Om hoeveel mensen gaat het?

In hoofdstuk 4 krijgen we inzicht in het huidige beleid welke mede bepaald wordt door de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Dit is de wet die de mensen met een verstandelijke beperking moet ondersteunen op hun weg naar inclusie. Het beleid met de relevante prestatievelden, worden uiteengezet

In hoofdstuk 5 wordt uiteengezet wat er uit de literatuurstudie naar voren komt op het gebied van mensen met een verstandelijke beperking en hun participatie heden ten dage. Ook de resultaten van het tijdsbestedingsonderzoek zijn hierin opgenomen.

Er zijn interviews afgenomen om zo ook de geluiden van betrokkenen op te vangen, om zo door te dringen tot de cruciale punten in de ontwerpogave. De opmerkelijke resultaten zijn uiteengezet

in hoofdstuk 6

In hoofdstuk 7 komen alle bevindingen bij elkaar samen om zo een overzicht te krijgen van het generieke Programma van Eisen.

In het vorige hoofdstuk gevonden resultaten zijn generiek, van toepassing op elke locatie in Nederland. Vervolgens wordt met deze informatie mogelijkheden getest en door middel van interviews beoordeeld in hoofdstuk 8.

Om te laten zien hoe dit wordt omgezet naar een daadwerkelijk ontwerp moet er een case-study plaatsvinden, hierover leest u in hoofdstuk 9. Hier wordt de generieke kennis gebruikt en tevens gezocht naar locatie-specifieke kennis. Het verkrijgen van deze kennis gebeurt, waar kan, zoveel mogelijk net als bij het generieke deel, door de doelgroep te bekijken, het voorgeschreven beleid na te lopen, literatuurstudie, interviews en een verslag van een bijeenkomst gerelateerd aan deze ontwerpogave.

De informatie van het Generieke en specifieke deel samen geven de mogelijkheid om tot een voorlopig ontwerp te komen in hoofdstuk 10.

2 | Methode om tot een goed aansluitend Programma van Eisen te komen

In de inleiding is behandeld wat de opdracht is, wat we onder wonen verstaan en hoe dit zich verhoudt ten opzichte van sociaal culturele ontwikkelingen. Ook is uitgelegd voor wie we gaan ontwerpen. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet welke werkwijze je als ontwerper kan hanteren om tot een kwalitatief goed ontwerp te komen welke zo goed mogelijk aan de eisen en verwachtingen van de opdrachtgever of gebruiker voldoet, in dit geval de mensen met een verstandelijke beperking.

Ontwerpen en het PvE

Om te bereiken dat de doelgroep in de toekomst tevreden gebruik maakt van de te ontwerpen woonvoorziening is het belangrijk om een (voorlopig) programma van eisen op te stellen waarin de wensen, randvoorwaarden, eisen en beperkingen omschreven worden.

Ontwerpen is het proces van de uitwerking van een idee, of ideeën, naar een ontwerp, ”.

’Bij ontwerpen is er altijd een probleemhebbber; iemand die een oplossing zoekt voor een bepaald probleem, in dit geval mensen met een licht verstandelijke beperking die kleinschalig begeleid of beschut willen wonen. Veelal is de oplossing een product of dienst wat je kunt gebruiken. Bijna altijd zijn er meer goede oplossingen voor het probleem. Uit de verschillende mogelijkheden wordt dan gekozen voor de oplossing die het beste past bij de probleemhebbber in kwestie en de specifieke wensen die zij/ hij heeft. Bij het bedenken van de beste oplossing zijn er beperkingen. Zo moet je natuurlijk rekening houden met de natuurwetten en de beschikbare materialen en geld. De opdrachtgever van de ontwerper is niet altijd de probleemhebbber, maar kan wel extra eisen aan het ontwerp toevoegen (bijv. milieueisen). Technisch Ontwerpen is een zich herhalend proces, waarbij soms teruggedaan wordt naar eerdere fasen uit de ontwerpcyclus en vandaar eventueel opnieuw begonnen wordt. Soms voldoet een gemaakt ontwerp niet aan de gestelde eisen en wordt de cyclus nog een keer doorlopen.

De zes stappen van in design:

1 - Behoeftte of probleem van een probleemhebbber omschrijven om zo tot een ontwerpopdracht te komen. De probleemhebbber is de persoon met een licht verstandelijke beperking.

2 - Onderzoek naar dit betreffende probleem om te weten welke eisen opgenomen moeten worden. Dit onderzoek is verdeeld in generiek en specifiek: Het generieke deel brengt eisen voort die niet locatiegebonden zijn maar algemeen gelden. Zowel de methode die toegepast wordt en de kennis die daarmee verkregen worden zijn toepasbaar bij soortgelijke opdrachten in Nederland. Omdat het hier over het ontwerpen van een woning gaat worden de verkregen “eisen” gerangschikt naar de 5 functies van wonen welke ook in hoofdstuk 1 zijn besproken.

3 - opstellen van een (voorlopig) programma van eisen, wensen, randvoorwaarden en beperkingen; Een PvE wordt geschreven voor de ontwerper of (mogelijke) leverancier die daarmee weet aan welke voorwaarden zijn product zal moeten voldoen. Hierbij wordt ook beschreven waaraan het ontwerp moet voldoen om verschillende oplossingen te kunnen bedenken;

4 - Kiezen van de meest veelbelovende oplossing en het realiseren ervan. Het kiezen en realiseren zal in dit geval dicht bij elkaar liggen omdat het ontwerp niet als mock-up gebouwd kan worden. Het ontwerp zal dus niet echt gerealiseerd worden maar een schaalmodel of schetsontwerp zal hierin volstaan.

5 - Testen, evalueren en verbeteren van het ontwerp; Dit schetsontwerp zal worden geëvalueerd door betrokkenen zodat er een uitspraak gedaan kan worden of het juist en toereikend zal functioneren in de praktijk. Als blijkt dat het ontwerp nog niet helemaal voldoet dan zal de ontwerper één of meerdere stappen terug moeten doen en met een verbeterd ontwerp moeten komen. Voldoet het ontwerp wel dan kan de ontwerper verder. Met generieke kennis alleen kan je nog geen woning voor deze doelgroep ontwerpen. Aangezien de locatie van invloed is op het succes van een ontwerp voor woningen voor mensen met een verstandelijke beperking, brengt deze een serie extra eisen met zich mee. Omdat het de bedoeling is dat er een daadwerkelijk ontwerp

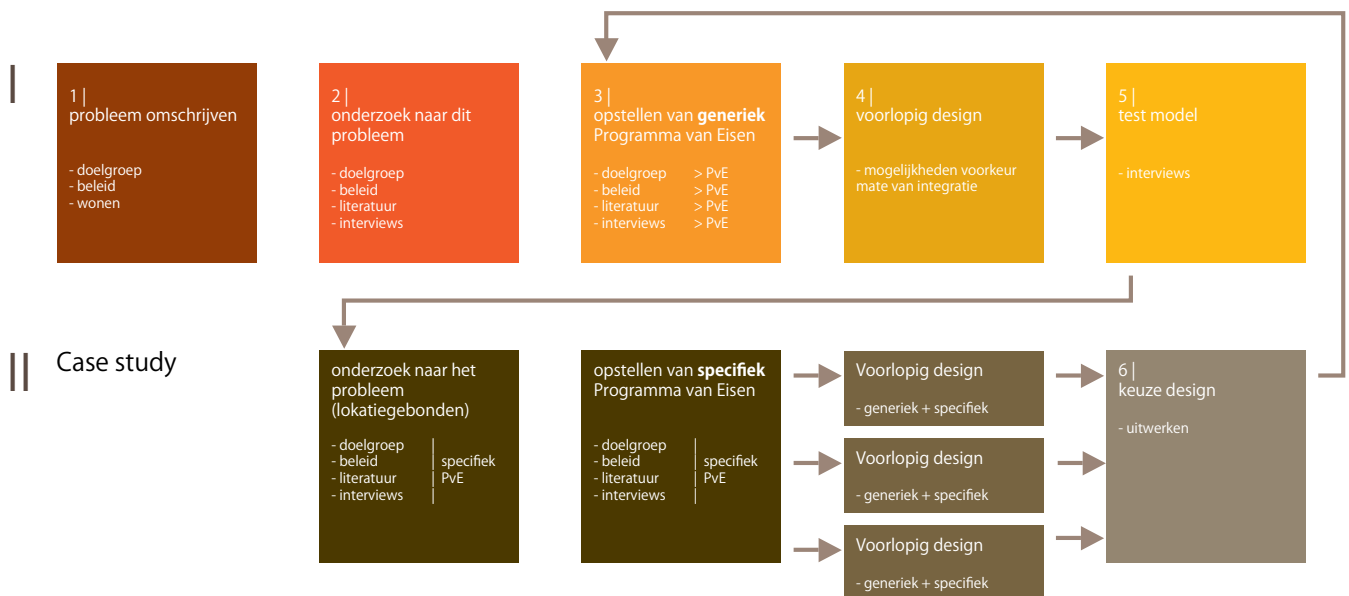
komt voor een gebouw wordt dit deel onderzocht in de "case-study", een onderzoek naar een gekozen locatie waaruit locatie-specifieke bevindingen voortkomen. Dit verslag reikt tot en met dit punt, omdat het uiteindelijke ontwerp waar het in punt 6 om gaat nog in ontwikkeling is. Dit kan nog niet beschreven worden.

6 - Keuze

Het uiteindelijke resultaat moet worden beschreven en geëvalueerd om zo verder ontwikkeling mogelijk te maken.

De opdracht is dan ook om door middel van het opgestelde Programma van Eisen, te laten zien hoe je tot een ontwerp kan komen.

Hieronder zijn de zes stappen in design om tot een generiek PvE te komen (I) en hoe je hiermee tot een geschikt ontwerp kan komen (II) schematisch weergegeven .

figuur 2.1: Toegepaste werkmethode voor dit onderzoek; In 6 stappen van Programma van Eisen naar een design voor woningen voor mensen met een verstandelijke beperking.

Onder de tweede stap "onderzoek naar dit probleem" staan vier bronnen, te weten: doelgroep, beleid, literatuur en interviews. Uit deze vier bronnen komen bevindingen die te vertalen zijn naar voorkeuren. In deze studie gebruiken we de uitgangspunten van de beslissingsboom zoals deze beschreven is in de Module Consumentengedrag WoON (Goetgeluk 1997)²:

Een woning en zijn omgeving hebben kenmerken die gekoppeld kunnen worden aan de 5 functies van wonen.

Dit geldt ook voor de voorkeuren van de gebruiker, deze zijn ook in te delen naar de 5 functies van wonen. Wanneer deze voorkeuren corresponderen met hetgeen wat ontworpen is dan zal de woning, bij gebruik, een grote kans van succes hebben omdat het voldoet aan de wensen en behoeften van de gebruiker.

De beslissingsboom toont de hardheid van voorkeuren. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen hard, vervangbaar en zacht (Goetgeluk 1997).

Een eis is *hard* wanneer blijkt dat het geopperde ontwerp niet gekozen wordt door de gebruiker, omdat hetgene wat in de eis gesteld wordt niet in het ontwerp aanwezig is.

Wanneer de gebruiker aangeeft dat hij een tweede keuze heeft naast hetgeen wat hij als ideaal bestempeld, dan spreekt men van een *vervangbare* eis.

Ter voorbeeld: Een gebruiker is op zoek naar een woning. Hij is moeilijk te been en heeft het liefst een woning op de begane grond, maar als dat niet voorhanden is, dan is een woning op de eerste verdieping ook goed mits er een lift aanwezig is. In dit voorbeeld geeft de gebruiker aan dat hij het liefst op de begane grond woont maar wanneer hem een woning wordt aangeboden op de eerste verdieping met de aanwezigheid van een lift dan zal hij deze ook in overweging nemen. Was de lift er niet geweest dat had de gebruiker de woning niet overwogen maar afgewezen.

Een eis is zacht wanneer deze niet leidt tot het verwerpen van

keuze voor een woning.

In dit onderzoek zal er onderscheid gemaakt worden tussen hard en zacht. Hard en vervangbaar worden gecombineerd onder de noemer "hard".

Het is belangrijk om deze indeling te maken bij een PvE, omdat dit aangeeft aan welke eisen voldaan moet worden om tot een kwalitatief goed ontwerp te komen. Ze onderscheiden zich van de eisen welke wel een meerwaarde geven maar niet cruciaal zijn.

De hardheid van voorkeuren kan herleidt worden uit drie verschillende bronnen³:

1. De hardheid van een eis wordt doorgaans bepaald door de vraag. Wanneer de aanwezigheid of juist afwezigheid van een bepaalde eigenschap van de woning bij de gebruiker verschil maakt in keuze dan hebben we het over een harde eis. De gebruikers kunnen de mensen met een verstandelijke beperking zijn in dit onderzoek, maar ook de ouders of de begeleiders kunnen die rol vervullen omdat ze weten wat de persoon in kwestie nodig heeft.

2. Vanuit de aanbodkant kan de hardheid ook bepaald worden. Zo kan verplegend personeel of begeleiders vanuit hun ervaring hardheids-eisen stellen ook al worden die niet altijd gedeeld door de consument. Zo is voorstelbaar dat als mensen niet alleen verstandelijke maar ook lichamelijk beperkt zijn, er extra harde en vervangbare voorkeuren worden gemeld.

3. De overheid kan bepalen wat hard is. Wettelijke regels en bepalingen zoals het bouwbesluit kunnen harde eisen stellen aan bijvoorbeeld de hoeveelheid daglicht in een woning of de brandveiligheid.

Daarnaast kan het ook zijn dat het niet duidelijk is wat de hardheid is van een eis, omdat dat niet uit de bronnen te halen is, in dit geval hoort de eis tot "niet indeelbaar".

In dit onderzoek is vanwege de aard van de doelgroep gekozen voor een selectie van bronnen. In hoofdstuk 7 komen al deze bevindingen bij elkaar om gezamenlijk een programma van eisen te vormen.

Er is gestart met de wettelijke regels en bepalingen die gelden voor de doelgroep licht verstandelijk gehandicapt al dan niet met een lichamelijke handicap. (de bevindingen uit hoofdstuk 4) Daarna is er gebruik gemaakt van kennis aan de aanbodkant. (de bevindingen uit hoofdstuk 5). Om dit aan te vullen worden experts aan de vraagkant benaderd (de bevindingen uit hoofdstuk 6). Ten slotte is er getracht de woonconsument zelf te betrekken in het PvE. (de bevindingen uit hoofdstuk 5 en deels hoofdstuk 3)

Om de generieke eisen voor de doelgroep te kunnen samenstellen moeten we vier items onder de loep nemen:

- 1- Wie behoort tot de doelgroep? En om hoeveel personen gaat het?
- 2- Wat is het huidige overheidsbeleid, binnen welk kader en opvattingen moet het ontwerpen plaatsvinden?
- 3- Wat is er al over bekend? literatuurstudie omtrent mensen die op dezelfde wijze wonen

4- Interviews met betrokken personen. Op deze wijze komen we te weten waar de zwaartepunten en bottlenecks liggen. Aan de hand van situatie definities van verschillende betrokkenen (ouder, beleidsmedewerker, verzorger) moet een inventarisatie worden gemaakt van de meest belangrijke punten die meegenomen moeten worden bij het hedendaags bouwen voor VG, waarbij integratie een belangrijke rol in speelt.

Bij elk van de vier verkenningen kunnen de belangrijkste bevindingen omgezet worden in eisen en gesorteerd worden naar functie van wonen en waardering.

Wanneer de eerste twee stappen van figuur 2.1 onderzocht zijn, kunnen de gevonden eisen en voorkeuren van de vier verkenningen samengevoegd worden in één schema, geordend naar de 5 functies van wonen. (zie figuur 2.2) Hiermee kan dan een voorlopig design gemaakt worden, een testmodel om te duidelijkheid te krijgen of de generieke kennis goed geïnterpreteerd is. Deze wordt in de volgende stap gecontroleerd door middel van interviews. Wanneer dit tevreden resultaten oplevert hebben we deel I van het proces doorlopen waarbij we een set eisen hebben kunnen formuleren die we mee kunnen nemen naar deel II. (figuur 2.1)

	Hard/ vervangbaar	zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum			
2. De woning als activiteitencentrum			
3. De buurt als leefwereld			
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed			

figuur 2.2: Een voorbeeldtabel waarin de voorkeuren ingedeeld worden op hardheid naar de vijf functies van wonen
bron: *Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid*, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007

Bij deel II worden stappen doorlopen die gelijkenis vertonen met deel I, alleen zijn deze specifiek toegespitst op de locatie. Zo is het nu goed om te weten hoe groot de omvang van de doelgroep is op gekozen locatie, wat het beleid is op regionaal gebied en hoe betrokkenen erover denken.

1. De Doelgroep

Over wie hebben we het? Om tot een zo goed mogelijk ontwerp te komen dat er een goed beeld is van de doelgroep voor wie we gaan ontwerpen. Verschillende doelgroepen hebben verschillende en soms tegenstrijdige wensen. Zo kunnen de wensen en/ of eisen van iemand met een verstandelijke beperking zeer verschillend zijn van iemand met een indicatie voor geestelijke gezondheidszorg. Zo hebben we al eerder op pagina 10 en in figuur 1.2 (op pagina 11) kunnen lezen dat leefvorm, leefstijl en bestaansvorm invloed heeft op de manier van wonen.

2. Het Huidige Beleid

In het zoeken naar voorwaarden en eisen om het PvE te versterken moet er rekening gehouden worden met het huidige beleid. De wet stelt immers eisen en voorwaarden aan de voorzieningen voor de doelgroep. In de wet is geregeld dat mensen met een beperking recht hebben op ondersteunende voorzieningen.

3. Literatuurstudie

Bij het zoeken naar literatuur over architectuur in combinatie met mensen met een verstandelijke beperking krijg je weinig resultaten. De resultaten zijn het meest gericht op het zorgaspect, hoe dit veranderd is bij de overgang van intramuraal naar extramuraal wonen en hoe dit verbeterd kan worden.

Andere zoekresultaten zijn op het vlak van pragmatisch bouwen voor mensen met een beperking, wat vaak neer komt op programmatie eisen en afmetingen die er nodig zijn om alle ruimtes goed bruikbaar en toegankelijk te maken. Denk hierbij aan de breedte van een gang, de hoogte van een keuken etc.

Enkele resultaten hebben veel raakvlakken met hetgeen wat ik wil onderzoeken, zoals het verslag "Hetzelfde maar dan anders", een verslag van een ideeën prijsvraag. Hierin wordt de aandacht gevestigd op de architectonische kwaliteit van gebouwen waar zorg (in het algemeen) geboden wordt.

Globaal gezien is de gevonden literatuur in te delen in 3 categorieën:

A- Verstandelijke beperking en deelname aan de samenleving. Deze werken beschrijven en evalueren het beleid dat gevoerd wordt in bestaande voorbeelden. Ze zijn niet op architectuur gericht maar op de aangeboden zorg.

B- Verstandelijke beperking en bouw
Hoofdzakelijk in deze verslagen is praktische oplossingen bieden voor ongemakkelijkheden mensen met lichamelijke of verstandelijke beperking in en om het huis.

C- Woononderzoeken algemeen
Onderzoeken die niet gericht zijn op mensen met een beperking maar op wonen. Dit is relevant omdat dit project toegespitst is op het ontwerpen van een woonvoorziening.

Daarnaast is er Tijdsbestedingsonderzoek gedaan om zo een beeld te krijgen hoe de doelgroep over de dag hun tijd besteedt en in hoeverre dit afwijkend is ten op zichte van de Nederlandse populatie.

4. Interviews

Omdat de resultaten van het TBO ons uitsluitend statistische gegevens verschaft en geen achtergrond informatie over het "waarom", is het goed om professionals of betrokkenen te vragen naar hun mening over de mate van integratie met mensen met een verstandelijke beperking.

Zoals eerder beschreven in hoofdstuk 3 wordt er al veel gedaan op het gebied van kleinschalig wonen in de wijk. Om de kennis te vergroten over waar de zwaartepunten liggen en wat echt de aandacht verdient wanneer je ontwerpt voor mensen met een licht verstandelijke beperking is er gekozen voor topic- interviews waarbij de onderwerpen min of meer vast lagen, maar er ruimte in het gesprek was om de ondervraagde persoon zelf de nadruk te geven wat hij of zij belangrijk vindt binnen dit onderwerp.

Op deze manier is er geprobeerd een zo goed mogelijk beeld te krijgen wat sterke en zwakke punten zijn op woongebied bij mensen met een beperking en integratie.

-Dhr. T. Schouwenburg, *afdeling bouw van zorgaanbieder Syndion*.

Schouwenburg is contactpersoon afdeling "Bouw" bij Syndion, een zorgaanbieder die mensen met een handicap ondersteunt, zodat ze hun rol als burger van de samenleving zo gewoon mogelijk kunnen invullen. Syndion richt zich op volwassenen en kinderen met een lichamelijke, zintuiglijke, verstandelijke of een meervoudige handicap, niet-aangeboren hersenletsel of mensen met autisme of een aan autisme verwante contactstoornis. Syndion werkt regionaal: in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, in de Drechtsteden, in het Land van Heusden en Altena en in het Rivierengebied Gelderland.

- Mevr. W. de Vos, *ouder van een verstandelijk beperkte zoon*

Moeder van een jongeman met een verstandelijke beperking en initiatiefnemer van Stichting Zo Mooi Anders, kleinschalige woongroep mensen met een verstandelijke beperking voor 8 personen aan de Stierstraat te Dordrecht.

-Mevrouw E. Paalman, *ouder van een verstandelijk beperkte dochter*

Paalman is moeder van een niet zelfredzame dochter. Ze heeft het initiatief genomen om een kleinschalige woonvoorziening "de Roef" op te richten voor 6 personen op Amsterdam IJburg, in wooncomplex "de Vrijburcht"

- Mevr. M. Harms, *belangenbehartiger en coach*

Belangenbehartiger werkzaam bij de LFB, landelijke federatie belangenvereniging onderling sterk, ondersteund mensen met een beperking die opkomen voor mensen met een verstandelijke beperking. Daarnaast ook werkzaam bij Zorgbelang. Harms ondersteunt en doet zelf actief mee aan het belangen behartigen voor mensen met een verstandelijke beperking. Door haar werk heeft ze een goed beeld van de wensen maar ook problemen van mensen met een verstandelijke beperking.

Om een beeld te schetsen voor wie de ontwerpvraag relevant is staat in dit hoofdstuk de doelgroep centraal: mensen met een verstandelijke beperking. Wie vallen onder deze doelgroep, Wat kunnen ze en hoeveel mensen vallen onder deze doelgroep? Ook kijken we wat de prognoses zijn en welke vormen van wonen er voor handen is voor hun.

Mensen met een verstandelijke handicap hebben een aangeboren of later optredende beperking in het intellectueel functioneren, die gepaard gaat met beperkingen in de sociale (zelf)redzaamheid.¹ Een laag IQ (lager dan 70/75) is wel voorwaarde, maar niet voldoende voor de diagnose 'verstandelijke handicap'. Het is namelijk lastig om het IQ te bepalen bij iemand met een verstandelijke beperking. Er moet naast het lage IQ ook sprake zijn van "aan de beperkte intelligentie gerelateerde beperkingen van het aanpassingsgedrag" op twee of meer van de volgende tien gebieden: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen nemen, gezondheid en veiligheid, functionele intellectuele vaardigheden, vrijetijdsbesteding, werk. Ten slotte manifesteert de verstandelijke handicap zich voor de leeftijd van 18 jaar. Er is een grote verscheidenheid in de doelgroep mensen met een verstandelijke beperking. Zowel oorzaak van een beperking, leeftijd en bijkomende stoornissen variëren sterk. Bijkomende stoornissen of beperkingen onder mensen met een verstandelijke handicap komen veel vaker voor dan gemiddeld bij mensen buiten deze doelgroep. Het gaat om motorische stoornissen, epilepsie, zintuiglijke stoornissen, psychische problemen en gedragsproblemen.²

populatiegrootte en definitie

Het IQ is een gangbare richtlijn voor indicatie. Bij zeer jonge kinderen is een klinische beoordeling nodig. Bij vraag naar zorg kunnen we drie gradaties van beperking onderscheiden. Volgens het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) is de verdeling als volgt:

Ongeveer de helft van de mensen met een verstandelijke beperking (55.000 personen) heeft een lichte verstandelijke beperking.³ Ze komen als volwassene aardig mee in de samenleving. Ze zijn goed in staat om duidelijk te maken wat ze bedoelen, leren lezen en schrijven lukt vaak ook, met geld omgaan en voor zichzelf zorgen gaat velen ook redelijk af. Sommigen lukt alles zo goed, dat ze geen begeleiding nodig hebben. Anderen lukt het net niet om alles zelf te doen. Zij hebben enkele uren per week hulp nodig voor zaken als administratie. Als kind kunnen ze doorgaans naar de gewone basisschool - meestal met wat extra ondersteuning - en daarna naar het voortgezet speciaal onderwijs of het beroepsonderwijs. Als ze op hun achttiende van school af komen, gaan de meesten werken, soms met begeleiding. Voor anderen is werken te moeilijk of te onrustig. Deze mensen kunnen terecht in een

³ http://www.meeds.nl/vieworga.asp?ac=viewBeschrijvendeTekst&np_g_guid=7BBF008D-06E6-465C-952E-CD73E0AD18E2

	IQ	Aantallen
zwakbegaafd	80 - 90	240.000 - 280.000
licht verstandelijke beperking	50 - 80	55.000
matig tot diep verstandelijk beperkt	20 - 50	57.000

tabel 3.1: IQ als richtlijn voor indicatie met het geschatte aantal personen in '02 bron: Zorg voor verstandelijk gehandicapten" Ontwikkelingen in de vraag" Woittiez, F. Crone, SCP Den Haag, 2005

¹ http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o2065n17541.html

² http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o2065n17541.html

sociale werkplaats of in een dagcentrum voor volwassenen. Mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen zelfstandig gaan wonen of samen met anderen. Ze hebben dan vaak wel wat hulp nodig, bijvoorbeeld bij het bijhouden van hun administratie, als ze naar de dokter gaan en dat soort dingen. Maar veel hulp hebben ze niet nodig: meestal maar een paar uur per week. Ongeveer een op de vier mensen met een verstandelijke beperking heeft een matige verstandelijke beperking.⁴ Deze mensen hebben meer ondersteuning nodig. Wonen, werken en hun vrije tijd op een leuke manier besteden lukt ze meestal niet helemaal zelfstandig. Toch kunnen ze een aantal belangrijke dingen wel zelf. Duidelijk maken wat ze wel en niet willen bijvoorbeeld, dat lukt meestal goed. Ze zijn in staat om op te komen voor zichzelf. Ze hebben geleerd om zichzelf aan en uit te kleden en te verzorgen, al moet daar soms wel iemand bij zijn. Zelf eten en drinken lukt wel, maar bij het eten klaarmaken hebben ze hulp nodig. Het is relevant om rekening te houden met de groep zwakbegaafden, een groep mensen die volgens de definitie van beperking naar IQ niet binnen de doelgroep vallen maar toch voorzieningen nodig hebben

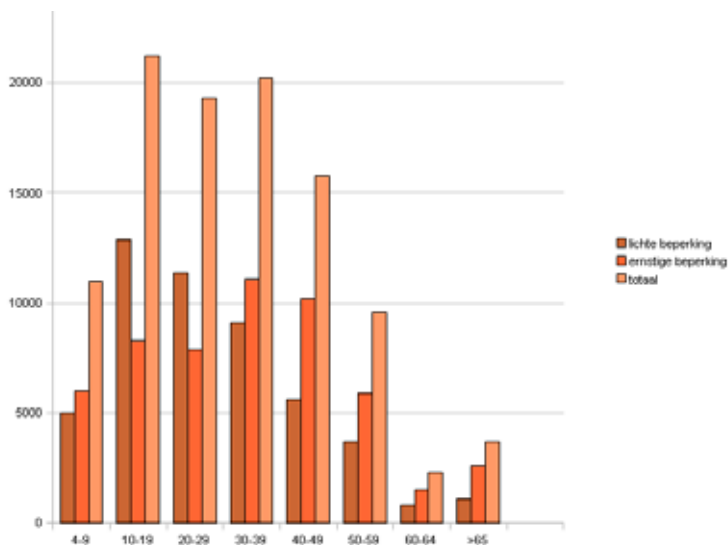
gelijk aan die van mensen met een verstandelijke beperking. Ze hebben een IQ tussen de 80 en 90 en vallen vallen daarmee net buiten de definitie. Natuurlijk zijn niet alle mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking hetzelfde. De een kan wat meer, de ander wat minder. Deze beschrijving is bedoeld om een algemeen beeld te geven.

Samenstelling

Volgens het SCP telde Nederland ongeveer 112.000 mensen met een verstandelijke beperking in 2001. Dit cijfer is een schatting op basis van onderzoeksgegevens uit 1988. Dit gecombineerd met de op het moment van het onderzoek meest recente bevolkingscijfers in 2003. Dit cijfer wordt redelijk betrouwbaar geacht omdat onderzoekers vermoeden dat de stijging en daling ongeveer tegen elkaar wegvallen. Het feit dat vrouwen sinds 1988 steeds later kinderen krijgen, waarmee de kans wordt vergroot op een verstandelijk beperkt kind valt dus weg tegen het effect van de verbeterde prenatale diagnostiek welke de kans op een verstandelijke beperking doet afnemen.

Ongeveer 40.000 personen met een verstandelijke beperking zit in de leeftijdscategorie 0-19 jaar. Een andere groep met dezelfde omvang (40.000 personen) zitten in de categorie 20 –49 jaar. De

4 http://www.meeds.nl/vieworga.asp?ac=viewBeschrijvendeTekst&ng_guid=7BBF008D-06E6-465C-952E-CD73E0AD1BE2

figuur 3a Tabel geschatte aantal personen met verstandelijke beperkingen, inclusief tehuisbevolking, naar ernst van de beperkingen, leeftijdscategorie 1 januari 2001 (in absolute aantallen, afgerond op honderdtallen) bron: <http://www.rivm.nl>

	lichte beperkingen			matig, ernstig en diepe beperkingen			totaal
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	
4- 9 jaar	2.700	2.300	5.000	3.500	2.500	6.000	11.000
10-19 jaar	8.100	4.800	12.900	4.800	3.500	8.300	21.200
20-29 jaar	6.700	4.700	11.400	4.700	3.200	7.900	19.300
30-39 jaar	5.000	4.100	9.100	6.100	5.000	11.100	20.200
40-49 jaar	3.600	2.000	5.600	5.200	5.000	10.200	15.800
50-59 jaar	2.500	1.200	3.700	3.400	2.500	5.900	9.600
60-64 jaar	600	200	800	800	700	1.500	2.300
≥ 65 jaar	700	300	1.100	1.200	1.400	2.600	3.700
totaal	30.100	19.600	49.700	29.700	23.900	53.600	103.300

tabel 3.2 *geschatte aantal personen met verstandelijke beperkingen, inclusief tehuisbevolking, naar ernst van de beperkingen, leeftijdscategorie en geslacht, 1 januari 2001 (in absolute aantallen, afgerond op honderdtallen) bron: <http://www.rivm.nl>*

overige 32.000 zitten in de categorie 50+, deze categorie is maar een klein deel van de gehele populatie mensen met een verstandelijke beperking.

Volgens het RIVM is binnen de groep mensen met een verstandelijke beperking het aandeel mannen groter (58%) dan het aandeel vrouwen (42%). (zie tabel 3.2)

Precieze aantallen van hoeveel mensen met een verstandelijke beperking ook een lichamelijke beperking hebben zijn niet bekend, maar uit het onderzoek "wonen doe je zelf" komt het volgende naar voren: Meer specifiek komt het Regionaal beraad Gehandicaptenzorg West-Noord-Brabant voor zijn werkgebied op een schatting van in totaal 2391 mensen met een verstandelijke beperking, waarvan er 398 ook lichamelijke beperkingen hebben. Dit betekent dat afgerond 17% van de mensen met een verstandelijke beperking ook een lichamelijke beperking heeft. Hoe dit verder

verdeeld is onder licht, matig of zwaar beperkt wordt verder niet genoemd.

Zorgontvangers in 2001

Ongeveer tweederde van de populatie mensen met een verstandelijke beperking ontving zorg in 2001. Het grootste deel van de vraag was gericht op wonen. De groep mensen met een verstandelijke beperking is op te splitsen in twee groepen: mensen met een licht verstandelijke beperking en mensen met een matig (of zwaarder) verstandelijke beperking. Er is dan een groot verschil waarneembaar tussen de omvang van het aantal zorgvragers van de twee groepen. (zie figuur 3.3) Bij mensen met een matig verstandelijke beperking doet 90% van de populatie een beroep op zorg terwijl dat bij mensen met een licht verstandelijke beperking aanzienlijk lager is: ongeveer 25% van de groep ontving datzelfde jaar zorg. De leeftijd van de zorgvragers staat in relatie tot het type zorg wat ze vragen.. Ongeveer eenderde van de jongste laag van

	Aantallen	gebruik van zorg in 2001	procentueel
zwakbegaafd	240.000 - 280.000	10.000	4%
licht verstandelijke beperking	55.000	14.000	25%
matig tot diep verstandelijk beperkt	57.000	51.000	90%

tabel 3.3 *Aantallen en absoluut en procentueel gebruik van zorg naar mate van beperking. Bron: Zorg voor verstandelijk gehandicapten "Ontwikkelingen in de vraag" Woittiez, F. Crone, SCP Den Haag, 2005*

woonvorm	omschrijving	gemiddelde leeftijd	gemiddelde mate van zelfredzaamheid	aantal zorgontvangers
verzorgd wonen	Wonen met accent op verpleging en verzorging, op beschutting of op begeleiding	41	2,5	27.000
beschermd wonen	Wonen met accent op zelfstandigheid, of op participatie en integratie	44	3,1	12.000
Begeleid zelfstandig wonen	begeleiding bij het zelfstandig wonen	40	3,7	5.000

tabel 3.4 Gemiddelde leeftijd, mate van zelfredzaamheid en aantal zorgontvangers per woonvorm, 2001, hierin varieert de mate van zelfredzaamheid van 1) zeer weinig zelfredzaam tot 5 (zelfredzaam), Bron: Zorg voor verstandelijk gehandicapten " Ontwikkelingen in de vraag" Woittiez, F. Crone, SCP Den Haag, 2005

de doelgroep vraagt zorg. Dit is voornamelijk in de vorm van kort verblijf, dagbesteding of begeleiding. Bij de volwassenen vraagt ongeveer 80 % zorg welke voornamelijk gericht is op wonen of dagbesteding.

Er zijn verschillende zorgvormen te onderscheiden. De verschillen worden gevormd door de mate van zelfstandigheid van de client. Zo wordt er onderscheidt gemaakt in 3 typologiën van woonvormen door het SCP: verzorgd wonen, beschermd wonen en begeleid zelfstandig wonen. Daarnaast zijn er ook zorgvormen die weinig of geen betrekking hebben op wonen: Kort verblijf, dagbesteding ambulante zorg. Om het zo relevant mogelijk te houden zijn deze verder buiten beschouwing gelaten.

Onderstaand tabel 3.4 toont aan hoeveel mensen gebruik maakten van een specifieke woonvorm.

Nu we weten hoeveel mensen per indicatiegroep aanspraak maken op zorg is het goed om te weten wat de toekomstverwachtingen zijn. Dit is een indicatie voor wat de omvang van de vraag kan zijn in de toekomst, van een bepaalde woonvorm.

Er zijn vier factoren die van invloed kunnen zijn op de hoeveelheid en de vorm van de toekomstige zorgvraag.⁵

1. Aantal verstandelijk gehandicapten in 2020

De verwachting is dat er geen aanzienlijke toename zal zijn wanneer men alleen maar uit gaat van demografische ontwikkelingen. Het aantal mensen met een verstandelijke beperking zal een ruime 112.000 zijn in 2020 tegenover een krappe 112.000 wat het aantal was in 2001. Het SCP laat zien welke marges er zijn bij de omvang van de doelgroep wanneer men uitgaat van een hoge, gemiddelde of lage sterfte kans. Het totale aantal van mensen met een beperking in 2020 wordt bij een hoge sterfte geschat op 109.000. Bij een lage sterfte zal dit aantal 118.000 zijn

2. Toenemende levensverwachting

De levensverwachting van een persoon met een verstandelijke beperking zal, door betere verzorging een stijging vertonen de komende jaren. Zo laat figuur 3.5 zien hoe de leeftijdsverdeling is in 2001 en 2020 onder de doelgroep

3. Ruimere indicatiecriteria

Als men de huidige criteria aanhoudt voor mensen die zorg mogen ontvangen dan wordt er verwacht dat de vraag verder blijft groeien. Dit komt doordat deze criteria vrij ruim geïnterpreteerd kunnen worden. Zo kunnen cliënten met autisme of zwakbegaafden met gedragsproblemen ook binnen deze regels vallen. Met name de groep zwakbegaafden kunnen voor een grote groei zorgen omdat dit aantal in Nederland geschat wordt op minimaal 240.000 personen. Daarvan doen er hedendaags slechts 10.000

⁵ Zorg voor verstandelijk gehandicapten " Ontwikkelingen in de vraag" Woittiez, F. Crone, SCP Den Haag, 2005

personen een beroep op de zorgvraag

4. Maatschappelijke opvattingen

Wanneer de maatschappelijke opvattingen over wie zorg nodig heeft en de hoeveelheid ervan veranderd, kan dit leiden tot een stijging van de zorgvraag. Hierbij kan het aantal mensen met een verstandelijke beperking gelijk blijven, maar wanneer meer mensen binnen de doelgroep zorg gaan vragen dan zal de zorgvraag ook stijgen. Dit zal waarschijnlijk het meest waar te nemen zijn bij de mensen met een licht verstandelijke beperking. De mensen met een matige beperking of zwaarder maken al voor 90% aanspraak op zorg. Ook kan het zijn dat dezelfde personen meer zorg gaan vragen

Omdat het moeilijk is om de toekomst te voorspellen schetst het SCP een aantal toekomstscenario's om zo een beeld te krijgen wat de zorgvraag kan zijn in 2020. Hieruit komt het volgende naar voren⁶:

Het burgerschapsparadigma is nog in ontwikkeling maar zelfs wanneer dit maatschappelijk gemeengoed is geworden, dan zal er altijd een groep blijven die aangewezen is op een manier van wonen waarbij er zorg en permanente begeleiding geboden wordt. Dit geldt voornamelijk voor mensen met een matig of zwaardere beperking, mensen met een verstandelijke beperking uit de hogere leeftijdsgroep en voor mensen met ernstige gedragsproblemen. De manier waarop deze zorg gegeven wordt zal wel een andere vorm krijgen, omdat de vraag verandert. Zo zal deze groep kiezen om meer op kleinschalige wijze in de gewone woonwijken te gaan wonen. Ze kiezen hun eigen woning en regelen zelf welke zorg ze willen hebben en van wie.

Bij de mensen met een licht verstandelijke beperking en zwakbegeefde personen is de verandering in vraag sterk afhankelijk van voorkeuren en de toename van het toetreden van jongeren met een verstandelijke beperking. De omvang van deze groep is namelijk stijgende. Ze doen voornamelijk een beroep op begeleiding, kort verblijf en onderzoek met verblijf. Kort verblijf is geen per-

manente woonvorm maar tijdelijke opvang bijvoorbeeld het weekend, midweek of vakantie. Deze vorm van zorg wordt verder buiten beschouwing gelaten omdat ik in de ontwerpopdracht me meer wil toespitsen op permanente huisvesting.

Op het gebied van de drie beschouwde woonvormen wordt het volgende verwacht voor 2020:

Verzorgd wonen:

Deze woonvorm ondervindt bijna geen stijging of daling van de vraag. Deze was en blijft om en nabij de 30.000 personen.

Beschermd wonen: De vraag hiernaar stijgt iets.

Was het aantal personen in 2001 nog 12.000 (figuur 3.4), in 2020 zal de vraag naar beschermd wonen zijn gestegen naar 20.000. Dit is in alle beproefde scenario's ongeveer gelijk. De meeste van deze cliënten kunnen beschouwd worden als kwetsbaar, wat inhoudt dat deze personen naast hun verstandelijke beperking ook te maken hebben met gedragsproblematiek.

Begeleid zelfstandig wonen:

De vraag naar begeleid zelfstandig wonen zal stijgen van 5.000 in 2001 naar 8.000 personen in 2020, een stijging van ongeveer 60%.

Aan de hand van het doorrekenen van een landelijk model verwacht het SCP dat de wachtlijsten korter zullen worden. Het is moeilijk om een schatting te doen met behulp van dit landelijke model omdat de wachtlijsten worden bepaald door de vraag en aanbod binnen de grenzen van een bepaald gebied. Door de zorg capaciteit flexibeler in te zetten kunnen de lijsten verkort worden.

Het burgerschapsparadigma heeft invloed op de maatschappelijke kijk op mensen met een beperking en wat er van hun verwacht wordt. Zorg dat toegespitst is op thema's als het onderhouden van een sociaal netwerk, het zelf organiseren van welke zorg men van wie ontvangt, of het meer meedraaien in de maatschappij door het verrichten van zinvol werk of dagbesteding zijn betrekkelijk nieuwe zorgproducten waarvan de vraag nog behoorlijk van kan stijgen.

⁶ Zorg voor verstandelijk gehandicapten " Ontwikkelingen in de vraag" Woit-
tietz, F. Crone, SCP Den Haag, 2005, p.51

Hieronder in tabel 3.5 staat weergegeven welke bevindingen binnen dit hoofdstuk over mensen met een verstandelijke beperking effect kunnen hebben op het programma en de woning voor deze doelgroep

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>17% van de mensen met een verstandelijke beperking heeft ook een lichamelijk beperking. minimaal 20% van de te bebouwen woningen moet geschikt zijn voor mensen met lichamelijke beperkingen. Het is wel gewenst om te streven naar een zo groot mogelijk aanbod voor mensen met een dubbele beperking.</p> <p>Mensen met een enkelvoudige beperking zullen de woning niet afwijzen op groter gebruiksgemak.</p>		
2. De woning als activiteitencentrum			
3. De buurt als leefwereld			
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed		Zorgwoningen flexibel ontwerpen kan een gunstig effect hebben op de lengte van wachtlijsten	

tabel 3.5 Deelbevindingen over de doelgroep die opgenomen worden in het Programma van Eisen

De Wmo

Sinds 1 januari 2007 is er een nieuwe wet; de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo).¹ Het maatschappelijke doel van de Wmo is 'meedoen'. De wet moet er voor zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving, al of niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. Dat is de onderlinge betrokkenheid tussen mensen. En als dat niet kan, is er ondersteuning vanuit de gemeente. De gemeente ondersteunt bijvoorbeeld vrijwilligers en mantelzorgers. De Wmo regelt ook de hulp bij het huishouden en zorgt voor goede informatie over de hulp en informatie die mensen kunnen krijgen.

De overheid stelt dat de gemeente haar eigen inwoners beter kent en weet wat deze nodig hebben dan de landelijke overheid. Daarom vind de overheid dat de Wmo een taak is voor de gemeente. De gemeente maakt de plannen voor maatschappelijke ondersteuning niet alleen. Dat doet de gemeente samen met de inwoners. Het doel van deze samenwerking is het opstellen van een samenhangend lokaal beleid op het gebied van de maatschappelijke ondersteuning, waarbij de gemeente de verantwoordelijkheid heeft om alle burgers te laten meedoen in de samenleving. Elke gemeente zal bij het opstellen van dit beleid eigen accenten leggen. Voor mensen die langdurige, zware zorg nodig hebben is en blijft er de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)².

Wat regelt de Wmo?

De Wmo regelt dat mensen die hulp nodig hebben in het

dagelijkse leven ondersteuning krijgen van hun gemeente. Het gaat om voorzieningen als hulp bij het huishouden, een rolstoel of woningaanpassing. De Wmo ondersteunt mensen die zich inzetten voor hun medemens of buurt. Het gaat bijvoorbeeld om mantelzorgers en vrijwilligers.

De Wmo stimuleert activiteiten die de onderlinge betrokkenheid in buurten en wijken moeten vergroten.

De Wmo biedt ondersteuning om te voorkomen dat mensen later zwaardere vormen van hulp nodig hebben. Het gaat bijvoorbeeld om opvoedingsondersteuning en activiteiten tegen eenzaamheid.

Waarom de Wmo?

De twee relevante punten voor dit project die als aanleiding dienden voor de invoering van de Wmo zijn:

1- Positie gemeente op snijvlak wonen, zorg en welzijn.

De vermaatschappelijking van de zorg heeft als doel dat iedereen kan meedoen; van oud tot jong, voormalige instituutbewoners e.a.. Dat betekent meer dan wonen in een gewoon huis in een gewone wijk; zorg en welzijn moeten zo zijn ingericht dat het zo gewoon mogelijk deelnemen aan de samenleving mogelijk is. Dit vergt nieuwe vormen van samenwerking. De Wmo moet de regie positie van de gemeente versterken en vergroten.

2- Eigen verantwoordelijkheid burgers

De vraag naar zorg en ondersteuning neemt niet alleen toe als gevolg van vergrijzing, maar ook door de hogere verwachtingen die zijn ontstaan naar de overheid. Dit is te wijten aan een sterk accent op het claimen van (verzekerde) rechten van langdurige zorg en ondersteuning en politieke keuzes: de focus teveel gericht op de keuzevrijheid en te weinig op het stimuleren van de eigen verantwoordelijkheid van mensen binnen de eigen maatschappelijke verbanden.

Betekenis voor burgers

De Wmo is er voor iedereen. Dus voor gezonde mensen, maar ook voor mensen met beperkingen door ouderdom of handicap, een chronisch psychisch probleem, een psychosociaal probleem en

1 <http://www.invoeringwmo.nl/WMO/nl-NL/Algemeen/>

2 De AWBZ is een volksverzekering voor ziektekostenrisico's. De AWBZ dekt zware geneeskundige risico's die niet onder de zorgverzekering vallen. Het gaat om medische kosten die door vrijwel niemand op te brengen zijn. <http://www.minvws.nl/dossiers/awbz/default.asp>

ouders en kinderen met opvoedproblemen. Verder vallen ook de maatschappelijke opvang, het verslavingsbeleid en de bestrijding van huiselijk geweld onder de Wmo.

Door de Wmo in te voeren probeert de overheid meer samenhang in de ondersteuning voor de burger te bereiken. In de Wmo staat dat de gemeente de leefbaarheid van een straat of wijk moet vergroten. Het vergroten van de leefbaarheid moet ervoor zorgen dat bewoners zich meer betrokken voelen bij hun buurt en bij elkaar. Er wordt gesteld dat bewoners die contact met elkaar hebben, elkaar eerder zullen helpen of samen iets ondernemen. Iedereen kan bij het Wmo-loket van de gemeente terecht voor advies, hulp en ondersteuning. Als men als burger een aanvraag doet voor ondersteuning, beoordeelt een specialist of deze in aanmerking komt voor zorg of ondersteuning. Deze ontwikkelingen zijn nog betrekkelijk nieuw (sinds 1 januari 2007) en zoals het vaker is bij de invoering van nieuwe regels loopt dit nog niet helemaal soepel. Zo zijn er geluiden uit de gemeentes dat er meer integraal en klantgericht aanbod bij de individuele verstrekkingen moet zijn; dat wil zeggen een verandering van de manier van denken. Dit kan concreet mede vorm krijgen door verbetering van de communicatie aan het loket van cliënten met een beperking, bijvoorbeeld door specifieke trainingen voor medewerkers.³

Daarnaast moet de gemeente de burgers betrekken bij het ontwikkelen van het gemeentelijke Wmo-beleid. De inwoners kunnen controleren wat de gemeente doet. Ze kunnen bijvoorbeeld controleren wat de gemeente heeft gedaan om hulp in de huishouding zo goed mogelijk te organiseren. Of wat de gemeente heeft gedaan om bewoners te stimuleren om meer buurtactiviteiten te organiseren. Inwoners kunnen de gemeente niet alleen controleren. Ze kunnen de gemeenteraad ook duidelijk maken dat ze niet tevreden zijn.

Betekenis voor gemeenten

De Wvg en de Welzijnswet vielen al onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Door de invoering van de Wmo is daar een deel van de AWBZ en de OGGZ⁴ bijgekomen. De grootste

verandering is de bundeling van de wetten en de verandering in de sturingsfilosofie. Door een bundeling van de wetten is integraal beleid mogelijk. De overheid verwacht dat door deze bundeling, de gemeenten alle diensten goed op elkaar kunnen afstemmen. De verandering in de sturingsfilosofie houdt in dat gemeenten verantwoording moeten afleggen aan hun eigen inwoners in plaats van aan het rijk. Het is dus belangrijk dat gemeenten alle partijen goed betrekken bij het ontwikkelen van het beleid.

prestatievelden

Hoewel de gemeenten nu verantwoording moeten afleggen aan de eigen inwoners, zijn er wel een aantal kaders opgesteld waar de gemeente beleid op moet formuleren. Deze kaders worden de prestatievelden genoemd.⁵ De Wmo bepaalt dat gemeenten hun beleid op deze prestatievelden moet vastleggen in een beleidsplan. Dit plan stelt de gemeente één keer in de vier jaar op. Er zijn negen prestatievelden.

Drie van deze prestatievelden hebben betrekking op inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.

Prestatieveld 1: Leefbaarheid en sociale samenhang

Bij het prestatieveld 'bevorderen van de sociale samenhang in en leefbaarheid van dorpen, wijken en buurten' krijgt de gemeente grote vrijheid om lokaal invulling te geven en prioriteiten te stellen. De verschillen in behoeften variëren immers tussen gemeenten, onder meer vanwege bevolkingsaanpak en lokale tradities. Er zijn bovendien vele manieren waarop gemeenten de sociale samenhang kunnen bevorderen. Zorgen voor aantrekkelijke plekken waar burgers elkaar kunnen ontmoeten is daar een voorbeeld van. Een wijkcentrum waar verschillende zorg- en welzijnsfuncties worden gecombineerd, maakt het mogelijk dat verschillende groepen elkaar regelmatig tegenkomen. Ook sport kan een belangrijke rol spelen bij het bereiken van de doelstel-

³ <http://wmo.dsp-groep.nl/>

⁴ Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGZ) is een onderdeel van

de openbare gezondheidszorg. De kern van de OGGZ is het ontbreken van actieve medewerking van de persoon op personen waarop men zich richt. Er is geen vraag om zorg in de traditionele zin. Het gaat om diffuse hulpbehoeften die doorgaans niet door de betrokkenen zelf worden gesignaleerd.

⁵ http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o2393n20931.html

<http://www.invoeringwmo.nl/WMO/nl-NL/Prestatievelden/>

lingen op dit beleidsterrein en door de gemeente bevordert en ondersteund worden. Het bevorderen van sociale samenhang en leefbaarheid raakt ook andere sectoren als wonen, ruimtelijke ordening, integratiebeleid, veiligheid en economie.

Leefbaarheid laat zich definiëren als: het wonen in een prettige en veilige omgeving, met de mogelijkheid om (thuis of in de buurt) gebruik te kunnen maken van (eenvoudige) zorg-, welzijns- en gemaksdiensten. Het klinkt misschien simpel, maar het vereist een omslag in de aanpak: van aanbod naar vraag en van categoriaal naar gebiedsgericht. Daarbij moet een andere organisatie van de zorg, welzijn en dienstverlening, van categoriaal naar gebiedsgericht, zich richten op 3 componenten:

- Huis
- Diensten/ voorzieningen
- Omgeving

Dus: een goede toegankelijke - aanpasbare of aangepaste - woning, betaalbare en bereikbare haal- en brengdiensten en een veilige, toegankelijke openbare ruimte. Het spreekt dan ook vanzelf dat het bevorderen van de sociale samenhang en leefbaarheid raakt aan andere sectoren als wonen, ruimtelijke ordening, veiligheid en economie.

Met name de laatste twee elementen, "goede haal- en brengdiensten" en "een toegankelijke en veilige openbare ruimte", zijn interessant voor iedere wijkbewoner, zeker ook voor mensen met een handicap. In die zin dienen mensen met een beperking als hefboom als het gaat om het leefbaar maken en houden van een wijk. Maar ook andersom, een omgeving die heel, schoon en veilig is, waarin gemeenten dus veel investeren in leefbaarheid, zal de vraag naar zorg verminderen. Om de leefbare woonomgeving tevens zodanig te maken dat het de sociale samenhang bevordert kent dit beleidsterrein twee belangrijke uitgangspunten:

- Ten eerste ontstaat het bevorderen van de sociale samenhang en de leefbaarheid niet alleen door de inzet van de door de gemeente gefinancierde professionele organisaties. Ook gaat het om de inzet van de bewoners zelf. Een leefbare woonomgeving heeft immers geen vast format maar wordt bepaald door de bewoners zelf. Het ligt dan ook voor de hand dat de gemeente bij de uitwerking van dit beleidsterrein aansluit bij initiatieven van de bewoners, of dergelijke initiatieven stimuleert, om ervoor te zorgen dat de

voorzieningen in de wijk optimaal aansluiten bij de wensen en behoeften van de bewoners.

Ten tweede wordt de sociale samenhang bevordert door het hanteren van het principe van oplossingen voor leefbaarheid voor iedereen in de wijk. Vaak is het (op de lange termijn) voordeliger om oplossingen te kiezen die niet voor specifieke doelgroepen maar voor iedereen bruikbaar is. Dit kan er voor zorgen dat meer mensen de mogelijkheid krijgen om direct of meer op afstand elkaar tegen te komen en/of elkaar te ontmoeten, er kunnen immers meer mensen gebruik maken van de voorziening.

Enkele voorbeelden:

- Een buurtwinkel waar bewoners elkaar spreken. Het lijkt eenvoudig, maar wanneer een winkel of postkantoorje sluit valt er voor bewoners vaak meer weg dan alleen de instantie waar men een brood of wat postzegels koopt. Wanneer dit gat niet opgevuld wordt kan het er toe leiden dat er bij met name ouderen dingen mis gaan en zij niet langer in hun eigen huis willen blijven wonen.
- Een bejaardenhuis waar ook de buurtbewoners kunnen komen eten
- Een boodschappendienst voor het bezorgen van eten, medicijnen en stomerij.
- Het zowel fysiek als psychisch toegankelijk maken van openbare ruimten.

Prestatieveld 5: Bevorderen deelname

Voluit gaat het hier om het 'bevorderen van deelname aan het maatschappelijk verkeer en over het zelfstandig functioneren van mensen met een beperking of een chronisch psychisch of psychosociaal probleem.

In dit het prestatieveld wordt bedoeld op algemene maatregelen die, zonder dat men zich tot de gemeente hoeft te wenden, ten goede kunnen komen aan een ieder die daaraan behoefte heeft. In die zin hoeft de maatregel dus niet bij uitsluiting gericht te zijn op mensen met een beperking of een chronisch psychisch probleem of een psychosociaal probleem. Het is wel belangrijk dat er bij het nadenken over deze maatregelen nagedacht is over het gebruik door deze groepen, zodat niet achteraf blijkt dat zij bij het gebruik daarvan buiten de boot vallen. Het van te voren nadenken

over de gebruiksmogelijkheden voor mensen met beperkingen noemen we ‘inclusief beleid’. (Inclusief beleid is beleid, waarbij in alle fasen van een beleidscyclus rekening wordt gehouden met verschillen tussen mensen en dan met name met de verschillen tussen mensen met en zonder beperkingen.) Het gaat hier om een breed scala van maatregelen. Wat betreft de deelname aan het maatschappelijk verkeer kan gedacht worden aan de toegankelijkheid van de woonomgeving en openbare ruimten zoals leeszaalen, het gemeentehuis, etc. De deelname van mensen met een beperking aan het maatschappelijk verkeer zal bevorderd worden als zij zich met hun rolstoel, of met welk hulpmiddel dan ook, gemakkelijk kunnen bewegen in hun woonomgeving, en toegang hebben tot alle openbare faciliteiten. Maar ook het organiseren van activiteiten met een sociaal-recreatief of sportief karakter zodat ook specifieke doelgroepen daaraan kunnen deelnemen, is een goed voorbeeld.

Door het gebruik van het woord ‘bevorderen’ geeft dit beleidsterrein de gemeente een grote mate van beleidsvrijheid. Zij kan daardoor invulling aan dit beleidsterrein geven met behulp van het bestuurlijk instrumentarium waarover zij zelf beschikt. Ze kan evenzeer, als ‘pleitbezorger’ van de mensen om wie het gaat, veranderingen pogen aan te brengen op terreinen waar zij geen directe bevoegdheid heeft. Te denken valt aan de toegankelijkheid van het openbaar vervoer, waarvoor de gemeente niet of slechts ten dele verantwoordelijk is. Ook een sector als ‘aanpasbaar bouwen’ is een voorbeeld van een terrein waarop de gemeente geen beleidsinstrumenten heeft, maar waarop zij wel degelijk voor de doelgroep belangwekkende resultaten kan boeken.

Bij participatie in de samenleving gaat het om de mogelijkheden tot deelname aan alle aspecten van de samenleving. Deze participatie zal gelden voor alle mensen, inclusief de doelgroep: mensen met lichamelijke beperkingen, lichte verstandelijke beperkingen en gedragsproblemen en (ouderen, gehandicapten, chronisch zieken, [ex]psychiatrische patiënten).

prestatieveld 6: Verlenen individuele voorzieningen

Dit prestatieveld beschrijft het onderdeel van maatschappelijke ondersteuning dat zich richt op individuele mensen met een beperking of een chronisch psychisch probleem of een psychosociaal probleem. Het gaat hier om individueel te verlenen voor-

zieningen, die aan de behoefte van het individu zijn aangepast. Dat individuele gebruikskarakter van de voorziening betekent niet dat de gemeente het verlenen van die voorziening niet op collectieve wijze kan vorm geven. Te denken valt aan het vervoer van gehandicapten door middel van taxibusjes waarop men een individueel beroep kan doen, vergelijkbaar met het huidige collectieve Wvg-vervoer. Of men ‘toegang’ heeft tot een dergelijke voorziening hangt echter altijd af van de individuele kenmerken van de persoon met een beperking.

De gemeente is, met uitzondering van die voorzieningen waarvoor een zorgplicht geldt, geheel vrij om te bepalen welke concrete voorzieningen zij zal verlenen, en welke niet. Voor de hand liggende vormen waaraan gedacht kan worden zijn woonvoorzieningen, sportrolstoelen, begeleiding bij zelfstandig wonen, dagbesteding voor ouderen, maaltijdvoorziening, sociale alarmering, vervoersvoorzieningen, klussendiensten, algemeen maatschappelijk werk of vormen van psychosociale hulpverlening.

Enkele aandachtspunten zijn:

- Integraal gemeentelijk beleid: Keuze locatie van aangepaste woningen en aanpasbaar gebouwde woningen; renovatie, nieuwbouw, aandacht voor primaat van verhuizen (dure woningaanpassingen), sociaal netwerk, mix van jong en oud, levensloop bestendig, infrastructuur (zorgsteunpunt, bushaltes, supermarkt, geldautomaat en andere elementaire voorzieningen).
- Intergemeentelijke commissie aangepaste huisvesting (inzicht in regionaal bestand aangepaste en aanpasbaar gebouwde woningen)
- Wijk-initiatieven met duurzaam karakter: stimuleren sociale samenhang in de wijk door het inschakelen van wijkbewoners voor hulp en ondersteuning aan mensen die dat nodig hebben (lichte vormen van huishoudelijke hulp, klussendienst, maaltijd e.d.). Bijvoorbeeld georganiseerd door welzijnswerk in samenwerking met Gemeenschappelijke Sociale Dienst, thuiszorg, Wet Sociale Werkvoorziening en Regionaal Opleiding Centrum.

Persoonlijke effecten welke bereikt dienen te worden voor de mens die ondersteund wordt:

- Onafhankelijkheid
- Relaties
- Bijdrage leveren
- Participatie aan school en samenleving

Wat doet de overheid om te bevorderen dat mensen succesvol kunnen deelnemen aan de samenleving?

In december 2007 publiceert het ministerie van VROM-WWI en het ministerie van VWS het actieplan 'Beter (t)huis in de buurt, Actieplan Samenwerken aan wonen, welzijn en zorg 2007-2011'.

Dit actieplan heeft als doel:

"Bevorderen dat ouderen en mensen met beperkingen zelfstandig in hun wijk kunnen (blijven) wonen, ondersteuning en zorg op maat thuis kunnen ontvangen en daardoor (langer) mee kunnen doen in de maatschappij. Ouderen en mensen met een beperking kunnen zoveel als mogelijk kiezen hoe zij willen wonen en hoe zij zo nodig zorg en ondersteuning ontvangen."

Gemeenten zijn in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning verantwoordelijk voor ondersteuning en regievoering; zij zijn ook verantwoordelijk voor het opstellen van een woonvisie en een Wmo-beleidsplan. Corporaties hebben een belangrijke verantwoordelijkheid bij het realiseren van voldoende aanbod van geschikte woningen, terwijl zorg- en dienstverlenende instellingen verantwoordelijk zijn voor de zorg en dienstverlening. In dit actieplan wordt gesteld dat beschutting en wonen in de buurt van een zorgpunt voorwaarden kunnen zijn voor mensen met een verstandelijke beperking om zelfstandig te kunnen wonen. Mensen met een beperking kunnen met enige ondersteuning zelfstandig (blijven) wonen en hun leven inrichten naar hun eigen wensen. Ondersteuning kan gaan om dienstverlening in de vorm van huishoudelijke hulp, een boodschappen- en klussenservice, of een vervoersvoorziening, maar ook om een steuntje in de rug bij het onderhouden van sociale contacten. Gemeenten hebben een breed pakket aan mogelijkheden en instrumenten om hun kwetsbare burgers te ondersteunen. De opgave is om lokaal, naast geschikte huisvesting, activiteiten en ondersteuning te bieden die

passen bij de wensen en behoefte van kwetsbare burgers en gebruik te maken van de mogelijkheden die de directe omgeving daarvoor biedt. Wanneer burgers oog hebben voor elkaar en gezamenlijk zinvolle activiteiten ondernemen, krijgen gevoelens van eenzaamheid minder kans. Ondersteuning van mantelzorg en vrijwilligerswerk wordt dan ook essentieel geacht.

Daarnaast is ook de inrichting van de wijk sterk van invloed op succesvolle inclusie. Mensen met (fysieke) beperkingen kunnen zich makkelijker vrij bewegen in hun woonomgeving en gebruik maken van voorzieningen als de inrichting van de wijk de nodige aandacht heeft gekregen. De (woon)omgeving zou mensen moeten uitnodigen om er op uit te gaan. Er mogen dan ook geen onoverkomelijke fysieke obstakels zijn en de omgeving moet sociaal veilig zijn en dit ook uitstralen; ook moet de wijk voldoende voorzieningen bieden, zoals winkels, ontmoetingsruimten, maar ook servicepunten van waaruit zorg en ondersteuning kunnen worden geleverd. Dit zijn essentiële voorwaarden om te komen tot wijken waar mensen van alle leeftijden en in al hun diversiteit kunnen wonen en leven. Dergelijke wijken bestempelt de overheid als "generatiebestendige wijken".

Zorgaanbieders, woningcorporaties en de gemeenten moeten samenwerken omdat de woning, zorg- en dienstverlening en de wijk, niet los kunnen staan van elkaar, maar op elkaar moeten aansluiten, passend bij de behoeften van kwetsbare burgers. Dat is een gezamenlijke ambitie voor alle partijen, inclusief het Rijk. Extra inspanningen zijn nodig op de terreinen wonen, zorg en ondersteuning en de inrichting van de woonomgeving, maar het gaat er ook vooral om verbindingen te leggen tussen deze terreinen. Dit kan niet zonder een goede samenwerking van partijen op lokaal niveau. In het betreffende actieplan worden vier thema's verder uitgewerkt:

- Verbinding: een samenhangende aanpak en regie op lokaal niveau;
- Voldoende geschikte woningen en variatie in aanbod;
- Zorg en ondersteuning op maat;
- Generatiebestendige wijken en woonomgeving.

- Op gebied van verbinding: Wijkconvenanten: Per wijk wordt gekeken welke functies er zijn en wat gecombineerd kan worden, welke afspraken er al zijn gemaakt en wat nog ontbreekt of ver-

beterd kan worden. Daarnaast worden beleidsterreinen op elkaar afgestemd: de inzet van Wmo-gelden, bijvoorbeeld voor mantelzorg, wordt nauw afgestemd met het beleid rond Geschikt Wonen voor iedereen.

- Woningcorporaties zijn een belangrijke partner in het realiseren van geschikte woningen en maatschappelijk vastgoed en wij verwachten van hen een forse inzet op het terrein van het realiseren van voldoende geschikte woningen en variatieaanbod.
- Op gebied van zorg en ondersteuning op maat wordt gezocht naar praktische oplossingen waarbij ondersteuning wordt gekoppeld aan participatie. Ook wordt het toepassen van Domotica gezien als hulp-mogelijkheid om kleinschalig wonen te bevorderen.
- Wanneer er gesproken wordt over generatiebestendige wijken moet men onder andere denken aan de aanwezigheid van wijkservicepunten.

De nabijheid van een ontmoetingsruimte, waar ook een variatie aan diensten en eventueel zorg kan worden geleverd, kan een belangrijke rol spelen voor mensen om in de wijk te kunnen (blijven) wonen. Deze wijkservicepunten – in diverse vormen die lokaal passend moeten zijn – kunnen in deze behoefte voorzien. De overheid zal de huidige stand van zaken en de succes- en faalfactoren van dergelijke wijkservicepunten laten onderzoeken. Dit zal ter beschikking worden gesteld aan veldpartijen en input zijn voor eventueel verder beleid

Een ander belangrijk punt ter bevordering van generatiebestendige wijken is de bewustmaking en beeldvorming rond mensen met beperkingen bij buurtbewoners en betrokkenen. Deze vormen deel van de woonomgeving en zijn mede bepalend voor het succesvol wonen in de wijk. De overheid financiert in dit kader onder meer de “Taskforce handicap en samenleving” die tot doel heeft de samenleving bewust te maken van de drempels die de samenleving soms opwerpt voor mensen met een beperking. Zo heeft zij bijvoorbeeld opdracht gegeven tot de Gemeentetoets, een vragenlijst ter beoordeling van de mogelijkheden voor deelname aan het lokale leven door mensen met een beperking, gaat zij met gemeenten in debat over wat een gemeente kan doen om drempels weg te nemen en organiseert zij begin 2008 een congres ‘Werken aan wonen’. In deze activiteiten besteedt de Taskforce onder andere ruim aandacht aan de toegankelijkheid van gebouwen, woningen en de woonomgeving.

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum			
2. De woning als activiteitencentrum			
3. De buurt als leefwereld			

- De woning moet integratie en het gevoel van "meedoen" bevorderen. Dit gevoel wordt al verkregen door een groet en een praatje met een buurtbewoner. Door een woning in een woonwijk te plaatsen vergroot je deze kans ten op zichte van een woning in een woonboerderij die veelal zich bevindt in een gebied met een lage bevolkingsdichtheid.

- Het is van groot belang dat de bewoner zich duidelijk kan oriënteren door een heldere opzet van de buurt of wijk. Wanneer dit niet het geval is zal het de bewoner ontmoedigen om activiteiten buitenshuis te ondernemen.

- bewustmaking en beeldvorming rond mensen met beperkingen bij buurtbewoners en betrokkenen. Deze vormen deel van de woonomgeving en zijn mede bepalend voor het succesvol wonen in de wijk.

- Er moet gestreeft worden om aan de groeiende vraag naar aangepaste woonzorgvoorzieningen voor VG te voldoen. De mogelijkheden om de woningvoorraad voor die doelgroepen echt gelijkmatig te verdelen over de wijken zijn echter beperkt. De verdeling moet mede gebaseerd zijn op de huidige aanwezige haalfuncties en potentie voor het huisvesten van haalfuncties welke er nog moeten komen.

	Hard	Vervangbaar	Zacht
3. De buurt als leefwereld (vervolg)	<p>De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging met veilige routing ten opzichte van openbare gelegenheden als winkels en openbaar vervoer en bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen. Dit eist de Wmo.</p> <p>Zo kan een lokatie aan een drukke weg ook van invloed zijn op het ondernemen van bezigheden buitenshuis. De woonlokatie moet dus nauwkeurig gekozen worden</p>		
4. De woning als uitvalsbasis	<p>- Alles moet bereikbaar zijn voor iedereen, ook voor mensen met een verstandelijke en een lichamelijke beperking. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen een hoger succesfactor hebben, omdat het flexibel en niet specifiek ontworpen is.</p> <p>Een consument zal een woning op de begane grond niet afwijzen wanneer een andere appartement of voorziening in het zelfde gebouw niet bereikbaar is. Dit kan wel belemmeringen opleveren op het moment dat de persoon er al woont.</p>		
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed			

Het wonen in een woonwijk geeft niet de garantie dat je als persoon met een verstandelijk beperking hetzelfde leven zal leiden als iemand zonder beperking. Om iemand te kunnen zijn en een eigen sociale positie te verwerven, met naderhand geplaatste oplossingen zijn mensen onder andere aangewezen op relaties met andere personen in de buurt waar zij wonen.¹ Maatschappelijk isolement of uitsluiting is geen kenmerk van een persoon maar een sociaal proces. Lange tijd werd armoede als een belangrijke oorzaak van uitsluiting gezien. Nu wordt uitsluiting eerder uitgedrukt in termen van sociale uitsluiting. Het gaat hier over de 'pullfactor': de bereidheid van bewoners om mensen met een beperking en een eventueel andere leefstijl zich veilig en welkom te laten voelen tussen andere wijkbewoners. Maar dan vanuit het oogpunt van de persoon met een verstandelijke beperking. Zo is in hoofdstuk 1 al geïllustreerd dat verschil in leefstijl invloed heeft op de manier van wonen, werken en vrije tijdsbesteding.

Een belangrijk principe in dit verband is wederkerigheid. Mensen investeren wederzijds in contacten met elkaar omdat zij daar nut of baat van verwachten, zoals praktische of emotionele steun, een gunst of waardering. De positieve kant van wederkerigheid is onder andere dat hierdoor sociale verbanden ontstaan en blijven bestaan. Wanneer de relatie met andere wijkbewoners in zekere mate wederkerig is, is de kans op succesvolle inclusie groter. Wederkerigheid heeft echter ook een schaduwzijde: voor degene die zich in een kwetsbare positie bevindt, is het extra moeilijk om niet geïsoleerd te raken.

Uit de literatuur komt waardevolle informatie over het succes en tevredenheid van kleinschalig wonen van mensen met een

1 Anders of toch niet? : deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking
Cardol, Mieke NIVEL 2007 p. 30

verstandelijke beperking. Ook komt er naar voren welke items nog wel meer aandacht verdienen. Omdat deze ontwikkeling nog in zijn kinderschoenen staat kan men veronderstellen dat het nog op verschillende plaatsen verbeterd kan worden. De conclusies en aanbevelingen van deze studies kunnen richting-bepalend zijn.

Of iemand woonachtig is of afkomstig is uit dezelfde buurt of plaats, of dezelfde levensbeschouwelijke overtuiging heeft, is voor ongeveer de helft van de burgers van belang voor gevoelens van verbondenheid. Het hebben van een lichamelijke of verstandelijke beperking kan echter zorgen voor meer sociale afstand of stigma. Stigma is het best te omschrijven als een vooroordeel hebben over een groep, welke ervoor zorgt dat iemand als 'anders' en 'minderwaardig' wordt bestempeld en buiten de sociale standaard wordt geplaatst. Interacties met mensen met een stigma verlopen meestal moeizaam, omdat beide partijen niet zeker zijn over hoe ze door de ander wordt gezien²

Uit het onderzoek "een eigen huis"³ komt als eerste naar voren dat de meeste respondenten heel veel waarde hechten aan het op zichzelf wonen. Vooral de respondenten die in een gemeenschappelijke woonvoorziening of een gezinsvervangend tehuis hadden gewoond, ervaren het als een forse stap voorwaarts. Zij hebben meestal ook zelf het initiatief genomen, al of niet met de volledige instemming van hun ouders of verzorgers. Het hebben van een eigen ruimte, met eigen spullen en de mogelijkheid zelf beslissingen te nemen, acht men heel belangrijk en geeft men, indien gerealiseerd, veel waardering. De meeste appartementen zagen er, hoe klein ook, keurig opgeruimd en zorgvuldig ingericht uit. Ook uit het onderzoek "Wonen doe je zelf"⁴ komt, bij vergelijking van het onderzoek met de doelstelling, naar voren dat 96% van de onderzoeksgroep met succes ondersteund woont.

2 Anders of toch niet? : deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking
Cardol, Mieke NIVEL 2007 p. 31

3 Een eigen huis... M.H. Kwekkeboom, A.H. de Boer SCP 2006

4 Wonen doe je zelf; Evaluatie van ondersteund wonen van mensen met een verstandelijke handicap, Henriëtte Ruigrok, ISED 2002

Dat het zelfstandig wonen niet voor iedereen een succes is, lijkt vooral terug te voeren op andere omstandigheden en, vooral, persoonlijkheidskenmerken van de ondervraagde personen.

Sociale toegankelijkheid van de samenleving

Mensen met een verstandelijke beperking wonen, werken en recreëren voornamelijk met andere mensen met een verstandelijke beperking. De meeste mensen met een lichte of een matige verstandelijke beperking wonen in een woonwijk, ook als zij met anderen met een verstandelijke beperking samenwonen.

- Ongeveer 30% van de mensen met een verstandelijke beperking woont met maximaal vier anderen in een woonwijk, 31% woont met meer dan vier anderen met een verstandelijke beperking. 51,9% woont alleen of met partner en ongeveer 8% woont bij familie (De gemiddelde leeftijd van degenen die bij familie wonen is lager dan die van degenen die zelfstandig wonen of met andere mensen met een verstandelijke beperking omdat het hier grotendeels om nog thuiswonende jongeren gaat.)

De overige 12% is woonachtig op een instellingsterrein, waarvan 9% van de bewoners met meer dan 4 personen samen woont.

- Ruim een derde (35%) van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking geeft aan dat zij een partner of vaste vriend(in) hebben. Meestal heeft de partner of vaste vriend(in) ook een verstandelijke beperking. Vijf procent van de mensen met een verstandelijke beperking woont met hun partner samen, bijna één procent woont met partner en andere mensen met een verstandelijke beperking samen. Ruim 13% van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking woont alleen.

- Ruim 60% van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking spreekt het meest vaak af met familieleden of met begeleiders en/of huisgenoten van de woon- of zorginstelling. Als mensen met vrienden afspreken, dan heeft ruim de helft van deze vrienden een verstandelijke beperking. Als mensen afspreken met bekenden van werk of school dan heeft meer dan 80% een

verstandelijke beperking.

- Eén-derde van de mensen met een verstandelijke beperking wil wel eens andere mensen ontmoeten. Slechts 6% wil contact met mensen zonder een verstandelijke beperking.

- Mensen met een verstandelijke beperking die alleen of met een partner wonen, nemen minder vaak deel aan activiteiten speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking, dan mensen die met anderen met een verstandelijke beperking wonen. 6

- De participatiegraad is lager onder mensen met een matige verstandelijke beperking en onder mensen met een verstandelijke beperking van 65 jaar en ouder. Ouderen doen vooral minder vaak mee, maar niet minder vaak regulier. Mensen met een matige verstandelijke beperking doen over het algemeen niet minder vaak mee maar vooral minder vaak door gebruik te maken van reguliere voorzieningen en via contacten met mensen zonder beperking.

- Invoegen in de samenleving is niet gemakkelijk. Toch voelt tweederde van de mensen met een verstandelijke beperking zich redelijk thuis in de buurt waar zij wonen. Ervaringen over hoe mensen in de woonomgeving omgaan met iemand met een verstandelijke beperking, verschillen nogal per persoon. Sommigen worden gepest, anderen zijn tevreden over hoe het gaat. De contacten met buurtgenoten lijken niet veel verder te gaan dan een praatje op straat, maar dit is belangrijk voor het gevoel erbij te horen.

- Goede omstandigheden zoals het hebben van werk, een sociaal netwerk, bezoeken van clubs en het uitoefenen van hobby's zijn van positieve invloed op het succes van Ondersteund wonen.

Het hedendaagse denken over de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking concentreert zich sterk op het thema 'wonen'. Dit komt omdat wonen in woonwijken een eerste stap is naar inclusie, en het heeft te maken met het belang dat in onze

maatschappij aan een eigen woning wordt toegekend. In de eigen woning kunnen we onszelf zijn, we hoeven ons voor manieren en gewoonten niet te verantwoorden. In je eigen huis heb je privacy. Dat zijn dingen die een eigen huis tot een thuis maken en een belangrijk ingrediënt zijn voor het goede leven. De eerste van de vijf functies van een woning: De woning als zorgcentrum, waarbij het ook gaat om beschutting, veiligheid en privacy. Ook mensen met een verstandelijke beperking zelf geven aan hoe belangrijk een eigen huis is, hoe belangrijk het is om te wonen als ieder ander, en om zelf te kunnen kiezen met wie je woont. Het gaat niet heel goed of heel slecht met de mensen die in woonwijken wonen. Toch zijn er enkele belangrijke punten die aandacht vragen:

- Belangrijke en veelgenoemde redenen voor het niet prettig voelen tussen huisgenoten met een verstandelijke beperking zijn: teveel lawaai, te weinig privacy, te weinig aansluiting met huisgenoten.

- Zo gewoon mogelijk wonen, zelfstandigheid en privacy zijn belangrijk voor mensen met een verstandelijke beperking. Toch bevalt het alleen wonen niet iedereen door eenzaamheid en/of slechte woonomstandigheden. Het wonen in een goedkoop huurhuis in een minder goede buurt of drukke buurt, maakt integratie niet makkelijker. Heldere criteria moeten duidelijk maken aan welke eisen een (nieuwe) woonomgeving en buurtbewoners moeten voldoen wil deelname aan de samenleving van mensen met een verstandelijke beperking een succes zijn. Daarbij moet individueel maatwerk niet uit het oog worden verloren .

– zelfstandig of op zichzelf wonen levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van leven. Bewoners zijn ongelooflijk trots op hun eigen appartement. Ze zijn blij dat ze zelf bepalen wanneer ze de tv kunnen uitzetten en dat ze onder de douche niet de haren van een ander uit het putje hoeven te halen. Vaak nemen mensen dan eenzaamheid op de koop toe. Soms voelt men zich verdrietig, afgewezen, buitengesloten. De bewoners voelen zich af en toe eenzaam, maar, zo zeggen ze zelf, dat voelden ze zich in de instelling ook en dat ligt dus niet aan het wonen. En alleen zijn kan ook gewoon prettig zijn en betekent niet per definitie eenzaamheid.” Een deel heeft bewust gekozen voor een eigen, bescheiden appar-

tement in een woonvoorziening met gemeenschappelijke ruimten en activiteiten. Hierdoor voelen zij zich verzekerd van gezelschap en de mogelijkheid (huishoudelijke) taken over te dragen, maar hebben zij toch een behoorlijke mate van autonomie

- Het blijkt dat cliënten die vanuit gezinsvervangende tehuizen op zichzelf gaan wonen een ontwikkeling doormaken in woonvaardigheden. De sociale redzaamheid en het gedrag zijn gelijk gebleven. De tevredenheid van de cliënten is in de ondersteunend wonen situatie groter dan in het gezinsvervangende tehuis. Uit het onderzoek “Wonen doe je zelf”⁷ blijkt dat de cliënten zelf significant meer dagelijkse activiteiten hebben en keuzemogelijkheden ervaren.

- De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging ten opzichte van openbare gelegenheden als winkels en openbaarvervoer, bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen. Sociale contacten in het algemeen zijn belangrijk voor mensen. Uit onderzoek blijkt dat het sociale netwerk van de cliënten van ondersteund wonen projecten een positieve samenhang heeft met de tevredenheid van deze personen.

- Ruimten kunnen zo worden ingericht dat ze sociale interactie aanmoedigen of bevorderen. Zo’n ruimte heeft een zogenaamde sociopetale configuratie. Dit biedt mensen de mogelijkheid tot het afstellen van de persoonlijke ruimte zodat deze makkelijker toegankelijk is en er gecommuniceerd kan worden over wat de intenties van iemand zijn. De persoonlijke ruimte van mensen bepaald de afstand die mensen ten opzichte van elkaar innemen, zowel de fysieke als de interpersoonlijke afstand (niveau van intimiteit en vertrouwelijkheid van de communicatie). De persoonlijke ruimte die mensen nodig hebben varieert sterk per situatie en individuele variabelen zoals persoonlijkheid, geslacht, leeftijd en cultuur. Een sociofugale configuratie daarentegen scheidt mensen, vermin-

7

Wonen doe je zelf; Evaluatie van ondersteund wonen van mensen met een verstandelijke handicap, Henriëtte Ruigrok, ISED 2002

dert de sociale interactie en leidt tot terugtrekking en isolatie. Een belangrijk ruimtelijk aspect dat invloed heeft op de configuratie is de opstelling van de meubels. Wanneer stoelen in een (lange) rij langs de wand worden geplaatst vertonen gebruikers 'sociofugaal' gedrag. Ze staren voor zich uit en er vindt weinig communicatie plaats. Als meubels in kleinere kringen in het midden van de kamer worden geplaatst, verdubbelt de interactie tussen gebruikers (en dus de kans op sociale ondersteuning). Opstellingen met 'face-to-face' contact bevorderen de sociale interactie met inachtneming van voldoende afstand om eigenwaarde te kunnen behouden. Deze kennis kan ook toegepast worden op woningen in plaats van meubels.

- Sommige personen zullen de voorkeur geven aan een woning dicht bij een steunpunt en dichtbij andere personen die ondersteund wonen. Andere personen zullen er de voorkeur aan geven om zo zelfstandig mogelijk in een eigen woonruimte te wonen.

- In de ondersteuning van personen die op zichzelf wonen is het belangrijk aandacht te besteden aan het in stand houden of uitbreiden van het sociale netwerk. De steunpunten voor cliënten van ondersteund wonen projecten vormen een belangrijke plaats voor contact. Hier kunnen zij terecht voor een kop koffie en een praatje, soms voor een gezamenlijke maaltijd of overleg met de begeleiders. Steunpunten zijn een waardevolle plaats waar cliënten zo nodig gebruik van kunnen maken. "

Participatie

Nederland heeft een lange traditie van liefdadigheid en zorgen voor mensen die op de één of andere manier in een achterstandspositie verkeren. Voor mensen met beperkingen heeft ons land vooropgelopen in het creëren van instellingen en voorzieningen. Het gevolg daarvan was dat mensen met beperkingen soms (letterlijk) buiten de samenleving zijn geplaatst, bijvoorbeeld in instellingen of in een apart dorp. Hierdoor wordt in het dagelijks leven weinig rekening gehouden met het feit dat veel mensen door hun handicap bepaalde dingen niet kunnen. Aparte voorzieningen of aanpassingen lossen dit wel gedeeltelijk op, maar het zou idealer zijn als er bij het ontwerpen van bijvoorbeeld een gebouw al gedacht is aan inclusie. Het voorkomt dat mensen met beperkingen

in een uitzonderingspositie worden geplaatst.

Daarnaast komt het inclusief ontwerpen het product ten goede omdat deze, bij hogere gebruiksgemak ook zijn houdbaarheid vergroot. Mede onder druk van belangenorganisaties en vanuit de Europese Commissie is in Nederland een veranderingsproces op gang gekomen.⁸ Aparte voorzieningen alleen zijn niet genoeg. Het kabinet heeft in het Actieplan 'Gelijke behandeling in de praktijk' aangegeven het beleid op basis van mensenrechten te willen vormgeven. Het ongelijk behandelen van iemand met een beperking is wettelijk verboden, discriminatie is immers niet toegestaan.

Discriminatie is niet het enige mogelijke obstakel voor mensen met een beperking, hieronder staan enkele actuele problemen rondom mensen met een verstandelijke beperking beschreven⁹:

- Gemeenten en reguliere organisaties herkennen de doelgroep niet en hebben niet de expertise om mensen met een licht verstandelijke beperking optimaal te ondersteunen.
- Mensen met een licht verstandelijke beperking zijn daardoor nog onvoldoende in beeld bij gemeenten en reguliere instanties.
- Zowel de AWBZ-zorg als de reguliere zorg sluiten onvoldoende aan op de vraag van mensen met een licht verstandelijke beperking.
- Er is een tekort aan voorzieningen, voor mensen met een licht verstandelijke beperking, zoals begeleid wonen.

Gevolgen voor mensen met een licht verstandelijke beperking:

- De capaciteiten van mensen met een licht verstandelijke beperking worden overschat.
- Gemeentelijk beleid richt zich onvoldoende op de participatie van mensen met een licht verstandelijke beperking.
- Door onvoldoende of onjuiste begeleiding is een deel van deze groep niet in staat om zichzelf te redden en maatschappelijk te participeren.
- Hierdoor ontstaan maatschappelijke problemen zoals overlast en

8
2006, p. 14

Aan iedereen gedacht? Carolien Nout, Ministerie VWS, april

9

MEE Signaal n Trend- en signaleringsrapportage voorjaar 2009

<i>Hoe belangrijk vindt u het dat uw naaste (met een verstandelijke beperking) ...</i>	<u>Ernst van de beperking</u>	
	<u>licht</u>	<u>matig</u>
Wonen		
... woont in de omgeving die het beste bij hem past (bijvoorbeeld beschermd instellingsterrein of gewone woonwijk)	95 (90-97)	99 (97-99)
... woont met mensen die bij hem passen (alleen, met familie, met partner, met anderen met een verstandelijke beperking)	91 (86-95)	92 (86-95)
... kan gaan en staan waar en wanneer hij wil	83 (76-89)	56 (47-65)
... gebruik maakt van algemene voorzieningen in de buurt (bibliotheek, winkels, bank, postkantoor, café, etc.)	81 (74-87)	49 (40-58)
Werk		
... werk of dagactiviteiten heeft die aansluiten bij zijn mogelijkheden (niet te makkelijk, niet te moeilijk)	96 (93-98)	96 (93-98)
... het type werk of dagactiviteiten heeft dat bij hem past (bijvoorbeeld betaald werk bij een gewone werkgever of sociale werkvoorziening, dagbesteding voor mensen met een beperking, school)	89 (82-93)	94 (89-97)
... voldoende aantal uren werk of dagactiviteiten heeft (niet te veel, niet te weinig)	96 (93-98)	96 (92-98)
... (ook) werkt met mensen met een verstandelijke beperking	56 (48-64)	70 (62-77)
... (ook) werkt met mensen zonder een verstandelijke beperking	63 (55-71)	55 (46-63)
Opleiding		
... een opleiding volgt (of gaat volgen) speciaal georganiseerd voor mensen met een verstandelijke beperking	36 (28-45)	26 (18-34)
... een opleiding volgt (of gaat volgen) niet speciaal georganiseerd voor mensen met een verstandelijke beperking	11 (6-17)	3 (1-6)
Vrijtijdsbesteding		
... het soort activiteiten doet in zijn vrije tijd die bij hem passen	88 (82-93)	92 (87-95)
... vaak genoeg activiteiten doet in zijn vrije tijd	79 (71-85)	81 (73-87)
... in zijn vrije tijd deelneemt aan activiteiten speciaal georganiseerd voor mensen met een verstandelijke beperking	70 (62-78)	77 (69-84)
... in zijn vrije tijd deelneemt aan activiteiten niet speciaal georganiseerd voor mensen met een verstandelijke beperking	53 (43-62)	32 (24-41)
Sociale contacten		
... vaak genoeg contact heeft met andere mensen	96 (92-98)	92 (87-95)
... (ook) contact heeft met mensen zonder verstandelijke beperking	90 (84-94)	81 (73-87)
... (ook) contact heeft met mensen met een verstandelijke beperking	71 (63-78)	84 (77-89)
Vervoer		
... gebruik maakt van het openbaar vervoer	51 (42-60)	22 (16-30)
... gebruik maakt van speciale vervoersvoorzieningen, zoals Valys, vervoersvergoeding, vervoer van instelling	59 (50-67)	77 (69-83)

Tabel 5.1 Belang van participatie voor mensen met een verstandelijke beperking volgens hun naasten, naar subgroepen

Uit: Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking: participatiemonitor 2007, NIVEL 2008 p.23

Het belang is uitgedrukt in participatie-indexcijfer (PIC). Het PIC is een gestandaardiseerde samenvattende maat voor de algehele participatie waarin informatie is verwerkt over de feitelijke deelname, en het gebruik van reguliere voorzieningen daarbij, op alle onderzochte domeinen.

Bron: Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking: participatiemonitor 2007, NIVEL 2008 p.3)

criminaliteit enerzijds en onvoldoende participatie anderzijds.

Er wordt momenteel een te beperkt aanbod aan woonplekken gesignaleerd voor mensen met:

- Een licht verstandelijke beperking waarbij lichtere begeleiding volstaat na één tot twee jaar met begeleiding te hebben gewoond.
- Een licht verstandelijke beperking en gedragsproblemen.
- Een verstandelijke beperking in combinatie met psychiatrische problematiek.
- Autisme.
- Een lichamelijke beperking.

Ook is er een tekort aan woonplekken en terrein-gebonden voorzieningen. De vraag naar kleinschalige intramurale plekken neemt toe, maar het aanbod neemt af.¹⁰

Tevredenheid en aanbevelingen omtrent participatie

De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging ten opzichte van openbare gelegenheden als winkels en openbaar vervoer, bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen. Sociale contacten in het algemeen zijn belangrijk voor mensen. Uit de resultaten van het promotie onderzoek "Wonen doe je zelf" van Henriëtte Ruigrok uit 2002 blijkt het sociale netwerk van de cliënten van ondersteund wonen projecten een positieve samenhang heeft met de tevredenheid van deze personen. In de ondersteuning van personen die op zichzelf wonen is het belangrijk aandacht te besteden aan het in stand houden of uitbreiden van het sociale netwerk. De steunpunten voor cliënten van ondersteund wonen projecten vormen een belangrijke plaats voor contact. Hier kunnen zij terecht voor een kop koffie en een praatje, soms voor een gezamenlijke maaltijd of overleg met de begeleiders. Steunpunten zijn een waardevolle plaats waar cliënten zo nodig gebruik van kunnen maken.

In tabel 5.1 op de vorige pagina is te zien in hoeverre de naasten

van mensen met een verstandelijke beperking het van belang vinden dat hun verstandelijk beperkte naaste meedoet op verschillende terreinen zoals wonen, werken, vrijetijdsbesteding en sociale contacten.

Opvallend hierin is dat dat vier vijfde van de naasten van mensen met een licht verstandelijke beperking het van belang vinden dat hun naaste kan en staan waar hij wilt en gebruik maakt van algemene voorzieningen in de buurt. Dat is bij mensen met een matige beperking slechts de helft. Ook wordt contact met anderen van groot belang gezien (96). Het minst nog met mensen met een beperking (76). Waarschijnlijk gaan de naasten ervan uit dat dergelijk contact sowieso wel plaatsvindt of eenvoudig te vinden is. Daarnaast vinden slechts de helft het belangrijk dat mensen met een licht verstandelijke beperking in zijn vrije tijd deelneemt aan activiteiten die niet speciaal georganiseerd zijn voor mensen met een verstandelijke beperking.

Minder dan de helft van de mensen met een verstandelijke beperking maakt regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen zoals winkels, bibliotheek en postkantoor.¹¹ Ruim een kwart (29%) komt niet dagelijks buitenshuis. Van degenen die wel dagelijks buitenshuis komen kan een kwart volgens de naasten soms of meestal niet 'gaan en staan waar en wanneer hij wil.' Dit terwijl circa 70% van de directe naasten het wel belangrijk vindt dat hun naaste met een verstandelijke beperking kan 'gaan en staan waar en wanneer hij wil en gebruik kan maken van de buurtvoorzieningen.

De meeste mensen met een verstandelijke beperking (90%) zijn actief in de vrije tijd. Bijna een derde wil volgens hun naasten echter vaker iets doen in de vrije tijd. Ook bij de mensen met een verstandelijke beperking die regelmatig sociaal contact hebben (88%) vindt een vijfde van de naasten het wenselijk als hun gehandicapte naaste vaker contact zou hebben.

Meedoen gebeurt vaak op niet-reguliere wijze

Mensen met een verstandelijke beperking die meedoen in de samenleving doen dat vaak samen met andere mensen met een

verstandelijke beperking of door het gebruik van speciale voorzieningen. Zo wonen de meesten in een gewone woonwijk samen met andere mensen met een verstandelijke beperking. Verder hebben negen op de tien mensen met betaald werk een baan bij of via een sociale werkvoorziening en neemt de helft van de mensen die actief zijn in hun vrije tijd deel aan activiteiten speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking.

Ook maakt de helft gebruik van speciaal vervoer, speciaal vervoer van de instelling of het wooncentrum en is het gebruik van het openbaar vervoer laag (25%).

Hierbij aansluitend blijkt uit het onderzoek dat de directe naasten het vooral belangrijk vinden dat hun naaste met een verstandelijke beperking aan de samenleving kan deelnemen op een wijze die past bij zijn of haar aard en mogelijkheden. Of dat op reguliere wijze is vinden ze daarbij van minder belang.

Trends en actuele ontwikkelingen 2009

Er bestaan vele varianten van wonen voor mensen met een beperking. Hieronder bespreken we de laatste trends:

Er worden steeds vaker kleinschalige woon initiatieven gestart, ook door mensen met een lichamelijke beperking; Er wordt meer zorg aan huis gegeven om te voorkomen dat thuiswonende kinderen uit geplaatst moeten worden, of mensen met een ziekte of handicap naar een instelling moeten verhuizen;

Instellingen hebben de afgelopen jaren minder gebouwd op hun eigen terrein, maar huurden of bouwden in omringende gemeenten en zetten daar kleinschalige woonvormen op; de nieuwste ontwikkeling is dat sommige instellingen juist weer wel op eigen terrein bouwen; Er ontstaan meer woon-zorgboerderijen: dat is een zorgboerderij waar mensen kunnen wonen. Daarnaast ontstaan er woon-zorgzones: wijken met voorzieningen voor ouderen en mensen met een beperking. In de wijk staat een dienstencentrum dat allerlei diensten biedt, van kinderopvang en buurthuiswerk tot ADL-hulp (Activiteiten Dagelijks Leven- hulp) en verpleging.

- Minder dan de helft van de mensen met een verstandelijke beperking maakt regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen zoals winkels, bibliotheek en postkantoor terwijl dit wel van belang wordt geacht.

De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging ten opzichte

van openbare gelegenheden als winkels en openbaar vervoer, bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen.

-De vraag en het gebruik van woonvoorzieningen van volwassenen met een verstandelijke beperking vertoont sinds 1980 een stijgende lijn van gemiddeld 1000 bewoners per jaar. Momenteel is er een tekort aan voorzieningen voor mensen met een licht verstandelijke beperking, zoals begeleid wonen.

- Het sociale netwerk van de cliënten van ondersteund wonen projecten heeft een positieve samenhang met de tevredenheid van deze personen. In de ondersteuning van personen die op zichzelf wonen is het belangrijk aandacht te besteden aan het in stand houden of uitbreiden van het sociale netwerk.

- Het wonen op deze wijze gebeurt niet altijd even succesvol en verdient nog veel aandacht op gebied van beleid en uitvoering. De zorgvraag van een persoon is zeer specifiek, dat je kan spreken van maatwerk op gebied van benodigdheden. Er is een grote verscheidenheid aan woonvormen nodig om de kans van slagen te vergroten.

Tijdsbestedingsonderzoek

Bij een tijdsbestedingsonderzoek gaan mensen nauwgezet - door- gaans in een dagboekje van de een of andere vorm - registreren wat ze doen (en eventueel waar ze dat doen, en met wie).

Tijdsbestedingsonderzoek verschaft een uniek en waardevol inzicht in de wijze waarop de bevolking hun tijd indelen en besteden. De informatie die uit het onderzoek komt bevat twee waardevolle componenten:

1- De verschillende vormen van tijdsbesteding kunnen onderling met elkaar in verband worden gebracht: als Mensen meer tijd besteden aan de ene activiteit, op welke activiteit bezuinigt men dan?

2- Er ontstaat een gedetailleerd beeld van de tijdstippen en dagen waarop activiteiten plaatsvinden.

Hoeveel tijd wordt er besteed aan arbeid, onderwijs, zorg, verplaatsingen en slapen en eten? Hoeveel vrije tijd blijft er over, en waar gaat die aan op (bijvoorbeeld: pc, televisie, lezen, sport, uitgaan, vrijwilligerswerk, sociale contacten).¹²

Waarom een tijdsbestedingsonderzoek?

De Nederlandse overheid, anno 2009, verwacht van mensen met een verstandelijke beperking dat ze zo goed mogelijk participeren in de huidige maatschappij. Daar waar dit niet lukt moet er gezorgd worden voor maatregelen zodat ze wel goed mee kunnen komen met de rest van de samenleving. Dit is vastgelegd in de Wmo, Wet maatschappelijke ondersteuning.

Op het woonvlak lukt die integratie nog niet helemaal, dit is mede toe te bedelen aan slechte integratie. Een oorzaak kan zijn dat mensen met een verstandelijke beperking een heel ander dagbestedingspatroon hebben dan andere mensen. Hoe mensen gemiddeld hun dag besteden is terug te vinden in de onderzoeken van het SCP (Sociaal Cultureel Planbureau).

Hoe mensen met een verstandelijke beperking hun dag besteden hedendaags is niet onderzocht. Om aan deze data te komen moet er een Tijdsbestedingsonderzoek voor mensen met een verstan-

delijke beperking'ers opgezet worden. Zo krijgen we een beter inzicht in het activiteitenpatroon van mensen met een verstandelijke beperking.

Opzet van het boekje

Er is gekozen om de respondenten gedurende 7 dagen te laten noteren wat ze doen. Elk kwartier dient men aan te geven wat men in dat kwartier doet. Op deze wijze krijg je inzicht in doordeweekse tijdsbesteding maar ook van het weekend.

(zie figuur 5a)

Voor dit proefonderzoek is het LFB en de woongroep "Zo mooi anders" uit Dordrecht benaderd. Ze waren bereid om aan het onderzoek mee te werken. Ik zeg hier duidelijk bij dat het een proefonderzoek is omdat een tijdsbestedingsonderzoek met 7 respondenten niet hele betrouwbare resultaten oplevert. Meer respondenten levert een betrouwbaarder resultaat op.

Het gaat hier duidelijk om de methode hoe je aan de informatie kan komen en de resultaten kunnen dan ook als ruwe schatting beschouwd worden.

DAGBOEKJE VAN		MAANDAG	
		Ochtend en Middag	
TUJ	ACTIVITEIT	TUJ	ACTIVITEIT
06:00		12:00	
06:15		12:15	↓
06:30		12:30	LUNCH
06:45		12:45	↓
07:00		13:00	
07:15		13:15	WERKEN
07:30	OPSTAAN	13:30	↓
07:45	TANDEN/POETSAN + DOUCHEAN	13:45	
08:00	↓	14:00	
08:15	AANLEEDEN	14:15	↓
08:30	ONTBIJT	14:30	
08:45	↓	14:45	↓
09:00		15:00	NAAR HUIS OP DE FIETS
09:15	LUNCH MAKEN + TAS RIJPEKEN	15:15	↓
09:30	NAAR WERK OP DE FIETS	15:30	THEE DRINKEN MET HUIS-GENOTEN
09:45	↓	15:45	↓
10:00	WERKEN	16:00	
10:15		16:15	PLAYSTATION
10:30		16:30	↓
10:45		16:45	↓
11:00		17:00	↓
11:15		17:15	KOFFIE
11:30		17:30	↓
11:45		17:45	↓

DAGBOEKJE VAN		MAANDAG	
		Avond en Nacht	
TUJ	ACTIVITEIT	TUJ	ACTIVITEIT
18:00		00:00	
18:15	AVONDSTEN	00:15	
18:30	↓	00:30	
18:45	TOETJE ETEN	00:45	
19:00	LINGE KIJKEN	01:00	
19:15	↓	01:15	
19:30		01:30	
19:45	NAAR DE SOOS	01:45	
20:00	↓	02:00	
20:15		02:15	
20:30		02:30	
20:45		02:45	
21:00		03:00	
21:15	↓	03:15	
21:30	NAAR HUIS	03:30	
21:45	TV KIJKEN	03:45	
22:00	↓	04:00	
22:15		04:15	
22:30	TANDEN POETSAN & WASSEN	04:30	
22:45	PYAMA AANTREKKEN (7 Min)	04:45	
23:00	SAPEN	05:00	
23:15		05:15	
23:30	↓	05:30	↓
23:45		05:45	

figuur 5a: pagina opzet van het gebruikte tijdsbestedingsboekje

Resultaten van het Tijdsbestedingsonderzoek

Het Tijdsbestedingsonderzoek is uitgevoerd onder 10 mensen met een verstandelijke beperking. 7 boekjes zijn geretourneerd, waarvan 5 volledig ingevuld en 2 deels ingevuld.

Sommige zijn door ouders begeleiders ingevuld, andere door de mensen met een verstandelijke beperking zelf. De boekjes zijn gedurende een week in november 2008 ingevuld.

Door deze resultaten te vergelijken met het tijdsbesteding-patroon van de gemiddelde mens in Nederland¹³ kan men de opvallende verschillen gebruiken om aannames en of conclusies eraan te verbinden die weer opgenomen kunnen worden in het PvE.

Opmerkelijke resultaten:

Wat opstaan betreft lijken personen met en zonder een verstandelijke beperking op elkaar: 86 % van de respondenten staat op tussen 06.00u en 08.00u

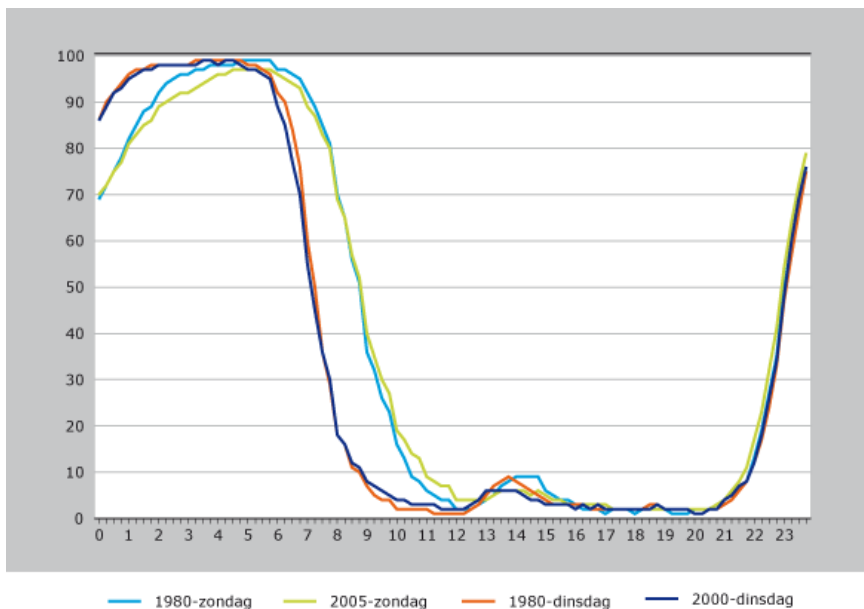
De uitslag van het SCP geeft weer dat het grootste deel van de Nederlandse bevolking tussen de 06.00u en 08.00u opstaat. (zie figuur 5b)

Het aantal dagen werken of dagbesteding bij mensen met een verstandelijke beperking is 4 á 5. Dit is in Nederland regulier.

71 % van de mensen met een verstandelijke beperking vertrekt tussen 07.00u en 09.00 naar hun werk.

Deze tijden zijn in Nederland regulier te beschouwen. (zie grafiek)

¹³ De vergelijkingen zijn gemaakt met de gegevens van het SCP: <http://www.tijdsbesteding.nl/wanneer/>

bron: SCP (TBO) www.tijdsbesteding.nl 18 oktober 2006

figuur 5b : grafiek tijdsbesteding slapen op dinsdag en zondag, bevolking van twaalf jaar en ouder (in procenten van bevolkingsaantal per kwartier)

bron: SCP (TBO) www.tijdsbesteding.nl 18 oktober 2006

86 % van de mensen met een verstandelijke beperking stopt tussen 15.00u en 16.00u met werken of dagbesteding. Dit is bij de rest van de Nederlands bevolking iets later, zij gaan gemiddeld tussen 16.30u en 18.00u naar huis

(zie figuur 5c)

Het gros van het betaalde werk vindt plaats in het traditionele tijdvak tussen grofweg 8 en 18 uur (met in meer recente jaren een kleine uitloop naar het begin van de avond).

Avondeten

7 pers. tussen 17.15 en 18.00u

Nog steeds zitten de meeste mensen aan tafel tussen 12 en 13 uur en 18 en 19 uur. In vergelijking met 1980 zijn er echter lichte verschuivingen waarneembaar in de tijden waarop er wordt gegeten. Het aandeel mensen dat op genoemde tijden eet, daalt. En het avondeten schuift geleidelijk op naar wat later in de avond.

(zie figuur 5d)

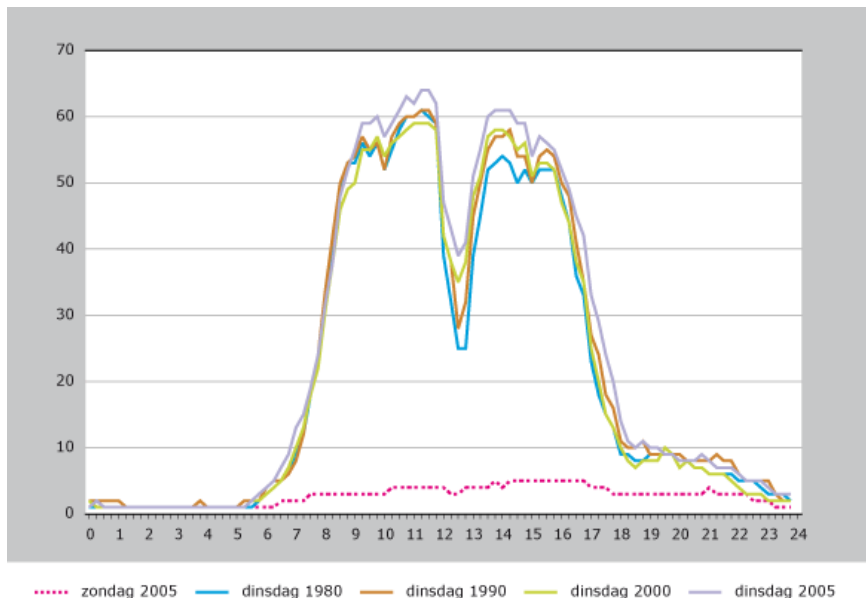
86 % van de respondenten ligt voor 23.00u al in bed.

De gemiddelde Nederlander gaat tussen 22.30u en 00.30u naar bed. (zie figuur 5.4)

Doordat mensen met een beperking iets eerder van arbeid of dagbesteding thuis zijn verschuift het avondeten en het naar bed gaan naar ongeveer een uur vroeger ten opzichte van de rest van de Nederlandse bevolking.

Bij vergelijking met de resultaten van het TBO van het SCP, blijkt dat het tijdsbestedingspatroon van mensen met een verstandelijke beperking niet heel verschillend is met die van de gemiddelde mens.

Ze werken 4 a 5 dagen per week. Een uitzondering daar gelaten (03.30u) staan de meeste personen tussen 06.00u en 08.00u 's

bron: SCP (TBO) www.tijdsbesteding.nl 18 oktober 2006

figuur 5c : grafiek tijdsbesteding arbeid op dinsdag en zondag, bevolking van twaalf jaar en ouder (in procenten van bevolkingsaantal per kwartier)

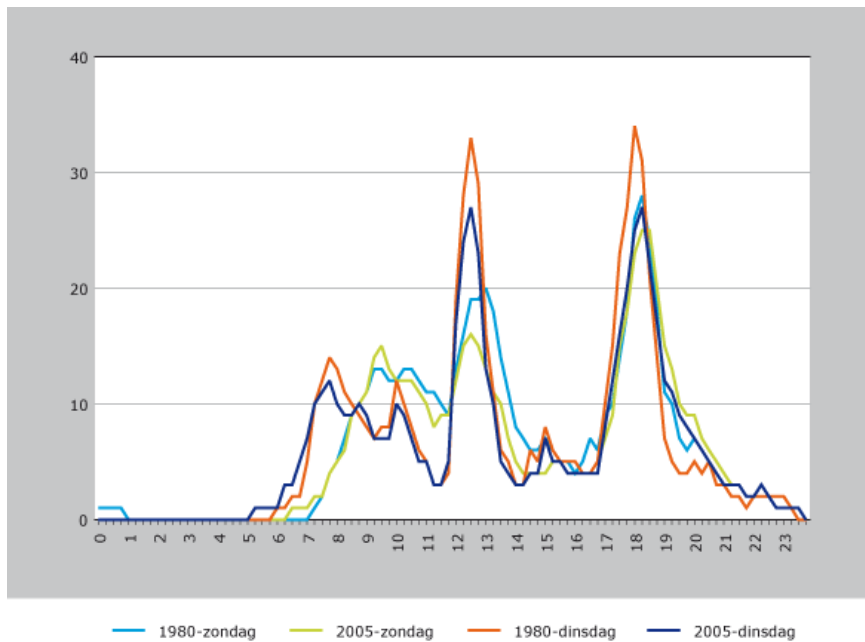
bron: SCP (TBO) www.tijdsbesteding.nl 18 oktober 2006

ochtends op. Opmerkelijk is dat mensen met een verstandelijke beperking eerder klaar zijn met hun werk of dagbesteding. Dit kan tussen de 1 en 2 uur schelen. De tijd tussen het thuiskomen en avondeten brengen ze veelal door in hun woning. De respondenten lijken ongeveer een uur eerder te beginnen met het avondeten. (100% dineert tussen 17.15 en 18.00u. Bij de rest van de bevolking is dat tussen 18.00u en 19.00u)

's Avonds hebben mensen met een verstandelijke beperking wel vrijetijdsbesteding buitenshuis, in de vorm van hobby, cursussen of sport. Al met al lijken de tijdsbestedingspatronen van mensen met en mensen zonder beperking veel op elkaar. Vanaf de middag zijn de patronen ongeveer een uur á anderhalf uur van elkaar verschoven. Mensen met een beperking komen gemiddeld iets vroeger van huis, eten iets vroeger en gaan vroeger slapen. Gemiddeld slapen mensen met een verstandelijke beperking iets langer dan mensen zonder beperking. Ze gaan namelijk een uur á

anderhalf eerder naar bed en staan tegelijkertijd op.

Het was niet eenvoudig om aan respondenten te komen. Verzorgers zagen het niet zitten om deze tijdrovende taak op zich te nemen. Desondanks dient het wel de aanbeveling om bij vervolgonderzoek een hoger aantal respondenten deel te laten nemen om een zo betrouwbaar mogelijk resultaat te verkrijgen.

figuur 5d : grafiek tijdsbesteding eten op dinsdag en zondag, bevolking van twaalf jaar en ouder (in procenten van bevolkingsaantal per kwartier)
bron: SCP (TBO) www.tijdsbesteding.nl 18 oktober 2006

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>- Op jezelf kunnen zijn, zelf beslissen, dingen in je eigen tempo en op je eigen manier doen : eigen pantry, woonruimte en slaapruiimte.</p> <p>Ook VG hechten veel waarde aan privacy en het gevoel dat ze, zover ze kunnen, zelfredzaam zijn. De consument zal zijn keuze hier sterk op baseren.</p> <p>- Het is niet eenduidig aan te geven of mensen met een licht verstandelijke beperking wel of niet schuw zijn. In de literatuur is te vinden dat sommige gepest worden en anderen zijn juist tevreden over hun inclusie in de wijk. Deze twee uiteenlopende bevindingen zullen ook twee uiteenlopende voorkeuren met zich mee brengen wanneer het gaat om privacy en transparantie. Wanneer men voor mensen moet ontwerpen die schuw van aard zijn, moet het ontwerp van de straat af of op een hoger niveau dan kijkniveau om gevoel van veiligheid te vergroten. Het is hierbij wel aan te bevelen dat de woning van buiten af niet gesloten over komt om stigma te voorkomen. Wanneer de ontwerper de oplossing van niveauverschil opteert, moet hij er rekening mee houden dat dat gevolgen heeft voor de bereikbaarheid.</p> <p>- Geluidstechnisch goed geïsoleerde woningen ontwerpen waarbij men niet het gevoel heeft op kamers te wonen door geluidsoverlast, maar ook geen geluidsoverlast veroorzaken voor de buurt, om zo inclusie te bevorderen. "Belangrijke en veelgenoemde redenen voor het niet prettig voelen tussen huis-genoten met een verstandelijke beperking zijn: teveel lawaai, te weinig privacy" Gehorigheid, overlast, deze eigenschappen van een woning zijn wel bepalend bij een keuze van een woning.</p>	<p>- Privé wasruimte. Ze zijn blij dat ze onder douche niet de haren van een ander uit het putje hoeven halen. Daarom zou de ontwerper ernaar moeten streven om iedere bewoner een privé wasruimte te bieden. Echter de consument zou de woning met gedeelde wasruimte niet hierom afwijzen, wel is deze minder aantrekkelijk.</p> <p>- Mogelijkheden zoeken voor zintuiglijke stimulering door middel van kleine, goed op elkaar afgestemde verschillen tussen ruimten in materiaal, vorm, toon, kleur en belichting kunnen een meerwaarde opleveren. Deze zijn overigens niet keuzebepalend, maar vergemakkelijken wel het gebruik van de woning.</p>	

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum (vervolg)	<p>Begeleid of beschut wonen houdt in dat er sommige momenten van de dag een begeleider aanwezig is om de bewoners te ondersteunen bij handelingen die ze geheel of gedeeltelijk niet zelf kunnen. Onder de werkzaamheden van een begeleider valt ook het maken van individuele ontwikkelingsplannen en slaapdiensten. De begeleidersloge moet dus kantoor en slaapfaciliteiten bieden.</p>		
2. De woning als activiteitencentrum	<p>- Uit vrijwel alle gesprekken komt naar voren dat de respondenten een grote behoefte hebben aan zelfstandigheid: Ze willen een eigen ruimte en, vooral ook de mogelijkheid zelf beslissingen te kunnen nemen, hun eigen leven te leiden. Dat betekent niet altijd dat zij zoeken naar een volledig zelfstandige woonsituatie; een deel heeft bewust gekozen voor een eigen, bescheiden appartement in een woonvoorziening met gemeenschappelijke ruimten en activiteiten. Hierdoor voelen zij zich verzekerd van gezelschap en de mogelijkheid (huishoudelijke) taken over te dragen, maar hebben zij toch een behoorlijke mate van autonomie. Het hebben van een gezamenlijke leefkeuken vergroot het keuzepallet van de bewoner in welke mate hij of zij onder de mensen wilt zijn. Dit gaat de vereenzaming tegen.</p> <p>- Alles moet bereikbaar zijn voor iedereen, ook voor mensen met een verstandelijke en een lichamelijke beperking. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen voor een grotere doelgroep aantrekkelijk zijn.</p> <p>- Om alles bereikbaar te houden voor iedereen moet er rekening gehouden worden met verticale verplaatsing. Niet iedereen kan de trap gebruiken dus moet er gewerkt worden met een hellingbaan of een lift. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen voor een grotere doelgroep aantrekkelijk zijn.</p>	<p>- Door het toepassen van een bredere beukmaat dan gangbaar is bij gemiddelde woonhuizen, de geijkte 5 meter, kan men bereiken dat ruimtes breed genoeg worden zodat ze ook makkelijk de functie van verkeersruimte in zich kunnen hebben. Denk hierbij aan een ruimte tussen de 6 meter en 7,20 meter. Een bredere beukmaat vergroot tevens de flexibiliteit van de woning. Wanneer deze zijn oorspronkelijke functie verliest, is het relatief eenvoudig een andere functie in te plaatsen.</p> <p>- Er zouden uitdagende mogelijkheden moeten zijn om grenzen te verleggen. Dit kan middels een spelenruimte, een buitenruimte of een hobbykamer verwezenlijkt kunnen worden.</p> <p>- Mensen met een beperking komen gemiddeld iets vroeger van huis, eten iets vroeger en gaan vroeger slapen. Gemiddeld slapen mensen met een verstandelijke beperking iets langer dan mensen zonder beperking. Ze besteden meer tijd in hun eigen woning dan de gemiddelde Nederlander.</p>	

	Hard	Zacht	Niet Indeelbaar
2. De woning als activiteitencentrum (vervolg)	<p>- De woningen zijn geschikt voor één persoon. Uit de praktijk blijkt dat een woningplattegrond vaak een oppervlakte van 60m² heeft.</p> <p>- Ruim een derde (35%) van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking geeft aan dat zij een partner of vaste vriend(in) hebben. Meestal heeft de partner of vaste vriend(in) ook een verstandelijke beperking. Echter weinig mensen wónen ook met hun partner. Vijf procent van de mensen met een verstandelijke beperking woont met hun partner samen. Vaak hebben ouders en/of verzorgers invloed op het samenwonen. Door de (gedeeltelijke) aanwezigheid van begeleiders kan het vertrouwen in woonsucces bij beschut wonen groter zijn. Dit is kan een goetussenstadium zijn op weg naar samenwonen. Er moet rekening worden gehouden dat het kan voorkomen dat er binnen de woonvoorziening een tweepersoonshuishouden kan ontstaan. Het kan dan ook een meerwaarde voor de consument hebben als de woningen zo flexibel zijn dat van twee woningen één woning gemaakt kan worden.</p>		
3. De buurt als leefwereld	<p>- Door de lokatie van een steunpunt zo te kiezen dat deze dicht bij een woonvoorziening is zorg je ervoor dat je personen aantrekt die de voorkeur geven aan een woning dicht bij zorgmiddelen. Daarnaast zal de aanwezigheid van het steunpunt ook, zij het misschien minder frequent, de personen die de voorkeur geven aan zo zelfstandig mogelijk wonen van dienst kunnen zijn.</p>		
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed			

Resultaten Interviews

Uit de interviews kwamen uiteenlopende resultaten, waarbij de zwaartepunten bij verschillende interviews op verschillende vlakken lagen. De interviews geven een beeld waar de zwaartepunten liggen bij het ontwerpen van woningen voor mensen met een verstandelijke beperking en daarnaast kunnen de resultaten duidelijkheid geven over de hardheid van voorkeuren.

- De samenstelling van een extramuraal woonvoorziening is het meest ideaal bij 6, 7 of 8 personen om de volgende redenen: Bij minder is het kosten technisch niet te doen, bij meer personen is de begeleiding minder gewaarborgd en de privacy kan in gevaar komen.
- Uit de praktijk blijkt dat een woningplattegrond vaak een oppervlakte van 60m² heeft. Maak je dit kleiner, dan wordt de woning te krap omdat je met een minimale maat rekening moet houden en wordt de woning groter dan 60m² dan wordt deze te duur. De bestaande woningen zijn met hun vijf meter breedte vaak iets te smal om een goede indeling te krijgen voor mensen met een beperking. Een bredere beukmaat bij nieuwbouw zou dit probleem kunnen voorkomen.
- Het initiëren van een woongebouw voor mensen met een verstandelijke beperking gaat als volgt: Een cliënt krijgt een indicatie hoeveel zorg hij nodig heeft, aan de hand hiervan krijgt hij een rugzakje met geld mee (ook wel Persoonsgebonden Budget of PGB) de zorgaanbieder gaat uitzoeken hoeveel rugzakjes je nodig hebt van een bepaalde zorgbehoevende groep en probeert een samenstelling te maken van cliënten. De gemeente levert de rugzakjes met geld. De Zorgaanbieder zoekt een woningbouwvereniging die iets beschikbaar heeft naar hun wens. Soms moet de bestemming veranderd worden bij de gemeente. Dit wordt dan

aangevraagd door de zorgaanbieder. Als de gemeente toestemming geeft dan kan het project echt beginnen. Het is niet een eenduidige traject wat doorlopen wordt om een woonvoorziening te beginnen. Meerdere partijen kunnen de aanzet geven. Stichtingen en Zorgaanbieders kunnen actief gaan reclame maken voor een idee.

- Bestaande bouw transformeren tot woningen voor de doelgroep wordt vaker gedaan dan een nieuw gebouw ontwerpen. Nieuwbouw is een traag proces, om het traject te doorlopen van onderzoek, ontwerp, bouwvergunningen, goedkeuring, aanbesteding etc. moet men minimaal 3 jaar uittrekken. Niet minder eerder meer. Woningbouwverenigingen kunnen meewerken met het aanbieden van onroerend goed. Ze zijn bereid om de woningen te transformeren tot bruikbare huurwoningen wanneer ze een contract kunnen sluiten met een zorgaanbieder voor 5 tot 10 jaar. Soms bieden ze ook bij nieuwbouw de kans aan zorgaanbieders om een deel te reserveren voor zorg

- De duurste aanpassingen zijn vaak het “veilig” maken van een woning. Voor deze woningen gelden aanzienlijk strengere brandveiligheidsvoorschriften omdat deze bestemd zijn voor een “niet zelfredzame groep”. Meer rookmelders per woning, gedetailleerder weergave van locatie. Bij deze doelgroep kan een gewoon alarm misschien een ongewenst effect hebben, omdat iemand met een verstandelijke beperking mogelijk in paniek kan raken van een sirene. Het gevolg kan dan juist tegenwerkend zijn. Een stil alarm is dan gewenst maar dit systeem kost tussen de 20 en 30 duizend euro. Via de telefoonlijn is het gebouw direct verbonden met de brandweer. De brandweer werkt met een sleutelkuis, bij de ingang. Deze zorgt ervoor dat de brandweer ten allen tijde het gebouw kan betreden. De nooduitgangen zijn voorzien van een spanning-slot, daar staat constant spanning op maar bij brandmelding gaat de stroom eraf en springt ook het slot open.

- Sommige mensen met een verstandelijke beperking hebben ook lichamelijke beperkingen. Tilliften en rolstoelen bepalen voor een deel de lay-out van een woning. Een tillift heeft kleine wieltjes omdat deze ook onder het bed moeten kunnen schuiven. Deze kleine wieltjes zijn niet geschikt om over drempels te rijden. De woning

moet daarom drempelloos zijn. Ook kan er een rail over het plafond lopen waar de tillift aan hangt. Dit vraagt om een uitsparing in de bovendorpel van de deurkozijn. De hoogte van een rolstoel, zijn armleuning en de joystick die erop gemonteerd zijn bepalende maten voor de hoogte van bijvoorbeeld een aanrecht.

– Woningstichting Progrez plaatst mensen met een verstandelijke beperking in bestaande of nieuwe eengezinswoningen, om de gezinssituatie zo goed mogelijk na te bootsen. Sociale huurwoningen zijn nooit rendabel: onrendabel investeren. Alleen door verkoop kan er wel een kleine winst uit voortkomen om de gaten van de verliezen te dichten. In het genoemde voorbeeldproject wordt een deel van de inkomsten van de verkoop van de bovenliggende woningen van het zelfde gebouw overgeheveld om de verliezen in de sociale huur te verminderen.

– Hoeveelheid begeleiding

Bij de woonvoorziening aan de Stierstraat zijn 2 verzorgers per dag aanwezig, waarbij 1 verzorger nachtdienst heeft tot 09.00u de volgende dag. Daarna gaan ze naar dagbesteding dus dan hoeven er geen begeleiders aanwezig te zijn. Er moeten dus slaapvoorzieningen zijn voor de begeleider.

– Een wasruimte en/of flinke bijkeuken is gewenst. Hier kan je grote wasmachines of drogers kwijt. De ruimte die deze apparaten innemen moet niet onderschat worden.

– Het grote verschil tussen mensen met een verstandelijke beperking en mensen zonder beperking, is dat mensen zonder beperking handelen naar wat gebruikelijk is, of wat de norm is, in tegenstelling tot mensen met een verstandelijke beperking. Ze hebben minder schroom en benaderen andere mensen veel meer op hun gevoel. Dit kan onwennig zijn voor buurtbewoners. Het is belangrijk dat men op de hoogte is, zodat er een wederzijds respect ontstaat.

– Wanneer men de deur uit moet om naar een gezamenlijke woonkamer te gaan dan zal men er minder gebruik van maken. Als dit binnendoor kan dan zal er meer gebruik van gemaakt worden. Sommige moeten gehaald worden (door hun karakter komen

ze niet uit zichzelf) Als ze niet gehaald worden raken ze in een isolement.

– Bij een gebouw voor normale personen is de richtlijn dat er voor parkeren 1,5 auto per appartement gerekend wordt. Bij mensen met een verstandelijke beperking is dat anders, dan rekent men op 0,8 auto per persoon.

– Mensen met een beperking vinden het over het algemeen niet leuk om in de kijker te staan. Ze hebben het gevoel dat ze al heel de dag nagekeken worden, thuis willen ze dan helemaal zichzelf kunnen zijn.

Een goed voorbeeld hiervoor is de grote tuintafel voor de Roef, de woonvoorziening in Amsterdam. Deze blijft ongebruikt omdat deze nog op een gemeenschappelijk deel van het woonblok staat en ze dus andere mensen kunnen ontmoeten. Het privé terras aangrenzend aan de gezamenlijke keuken wordt wel veel gebruikt.

Als de ondervraagde moeder het over mocht doen voor haar dochter, rekening houdend met wat ze nu geleerd heeft en nu dat haar dochter ook ouder geworden is zou ze:

- 1– De woning meer geluiddicht maken (de onderdorpels van de deuren, de tussenwanden en de ontluichtingskanalen)
- 2– Een woning met een eigen badkamer voor haar dochter initiëren.
- 3– Het liefst zou deze moeder een eigen zelfstandige woning voor haar dochter willen hebben in plaats van een woonvoorziening voor zes personen, waarbij er wel een deur is naar een gezamenlijke ruimte.

-De moeder draagt aan dat het haar geschikt lijkt om de appartementen te vormen rondom een gemeenschappelijke ruimte zodat deze fungeert als een middenplein. Dit lokt ontmoeting uit.

– Het streven naar zelfstandigheid met daarbij een eigen woning is erg belangrijk voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Een woning met een eigen badkamer, welke je met niemand hoeft te delen is iets waar ze erg veel waarde aan hechten.

– Mensen met een verstandelijke beperking moeten niet betutteld worden. Als ze iets zelf kunnen dan moeten ze dat ook doen. Mensen met een licht verstandelijke beperking kunnen namelijk een hoop dingen zelf. Het is belangrijk dat je blijft proberen ze iets aan te leren wat ze nog niet kunnen, dat is goed voor het zelfvertrouwen. Daarnaast worden ze niet onnodig afhankelijk gehouden

– Soms gaat de betutteling of bescherming zo ver dat personen met een verstandelijke beperking keuzes ontnomen worden door hun ouders of begeleider. Dit kan op gebied van contacten op msn zijn, het hebben van snoep in huis maar ook het beslissen of ze wel of niet kunnen samenwonen met hun partner wordt vaak sterk beïnvloed door ouders of begeleiders. Deze hebben vaak geen vertrouwen in het slagen van samenwonen van hun dochter of zoon.

– Wanneer partners wel samenwonen dan wonen ze vaak in een normaal appartement in een woonwijk en niet beschermt.

– Het hebben van huisdieren heeft grote waarde voor mensen met een beperking. Ze geven afleiding, rust en soms de steun die ze bij mensen niet kunnen vinden. Soms is het een vervanging van het hebben van kinderen. Het gevoel van verantwoordelijkheid en de zorg hebben over iets of iemand is goed voor het zelfvertrouwen.

De ondervraagde personen van deze interview komen uit verschillende hoek. Zo zeggen de resultaten van de interviews van de twee ouders en de belangenbehartiger iets over de vraagzijde van de woningconsument. De interviews met de woningbouwcorporatie en de zorgaanbieder zijn richtinggevend voor de hardheid gezien vanuit de aanbod kant. Deze personen hebben namelijk veel ervaring met wat geschikt is voor de consument ook al deelt de consument niet altijd dezelfde mening.

De resultaten van deze interviews zijn gerangschikt op functie van wonen.¹ Het is opmerkelijk dat het grootste deel uit de interviews betrekking heeft op functie 1 en 2 van het wonen: “de woning als zorgcentrum” en “de woning als activiteitencentrum”.

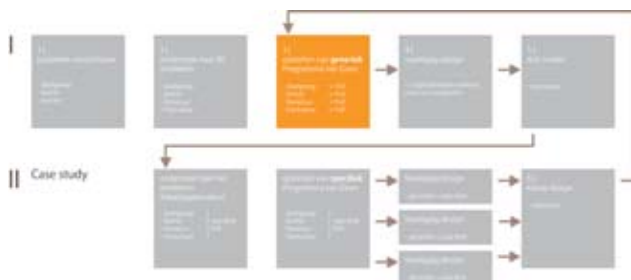
---

¹ Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid, P. Hooimeijer, VROM augustus 2007, pag. 39

	Hard	zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>- De samenstelling van een extra-murale woonvoorziening is het meest ideaal bij 6, 7 of 8 personen. Bij minder personen kan de consument het niet veroorloven, bij meer personen krijgt de consument niet wat hij nodig heeft.</p> <p>- Het is niet eenduidig aan te geven of mensen met een licht verstandelijke beperking wel of niet schuw zijn. Eén van de ouders zegt dat haar dochter niet graag in de kijker staat terwijl een andere moeder omwille van het doorbreken van onwetendheid het juist goed vindt dat haar zoon in de kijker staat. Deze twee uiteenlopende bevindingen zullen ook twee uiteenlopende voorkeuren met zich mee brengen wanneer het gaat om privacy en transparantie.</p> <p>- Omdat het hier gaat om een niet zelfredzame doelgroep moet er extra hoge veilig zijn op gebied van brandveiligheid. Veiligheid staat voorop. Helaas brengt dit ook een prijskaartje met zich mee. Niet zelfredzame personen zijn over het algemeen niet kapitaal-krachtige burgers. Veilige oplossingen tegen een lage prijs is dus een pré.</p> <p>- Het versterken van het gevoel een eigen huis te hebben vergroot het eigen identiteitsgevoel. De losse huizen zijn belangrijker dan klimaatgelijk van één ruimte naar de andere te begeven.</p>	<p>- Lichamelijke verzorging is iets persoonlijks. Daarom zou de ontwerper ernaar moeten streven om iedere bewoner een privé wasruimte te bieden. Echter de consument zou de woning met gedeelde wasruimte niet hierom afwijzen, wel is deze minder aantrekkelijk.</p> <p>- Is men niet schuw van aard dan verdient het de aanbeveling om de woning even open en helder te ontwerpen als omringende woon-eenheden, omdat dit ook als signaal dient van openheid. De instelling was "gesloten", wonen in de wijk is "open".</p> <p>- Het is goed om de bewoners voor zover mogelijk zelf hun voorkeur te laten aangeven voor kleuren en materiaal. Dit kan door keuzemogelijkheden te introduceren. Het zelf kunnen inrichten van hun woning kan op de bewoner een positief effect hebben.</p>	

	hard	zacht	niet indeelbaar
2. De woning als activiteitencentrum	<p>- Om alles bereikbaar te houden voor iedereen moet er rekening gehouden worden met verticale verplaatsing. Niet iedereen kan de trap gebruiken dus moet er gewerkt worden met een hellingbaan of een lift. De eerste oplossing vraagt om genoeg ruimte voor het relatief hoge aantal meters pad wat er dan moet komen (om 1 meter te stijgen heb je 20 meter hellingbaan nodig).</p> <p>- De woningen zijn geschikt voor één persoon. Uit de praktijk blijkt dat een woningplattegrond vaak een oppervlakte van 60m² heeft. Maak je dit kleiner, dan wordt de woning te krap omdat je met een minimale maat rekening moet houden. Wordt de woning groter dan 60m² dan wordt deze te duur.</p> <p>- Via buitenruimte naar de gezamenlijke ruimtes lopen (zoals groepskeuken of wasruimte) is gunstig voor het terugdringen van het aantal bebouwde vierkante meters. Wat hierbij ook gunstig is, is de brandveiligheid. Een "dichte" corridor is niet meer begaanbaar bij rookontwikkeling, een "open" corridor (gallerij) wel. Deze voorkeur is door de gestuurd door de aanbodzijde. Deze route moet wel een zacht klimaatverschil hebben (droog lopen, uit de wind) in vergelijking met de binnenruimtes zoals woning of gezamenlijke keuken. De drempel om naar een andere ruimte te begeven moet laag zijn (korte afstanden).</p> <p>- De parkeereis voor VG is 0,8 auto per persoon. Voor een gemiddeld huishoudens is dat 1,5.</p>	<p>- De bijkeuken, wat tevens dienst kan doen als wasruimte, is een goede tussenweg met plaatsgebrek en kapitaalgebrek enerzijds en onafhankelijkheid anderzijds. Het is onnodig en duur om voor elke bewoner een eigen kleding-wasruimte te ontwerpen. Deze kan tot en met 8 personen goed gedeeld worden.</p> <p>- Bij het toepassen van een lift moet de ontwerper zich ervan bewust zijn dat de kosten hiervoor niet eenmalig zijn maar dat deze periodiek zijn, omdat jaarlijks onderhoud geld kost.</p> <p>- Door het toepassen van een bredere beukmaat dan gangbaar is bij gemiddelde woonhuizen, de geijkte 5 meter, kan men bereiken dat ruimtes breed genoeg worden zodat ze ook makkelijk de functie van verkeersruimte in zich kunnen hebben. Denk hierbij aan een ruimte tussen de 6 meter en 7,20 meter. Een bredere beukmaat vergroot tevens de flexibiliteit van de woning. Wanneer deze zijn oorspronkelijke functie verliest, is het relatief eenvoudig een andere functie in te plaatsen.</p> <p>De huisdieren blijken een belangrijke rol te spelen in het leven van de respondenten. Ze geven afleiding, rust en soms de steun die ze bij mensen niet kunnen vinden. Het is verstandig om dit gegeven in het ontwerp mee te nemen.</p> <p>- Aansluitend op de vorige eis zal het hebben van een eigen buitenruimte een meerwaarde hebben voor de bewoner.</p>	<p>- Aanwezigheid op de lokatie van een logeerruimte (voor ouders, familie of vrienden) niet per woning maar 1 logeerruimte voor meerdere woningen. Deze wordt niet intensief gebruikt en is financieel realiseerbaar wanneer deze gedeeld wordt door de verschillende bewoners. Deze voorkeur is persoonsgebonden. Het zou voor de consument een bepalende factor kunnen zijn wanneer zijn familie niet in de omgeving woont.</p>

	hard	zacht	niet indeelbaar
3. De buurt als leefwereld	- Geen stigma door met dezelfde typologie 3 tot 6 woningen (150m2) voor gewone mensen te bouwen		
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed	<p>- Sociale huurwoningen zijn nooit rendabel: onrendabel investeren. Alleen door verkoop kan er wel een kleine winst uit voortkomen om de gaten van de verliezen te dichten. Om deze verkoop zo gunstig mogelijk te maken om zo de gaten te kunnen dichten moet er flexibel gebouwd worden zodat de volgende eigenaars er zonder al te veel hak en breekwerk de ruimte voor eigen wensen bruikbaar kunnen maken.</p> <p>- Zorg- en normale woningen als 1 entiteit bouwen, kan zorgen voor een meer sluitende begroting. De "gewone" woningen kunnen een deel van de kosten opvangen. Het is een goede methode om de kosten te drukken wat weer in het voordeel werkt voor de zwakkere doelgroep.</p>		

In dit hoofdstuk staan van alle vier de verkenningen uit hoofdstuk 3 tot en met 6 bij elkaar verzameld om zo een overzicht te krijgen welke generieke eisen er zijn voor een woning voor mensen met een verstandelijke beperking

de doelgroep

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>17% van de mensen met een verstandelijke beperking heeft ook een lichamelijke beperking. minimaal 20% van de te bebouwen woningen moet geschikt zijn voor mensen met lichamelijke beperkingen. Het is wel gewenst om te streven naar een zo groot mogelijk aanbod voor mensen met een dubbele beperking.</p> <p>Mensen met een enkelvoudige beperking zullen de woning niet afwijzen op groter gebruiksgemak.</p>		
2. De woning als activiteitencentrum			
3. De buurt als leefwereld			
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed		Zorgwoningen flexibel ontwerpen kan een gunstig effect hebben op de lengte van wachtlijsten	

het huidige beleid

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum			
2. De woning als activiteitencentrum			
3. De buurt als leefwereld			

- De woning moet integratie en het gevoel van "meedoen" bevorderen. Dit gevoel wordt al verkregen door een groet en een praatje met een buurtbewoner. Door een woning in een woonwijk te plaatsen vergroot je deze kans ten op zichte van een woning in een woonboerderij die veelal zich bevindt in een gebied met een lage bevolkingsdichtheid.

- Het is van groot belang dat de bewoner zich duidelijk kan oriënteren door een heldere opzet van de buurt of wijk. Wanneer dit niet het geval is zal het de bewoner ontmoedigen om activiteiten buitenshuis te ondernemen.

- bewustmaking en beeldvorming rond mensen met beperkingen bij buurtbewoners en betrokkenen. Deze vormen deel van de woonomgeving en zijn mede bepalend voor het succesvol wonen in de wijk.

- Er moet gestreeft worden om aan de groeiende vraag naar aangepaste woonzorgvoorzieningen voor VG te voldoen. De mogelijkheden om de woningvoorraad voor die doelgroepen echt gelijkmatig te verdelen over de wijken zijn echter beperkt. De verdeling moet mede gebaseerd zijn op de huidige aanwezige haalfuncties en potentie voor het huisvesten van haalfuncties welke er nog moeten komen.

het huidige beleid (vervolg 1)

	Hard	Vervangbaar	Zacht
3. De buurt als leefwereld (vervolg)	<p>De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging met veilige routing ten opzichte van openbare gelegenheden als winkels en openbaar vervoer en bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen. Dit eist de Wmo.</p> <p>Zo kan een lokatie aan een drukke weg ook van invloed zijn op het ondernemen van bezigheden buitenshuis. De woonlokatie moet dus nauwkeurig gekozen worden</p>		
4. De woning als uitvalsbasis	<p>- Alles moet bereikbaar zijn voor iedereen, ook voor mensen met een verstandelijke en een lichamelijke beperking. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen een hoger succesfactor hebben, omdat het flexibel en niet specifiek ontworpen is.</p> <p>Een consument zal een woning op de begane grond niet afwijzen wanneer een andere appartement of voorziening in het zelfde gebouw niet bereikbaar is. Dit kan wel belemmeringen opleveren op het moment dat de persoon er al woont.</p>		
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed			

literatuur en tijdsbestedingsonderzoek

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>- Op jezelf kunnen zijn, zelf beslissen, dingen in je eigen tempo en op je eigen manier doen : eigen pantry, woonruimte en slaapruiimte.</p> <p>Ook VG hechten veel waarde aan privacy en het gevoel dat ze, zover ze kunnen, zelfredzaam zijn. De consument zal zijn keuze hier sterk op baseren.</p> <p>- Het is niet eenduidig aan te geven of mensen met een licht verstandelijke beperking wel of niet schuw zijn. In de literatuur is te vinden dat sommige gepest worden en anderen zijn juist tevreden over hun inclusie in de wijk. Deze twee uiteenlopende bevindingen zullen ook twee uiteenlopende voorkeuren met zich mee brengen wanneer het gaat om privacy en transparantie. Wanneer men voor mensen moet ontwerpen die schuwer van aard zijn, moet het ontwerp van de straat af of op een hoger niveau dan kijkniveau om gevoel van veiligheid te vergroten. Het is hierbij wel aan te bevelen dat de woning van buiten af niet gesloten over komt om stigma te voorkomen. Wanneer de ontwerper de oplossing van niveauverschil opteert, moet hij er rekening mee houden dat dat gevolgen heeft voor de bereikbaarheid.</p> <p>- Geluidstechnisch goed geïsoleerde woningen ontwerpen waarbij men niet het gevoel heeft op kamers te wonen door geluidsoverlast, maar ook geen geluidsoverlast veroorzaken voor de buurt, om zo inclusie te bevorderen. "Belangrijke en veelgenoemde redenen voor het niet prettig voelen tussen huis-genoten met een verstandelijke beperking zijn: teveel lawaai, te weinig privacy" Gehorigheid, overlast, deze eigenschappen van een woning zijn wel bepalend bij een keuze van een woning.</p>	<p>- Privé wasruimte. Ze zijn blij dat ze onder douche niet de haren van een ander uit het putje hoeven halen. Daarom zou de ontwerper ernaar moeten streven om iedere bewoner een privé wasruimte te bieden. Echter de consument zou de woning met gedeelde wasruimte niet hierom afwijzen, wel is deze minder aantrekkelijk.</p> <p>- Mogelijkheden zoeken voor zintuiglijke stimulering door middel van kleine, goed op elkaar afgestemde verschillen tussen ruimten in materiaal, vorm, toon, kleur en belichting kunnen een meerwaarde opleveren. Deze zijn overigens niet keuzebepalend, maar vergemakkelijken wel het gebruik van de woning.</p>	

literatuur en tijdsbestedingsonderzoek (vervolg 1)

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum (vervolg)	<p>Begeleid of beschut wonen houdt in dat er sommige momenten van de dag een begeleider aanwezig is om de bewoners te ondersteunen bij handelingen die ze geheel of gedeeltelijk niet zelf kunnen. Onder de werkzaamheden van een begeleider valt ook het maken van individuele ontwikkelingsplannen en slaapdiensten. De begeleidersloge moet dus kantoor en slaapfaciliteiten bieden.</p>		
2. De woning als activiteitscentrum	<p>- Uit vrijwel alle gesprekken komt naar voren dat de respondenten een grote behoefte hebben aan zelfstandigheid: Ze willen een eigen ruimte en, vooral ook de mogelijkheid zelf beslissingen te kunnen nemen, hun eigen leven te leiden. Dat betekent niet altijd dat zij zoeken naar een volledig zelfstandige woonsituatie; een deel heeft bewust gekozen voor een eigen, bescheiden appartement in een woonvoorziening met gemeenschappelijke ruimten en activiteiten. Hierdoor voelen zij zich verzekerd van gezelschap en de mogelijkheid (huishoudelijke) taken over te dragen, maar hebben zij toch een behoorlijke mate van autonomie. Het hebben van een gezamenlijke leefkeuken vergroot het keuzepallet van de bewoner in welke mate hij of zij onder de mensen wilt zijn. Dit gaat de vereenzaming tegen.</p> <p>- Alles moet bereikbaar zijn voor iedereen, ook voor mensen met een verstandelijke en een lichamelijke beperking. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen voor een grotere doelgroep aantrekkelijk zijn.</p> <p>- Om alles bereikbaar te houden voor iedereen moet er rekening gehouden worden met verticale verplaatsing. Niet iedereen kan de trap gebruiken dus moet er gewerkt worden met een hellingbaan of een lift. Door dit mee te nemen in de ontwerpfase zorgt men ervoor dat de woningen voor een grotere doelgroep aantrekkelijk zijn.</p>	<p>- Door het toepassen van een bredere beukmaat dan gangbaar is bij gemiddelde woonhuizen, de geijkte 5 meter, kan men bereiken dat ruimtes breed genoeg worden zodat ze ook makkelijk de functie van verkeersruimte in zich kunnen hebben. Denk hierbij aan een ruimte tussen de 6 meter en 7,20 meter. Een bredere beukmaat vergroot tevens de flexibiliteit van de woning. Wanneer deze zijn oorspronkelijke functie verliest, is het relatief eenvoudig een andere functie in te plaatsen.</p> <p>- Er zouden uitdagende mogelijkheden moeten zijn om grenzen te verleggen. Dit kan middels een spelenruimte, een buitenruimte of een hobbykamer verwezenlijkt kunnen worden.</p> <p>- Mensen met een beperking komen gemiddeld iets vroeger van huis, eten iets vroeger en gaan vroeger slapen. Gemiddeld slapen mensen met een verstandelijke beperking iets langer dan mensen zonder beperking. Ze besteden meer tijd in hun eigen woning dan de gemiddelde Nederlander.</p>	

literatuur en tijdsbestedingsonderzoek (vervolg 2)

	Hard	Zacht	Niet Indeelbaar
2. De woning als activiteitscentrum (vervolg)		<p>- De woningen zijn geschikt voor één persoon. Uit de praktijk blijkt dat een woningplattegrond vaak een oppervlakte van 60m² heeft.</p> <p>- Ruim een derde (35%) van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking geeft aan dat zij een partner of vaste vriend(in) hebben. Meestal heeft de partner of vaste vriend(in) ook een verstandelijke beperking. Echter weinig mensen wónen ook met hun partner. Vijf procent van de mensen met een verstandelijke beperking woont met hun partner samen. Vaak hebben ouders en/of verzorgers invloed op het samenwonen. Door de (gedeeltelijke) aanwezigheid van begeleiders kan het vertrouwen in woonsucces bij beschut wonen groter zijn. Dit is kan een goetussenstadium zijn op weg naar samenwonen. Er moet rekening worden gehouden dat het kan voorkomen dat er binnen de woonvoorziening een tweepersoonshuishouden kan ontstaan. Het kan dan ook een meerwaarde voor de consument hebben als de woningen zo flexibel zijn dat van twee woningen één woning gemaakt kan worden.</p>	
3. De buurt als leefwereld		<p>- Door de lokatie van een steunpunt zo te kiezen dat deze dicht bij een woonvoorziening is zorg je ervoor dat je personen aantrekt die de voorkeur geven aan een woning dicht bij zorgmiddelen. Daarnaast zal de aanwezigheid van het steunpunt ook, zij het misschien minder frequent, de personen die de voorkeur geven aan zo zelfstandig mogelijk wonen van dienst kunnen zijn.</p>	
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed			

interviews

	Hard	zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum	<p>- De samenstelling van een extra-murale woonvoorziening is het meest ideaal bij 6, 7 of 8 personen. Bij minder personen kan de consument het niet veroorloven, bij meer personen krijgt de consument niet wat hij nodig heeft.</p> <p>- Het is niet eenduidig aan te geven of mensen met een licht verstandelijke beperking wel of niet schuw zijn. Eén van de ouders zegt dat haar dochter niet graag in de kijker staat terwijl een andere moeder omwille van het doorbreken van onwetendheid het juist goed vindt dat haar zoon in de kijker staat. Deze twee uiteenlopende bevindingen zullen ook twee uiteenlopende voorkeuren met zich mee brengen wanneer het gaat om privacy en transparantie.</p> <p>- Omdat het hier gaat om een niet zelfredzame doelgroep moet er extra hoge veilig zijn op gebied van brandveiligheid. Veiligheid staat voorop. Helaas brengt dit ook een prijskaartje met zich mee. Niet zelfredzame personen zijn over het algemeen niet kapitaal-krachtige burgers. Veilige oplossingen tegen een lage prijs is dus een pré.</p> <p>- Het versterken van het gevoel een eigen huis te hebben vergroot het eigen identiteitsgevoel. De losse huizen zijn belangrijker dan klimaatgelijk van één ruimte naar de andere te begeven.</p>	<p>- Lichamelijke verzorging is iets persoonlijks. Daarom zou de ontwerper ernaar moeten streven om iedere bewoner een privé wasruimte te bieden. Echter de consument zou de woning met gedeelde wasruimte niet hierom afwijzen, wel is deze minder aantrekkelijk.</p> <p>- Is men niet schuw van aard dan verdient het de aanbeveling om de woning even open en helder te ontwerpen als omringende woon-eenheden, omdat dit ook als signaal dient van openheid. De instelling was "gesloten", wonen in de wijk is "open".</p> <p>- Het is goed om de bewoners voor zover mogelijk zelf hun voorkeur te laten aangeven voor kleuren en materiaal. Dit kan door keuzemogelijkheden te introduceren. Het zelf kunnen inrichten van hun woning kan op de bewoner een positief effect hebben.</p>	

interviews (vervolg 1)

	hard	zacht	niet indeelbaar
2. De woning als activiteitencentrum	<p>- Om alles bereikbaar te houden voor iedereen moet er rekening gehouden worden met verticale verplaatsing. Niet iedereen kan de trap gebruiken dus moet er gewerkt worden met een hellingbaan of een lift. De eerste oplossing vraagt om genoeg ruimte voor het relatief hoge aantal meters pad wat er dan moet komen (om 1 meter te stijgen heb je 20 meter hellingbaan nodig).</p> <p>- De woningen zijn geschikt voor één persoon. Uit de praktijk blijkt dat een woningplattegrond vaak een oppervlakte van 60m² heeft. Maak je dit kleiner, dan wordt de woning te krap omdat je met een minimale maat rekening moet houden. Wordt de woning groter dan 60m² dan wordt deze te duur.</p> <p>- Via buitenruimte naar de gezamenlijke ruimtes lopen (zoals groepskeuken of wasruimte) is gunstig voor het terugdringen van het aantal bebouwde vierkante meters. Wat hierbij ook gunstig is, is de brandveiligheid. Een "dichte" corridor is niet meer begaanbaar bij rookontwikkeling, een "open" corridor (gallerij) wel. Deze voorkeur is door de gestuurd door de aanbodzijde. Deze route moet wel een zacht klimaatverschil hebben (droog lopen, uit de wind) in vergelijking met de binnenruimtes zoals woning of gezamenlijke keuken. De drempel om naar een andere ruimte te begeven moet laag zijn (korte afstanden).</p> <p>- De parkeereis voor VG is 0,8 auto per persoon. Voor een gemiddeld huishoudens is dat 1,5.</p>	<p>- De bijkeuken, wat tevens dienst kan doen als wasruimte, is een goede tussenweg met plaatsgebrek en kapitaalgebrek enerzijds en onafhankelijkheid anderzijds. Het is onnodig en duur om voor elke bewoner een eigen kleding-wasruimte te ontwerpen. Deze kan tot en met 8 personen goed gedeeld worden.</p> <p>- Bij het toepassen van een lift moet de ontwerper zich ervan bewust zijn dat de kosten hiervoor niet eenmalig zijn maar dat deze periodiek zijn, omdat jaarlijks onderhoud geld kost.</p> <p>- Door het toepassen van een bredere beukmaat dan gangbaar is bij gemiddelde woonhuizen, de geijkte 5 meter, kan men bereiken dat ruimtes breed genoeg worden zodat ze ook makkelijk de functie van verkeersruimte in zich kunnen hebben. Denk hierbij aan een ruimte tussen de 6 meter en 7,20 meter. Een bredere beukmaat vergroot tevens de flexibiliteit van de woning. Wanneer deze zijn oorspronkelijke functie verliest, is het relatief eenvoudig een andere functie in te plaatsen.</p> <p>De huisdieren blijken een belangrijke rol te spelen in het leven van de respondenten. Ze geven afleiding, rust en soms de steun die ze bij mensen niet kunnen vinden. Het is verstandig om dit gegeven in het ontwerp mee te nemen.</p> <p>- Aansluitend op de vorige eis zal het hebben van een eigen buitenruimte een meerwaarde hebben voor de bewoner.</p>	<p>- Aanwezigheid op de lokatie van een logeerruimte (voor ouders, familie of vrienden) niet per woning maar 1 logeerruimte voor meerdere woningen. Deze wordt niet intensief gebruikt en is financieel realiseerbaar wanneer deze gedeeld wordt door de verschillende bewoners. Deze voorkeur is persoonsgebonden. Het zou voor de consument een bepalende factor kunnen zijn wanneer zijn familie niet in de omgeving woont.</p>

interviews (vervolg 2)

	hard	zacht	niet indeelbaar
3. De buurt als leefwereld	- Geen stigma door met dezelfde typologie 3 tot 6 woningen (150m2) voor gewone mensen te bouwen		
4. De woning als uitvalsbasis			
5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed	<p>- Sociale huurwoningen zijn nooit rendabel: onrendabel investeren. Alleen door verkoop kan er wel een kleine winst uit voortkomen om de gaten van de verliezen te dichten. Om deze verkoop zo gunstig mogelijk te maken om zo de gaten te kunnen dichten moet er flexibel gebouwd worden zodat de volgende eigenaars er zonder al te veel hak en breekwerk de ruimte voor eigen wensen bruikbaar kunnen maken.</p> <p>- Zorg- en normale woningen als 1 entiteit bouwen, kan zorgen voor een meer sluitende begroting. De "gewone" woningen kunnen een deel van de kosten opvangen. Het is een goede methode om de kosten te drukken wat weer in het voordeel werkt voor de zwakkere doelgroep.</p>		

In dit hoofdstuk gaan we onderzoeken welke mate van integratie gewenst is bij de doelgroep. Er worden 5 varianten voorgesteld. (zie figuur 8a) De eigenschappen in de vorm van sterkte, zwakte, kansen en bedreigingen worden omschreven. Vervolgens wordt een betrokken professional gevraagd welke optie haar het beste lijkt. De bevindingen kunnen inzicht geven die het ontwerp verder kunnen helpen.

a Gescheiden woning, gescheiden entree aan verschillende zijdes

S: Weinig of geen overlast

W: Ontmoeting wordt niet of nauwelijks uitgelokt

O: Zelf de keuze hebben wanneer je iemand wilt ontmoeten

T: Weinig of geen ontmoeting, waardoor er geen gevoel van inclusie ontstaat

Ib Gescheiden woning, gescheiden entrees, zelfde zijde (bijv. Straat)

S: Contact door zicht versterkt

W: Ontmoeting wordt niet of nauwelijks uitgelokt

O: Zelf de keuze hebben wanneer je iemand wilt ontmoeten eenvoudig (fysiek dichtbij) contact zoeken

T: Weinig of geen ontmoeting, waardoor er geen gevoel van inclusie ontstaat

Ila Gescheiden woning, gemeenschappelijke entree

S: Ontmoeting wordt aangemoedigd door gemeenschappelijke ruimte

W: Om thuis te komen: verplicht via de gemeenschappelijke ruimte

O: "plek samen" om integratie extra te stimuleren (zoals BBQ's)

T: De wil om naar buiten te gaan kan bij verlegen mensen minder groot worden

Ilb Gescheiden woning, gemeenschappelijke entree en corridor

S: Ontmoeting wordt aangemoedigd door gemeenschappelijke ruimte; Fysiek hoge mate van integratie

W: Om thuis te komen: verplicht via meerdere gemeenschappelijke ruimtes

O: "plek samen" om integratie extra te stimuleren (zoals BBQ's) en de hulp van burens

T: De wil om naar buiten te gaan kan bij verlegen mensen minder groot worden. Kan "overlast" veroorzaken bij de dagelijkse bezigheden van de verschillende gebruikers

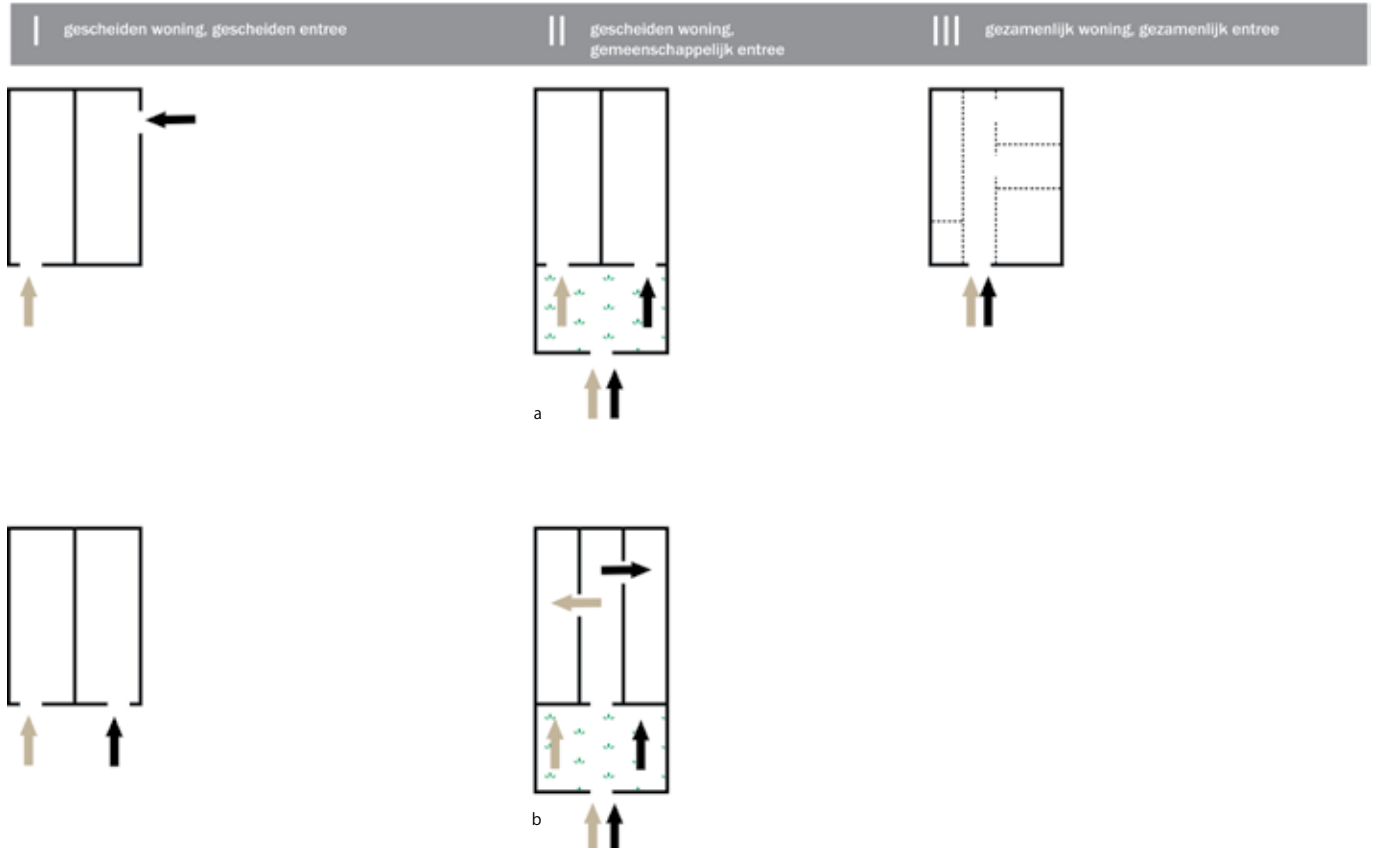
III Gezamenlijke woning, gezamenlijke entree en dienende ruimtes

S: Grote mate van fysieke integratie

W: Minder mogelijkheden om jezelf terug te trekken

O: Hulp van de medebewoners. Vergroten van de bewustwording in de maatschappij wat de mogelijkheden van VG zijn.

T: De wil om naar buiten te gaan kan bij verlegen mensen minder groot worden. Kan "verstoring" en "overlast" veroorzaken bij de dagelijkse bezigheden van de verschillende gebruikers.

figuur 8a integratie & wonen: 5 modellen

commentaar van W. de Vos¹ op de verschillende opties:

Optie I

Integratie is gezamenlijk leven. Als je hier voor kiest is dit een doelbewuste keuze, je ziet elkaar. Bij Optie Ia Kom je elkaar minder snel tegen dan bij optie Ib.

Optie IIa

In een straat is de ontmoeting minder dan bij een gemeenschappelijk plein. De bouwfase van "Zo Mooi Anders" was al het startpunt van inclusie. Mensen die erboven gingen wonen kozen bewust om boven VG te gaan wonen. Ze raakten betrokken bij de VG en waren oprecht geïnteresseerd.

Optie IIb

Minder helder, dit is voor de bewoner moeilijker, met als gevolg dat hij zich mogelijk niet op zijn gemak gaat voelen in zijn complexe woonomgeving. Voor een hoger niveau is het misschien wel een goede woonvorm maar voor matig verstandelijk beperktemensen is dat niet zo. Het niveau is erg bepalend voor de setting. Mensen met een lichte beperking zijn minder makkelijk te herkennen t.o.v. mensen met een matige beperking. Voor hun is het contact met andere mensen soms moeilijker omdat ze niet herkend worden als VG. Bij een andere zorgaanbieder was er ook een woonvoorziening welke ook uit een lange gang met deuren bestond met op de kopse kanten een woonruimte en een woonkeuken. Deze waren zo fantasieloos dat ze niet uitnodigen tot

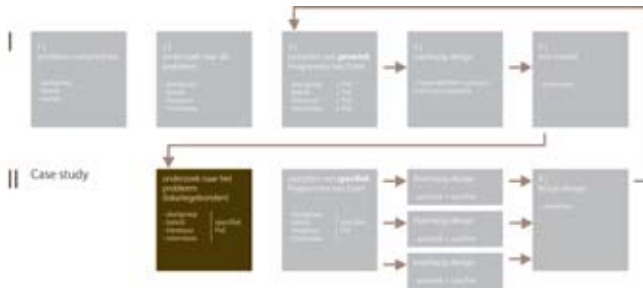
gebruik. Uiteindelijk wil iedereen een huiselijke sfeer waarin hij of zij zich thuisvoelt.

Optie III

Wordt niet gedaan. Je bent gezamenlijk gebonden aan bepaalde taken (schoonmaken etc.) deze kunnen ze niet allemaal vervullen maar VG vullen in een woongroep elkaar aan waar ze dat kunnen. Mixen is goed om het zo nu en dan te doen, op uitnodiging maar niet te pas en te onpas. Het moet gereguleerd zijn. Bij een BBQ of straatfeest is het juist gewenst, maar niet zomaar zonder uitnodiging. Als gewone mensen en VG bij elkaar wonen zal dat verstoring veroorzaken bij elkaars doelen. Levensdoel is anders. Dagelijks is het niet goed, de sterkste in stem zal zijn zin kunnen doordringen, dan zal de zwakkere achterblijven met een gevoel van minderwaardigheid. Elkaar optrekken en of helpen is goed als ze allemaal een beperking hebben, dan voelen ze zich toch gelijken van elkaar.

¹ W. de Vos is moeder van een zoon met een verstandelijk beperking (zie pag. 19)

De informatie welke tot nu toe verkregen is door middel van doelgroepverkenning, beleidsverkenning, literatuurstudie, interviews, tijdsbestedingsonderzoek en verkenning naar voorkeur voor mate van integratie valt onder generieke kennis, is niet gebonden aan een lokatie.

We hebben te maken hebben met een ontwerp opdracht, welke zo dicht mogelijk de werkelijkheid moet benaderen. Door de case-study wordt deze opdracht aan een lokatie gekoppeld. Hierbij moet uitgezocht worden welke condities belangrijk zijn voor de gekozen lokatie en welke factoren de kans op een succesvol project vergroten.

Lokatiekeuze

Bij de lokatiekeuze moet er getoetst worden op enkele punten:

- De lokatie moet ergens in Nederland zijn, omdat de Wmo in Nederland van kracht is.
- De lokatie moet integratie bevorderen (ergens op het platteland bevordert de integratie met de bevolking minder dan in de stad.)
- De lokatie moet goed bereikbaar zijn, zodat dit geen belemmering is bij het onderzoek naar de lokatie.

Om de realiteit zo goed mogelijk te benaderen bij de lokatiekeuze, is het huidige Wmo als uitgangspunt genomen. Mijn lokatiekeuze is Dordrecht geworden.

- Dordrecht is een Nederlandse stad waar de Wmo van kracht is.
- Inclusie is een belangrijk thema in het geheel. Voor inclusie is deelname aan de samenleving nodig, dus het is aanmerkelijk dat landelijk wonen in een boerderij dit minder stimuleert dan een wonen in een stad. In Dordrecht zijn er voldoende ver-

schillende soorten wijken om de doelgroep passend te huisvesten.

De specifieke lokatie: Dubbeldreef in Dordrecht

Op verschillende wijzen kan er bruikbare informatie gewonnen worden over bouwen op de desbetreffende lokatie. De meeste gemeenten hebben hun beleid wel samengevat in een doelstellingenverslag

Het plaatselijk beleid van Dordrecht is samengevat in het "Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht". Het actieprogramma opgezet in 2005, heeft tot doel om in een voldoende groot en aantrekkelijk aanbod te voorzien op stedelijk en wijkniveau van de voorzieningen (huisvesting, zorg en welzijnsvoorzieningen) voor de groeiende groep ouderen en mensen met een handicap. Na de invoering van de Wmo in januari 2007 zijn de uitgangspunten nog steeds van kracht. Naast dit actieprogramma is het goed om een inventarisatie van de functies in de buurt te hebben om een overzicht te krijgen wat er al is en wat er eventueel nog bijgebouwd moet worden om het project een hoger kans van slagen te bieden.

Ook is een interview met de verantwoordelijke vanuit de Gemeente Dordrecht een bron van informatie.

Een vierde manier om een beeld te krijgen wat van invloed is op een dergelijk project is een voorbeeld in de buurt zoeken. Het toeval is dat enkele honderd meters van de gekozen lokatie al plannen zijn voor een soortgelijk project waarbij een groep van mensen met een licht verstandelijke beperking beschut zullen wonen. De informatieavond, welke op 26 mei 2009 plaatsvond geeft weer hoe de buurtbewoners over de ontwikkeling denken.

Ambitie Wonen en verblijven in de Dordrecht

De behoeften van ouderen en mensen met een handicap zijn divers, afhankelijk van leeftijd, financiële positie en leefsituatie.¹ De berekeningen van verschillen tussen behoeften van ouderen en mensen met een handicap en het aanbod van huisvesting lopen

¹ Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

uiteen, afhankelijk van aannames en uitgangspunten. De belangrijkste hoofdlijnen in de woonbehoeften zijn:

Ouderen en mensen met een handicap willen zelf redzaam zijn en blijven, zelf verantwoordelijk blijven voor en sturing geven aan het eigen leven. Dat betekent dat ze zoveel mogelijk zelf keuzes moeten kunnen maken en diensten, zorg en wonen op maat moeten kunnen krijgen.

De sterke groei van 55-plussers de komende decennia, en in het bijzonder het aantal 75-plussers na 2020, zorgt voor een sterk groeiende vraag naar aangepaste woonzorgvoorzieningen voor mensen met ernstige gezondheidsproblemen en handicaps.

De vraag naar woonvoorzieningen voor mensen met een handicap neemt toe. Mensen met een handicap willen in toenemende mate graag zelfstandig een huishouden voeren en de vraag naar ondersteunen- de voorzieningen voor jonge kinderen groeit ook.

In onderstaande tabel 9.1 staat aangegeven wat voor woon(zorg) aanbod in Dordrecht in 2015 minimaal gewenst is om in deze behoeften te voorzien

Ter toelichting:

- Intramuraal: bestaande en nu geplande uitbreiding en krimp van capaciteit handhaven, geen extra uitbreiding of krimp.

- Clusterwonen, begeleid/beschut wonen en zelfstandig in woonzorgcomplex: omvang aanbod volgens kengetallen STAGG (Stichting Architectenonderzoek Gebouwen Gezondheidszorg)

- Individueel zelfstandig wonen: voldoende aanbod van gelijkvloerse woningen voor mensen met lichamelijke beperkingen (volgens demografische berekening met kengetallen SCP).

Nieuwe woningen en woonvormen worden zo veel mogelijk gespreid over de wijken om ouderen en mensen met een handicap in iedere wijk keuzemogelijkheden te bieden uit woonvormen in verschillende prijsklassen, om een evenwichtige bevolkings-samenstelling te bereiken en integratie in de wijk te bevorderen. Geschiktheid van de woning (toegankelijk, geschikt voor zorgverlening volgens Arbo-normen) vormt de basis voor het wonen van ouderen en mensen met een handicap in combinatie met een woonomgeving die veilig en toegankelijk is. Voor de doelgroep

Dordrecht, totaal

Wonen en verblijven

Dordrecht, totaal

	<i>Intramuraal</i>	<i>Cluster-wonen</i>	<i>Begeleid/beschut wonen</i>	<i>Zelfstandig wonen</i>		
				<i>Totaal</i>	<i>Waarvan in Woonzorg complex</i>	<i>Waarvan Individueel zelfstandig</i>
Ambitie 2015	1710	265	300	13490	1440	12050
Bestaand aanbod (2004)	1645	75	305	9495	395	9100
Geplande sloop/nieuwbouw 2005- 2010 (saldo)	65	-20	25	1610	210	1400
Geplande sloop/nieuwbouw 2010-2015	0	0	0	1555	55	1500
<i>Theoretisch tekort (-) / Overschot (+) in 2015</i>	0	-210	30	-830	-780	-50

figuur 9.1 ambitie en theoretische tekort of overschot 2015 op gebied van wonen en verblijven in Dordrecht (in de tabellen zijn aantallen afgerond, daardoor kunnen soms optellingen niet kloppen)

Bron: Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

waar ik me op ga richten, mensen met een licht verstandelijke beperking, is het goed om ze een beschut of begeleid wonen voorziening te bieden waarbij ze hulp kunnen krijgen bij sommige activiteiten die ze niet geheel alleen kunnen. In 2015 zal hiervan een overschot van 30 eenheden zijn in Dordrecht, maar dit is niet in gelijk verdeeld in de wijken terwijl dit omwille van de keuzevariëteit wel gewenst is. Zo is te zien in tabel 5.2 dat de wijken Krispijn en Dubbeldam een tekort van respectievelijk 40 en 30 eenheden zullen hebben in 2015.

figuur 5.3 en 5.4 geven een beeld van de ambities voor de wijken Krispijn en Dubbeldam, het verwachte tekort in 2015 en de aanwezig of ontbrekende haalfuncties per wijk. Zo wordt duidelijk dat het tekort op gebied van begeleid/beschut wonen in de wijk Krispijn hoger is dan in Dubbeldam. Momenteel zijn er reeds meer fysieke lokaties voor haalfuncties in Dubbeldam. De lokatie in Dubbeldam is een geschikte keuze voor de doelgroep. Het is er rustig, het heeft een dorps-karakter, veel voorzieningen zijn reeds

aanwezig en er wonen veel mensen in de wijk die 50+ zijn. Ze hebben merendeel al een werkcarrière achter de rug en daarom mogelijk meer tijd en aandacht voor de medebewoners uit de buurt. De lokatie in Krispijn is gelegen aan een drukke doorgaande weg. De voorzieningen zijn verder weg gelegen van de lokatie en zijn minder compleet. Dit betekent dat de kans van slagen in Dubbeldam momenteel groter is dan in Krispijn. De haallokaties voor "info en adviespunt", "huisarts spreekruimte" en bushaltes in Dubbeldam verdienen nog wel de aandacht.

Het doel is om mensen met een handicap:

- de door hen gewenste keuzevrijheid te bieden uit woningen en zorg- en welzijnsvoorzieningen en aanbieders;
- zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen laten wonen;
- zo veel mogelijk deel te laten nemen aan het 'gewone' leven in de wijk.

In de gehele stad wordt daarom aan bewoners minimaal voor de volgende brengfuncties de garantie van levering aan huis

(theoretisch tekort = - / theoretisch overschot = +)

	<i>Intra-muraal</i>	<i>Cluster-wonen</i>	<i>Begeleid/beschut wonen</i>	<i>Totaal</i>	<i>Zelfstandig wonen</i>	
					<i>Waarvan in woonzorg complex</i>	<i>Waarvan individueel zelfstandig</i>
Binnenstad	0	-30	55	180	-115	295
Reeland	0	-25	5	-745	-130	-615
Staart	0	-15	-5	1010	105	905
Oud en Nieuw Krispijn	0	-35	-40	-1080	-195	-885
Wielwijk en Crabbehof/Zuidhoven	0	-30	15	950	15	935
Sterrenburg	0	-50	35	860	-145	1005
Dubbeldam	0	-25	-30	-950	-135	-815
Stadspolders	0	5	-5	-1045	-180	-865
Totaal Dordrecht	0	-205	30	-820	-780	-50

tabel 9.2 Totale extra opgave wonen en verblijven tot 2015

Bron: Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

Oud en Nieuw Krispijn

Prognose bewonersaantal in 2015: 16 741 personen

Wonen en verblijven

	Intramuraal	Cluster-wonen	Begeleid/beschut wonen	Zelfstandig wonen		
				Totaal	Waarvan in Woonzorg complex	Waarvan Individueel zelfstandig
Ambitie 2015	155	35	40	1880	195	1685
Bestaand aanbod (2004)	155	0	0	445	0	445
Geplande sloop/nieuwbouw 2005- 2010 (saldo)	0	0	0	175	0	175
Geplande sloop/nieuwbouw 2010-2015	0	0	0	180	0	180
Theoretisch Tekort (-) / Overschot (+) in 2015	0	-35	-40	-1080	-195	-885

Fysieke locaties voor haalfuncties

	Activiteiten centrum	Info en adviespunt	Ruimte voor spreekuur huisarts	Supermarkt	Pin-automaat	Haltes voor OV
Zone Nieuw Krispijn	+/-	+/-	-	-	?	+/-
Zone Oud Krispijn	+ in 2007	+ in 2007	+/-	+/-	?	+/-

Toelichting bij tabellen opgaven fysieke vereisten haalfuncties in woonservicezones:

+ = aanwezig in kern

- = ontbreekt in woonservicezone

+/- = wel in woonservicezone, niet in kern (niet op de optimale plek)

tabel 9.3 Opgave wonen en verblijven tot 2015 voor de wijk Krispijn en aanwezigheid van fysieke locaties voor haalfuncties

Bron: Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

geboden:

1. zorg, inclusief onplanbare 24uurzorg (op afroep)
2. personenalarmering met professionele opvolging
3. woningonderhoud
4. klussendienst
5. maaltijdenbezorging
6. boodschappendienst
7. huisbezoek huisarts

8. bezorgdienst apotheek

Daarnaast is het doel om woonservicezones te ontwikkelen, waarbinnen men op loopafstand (500 meter) minimaal van de volgende haalfuncties gebruik kan maken:

1. recreatieve activiteiten
2. het onderhouden van sociale contacten (ontmoeting)
3. mogelijkheid om dagelijkse boodschappen te doen

Dubbeldam

Prognose bewonersaantal in 2015: 11 818 personen

Wonen en verblijven

	Intramuraal	Cluster-wonen	Begeleid/beschut wonen	Zelfstandig wonen		
				Totaal	Waarvan in Woonzorg complex	Waarvan Individueel zelfstandig
Ambitie 2015	335	25	30	1460	135	1325
Bestaand aanbod (2004)	300	0	0	490	0	490
Geplande sloop/nieuwbouw 2005- 2010 (saldo)	35	0	0	25	0	25
Geplande sloop/nieuwbouw 2010-2015	0	0	0	0	0	0
Theoretisch Tekort (-) / Overschot (+) in 2015	0	-25	-30	-950	-135	-815

Fysieke locaties voor haalfuncties

	Activiteiten centrum	Info en adviespunt	Ruimte voor spreekuur huisarts	Supermarkt	Pin-automaat	Haltes voor OV
Zone Dubbeldam	+	-	+/-	+	+	+/-

tabel 9.4 Opgave wonen en verblijven tot 2015 voor de wijk Dubbeldam en aanwezigheid van fysieke locaties voor haalfuncties.

Bron: Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

4. vervoersmogelijkheden
5. geld kunnen halen
6. informatie en advies neutraal, ongekleurd, objectief en klantgericht.
7. spreekuur huisarts.

Fysieke vereisten voor breng- en haalfuncties:

Het verlenen van brengfuncties is niet van afstand tot een fysiek steunpunt in de nabijheid van cliënten afhankelijk. Partijen garanderen in de hele stad zorg, vanuit fysieke steunpunten en door virtuele organisaties. Een fysiek zorgsteunpunt is dus niet in iedere woonservicezone nodig en hoeft in ieder geval niet de kern te zijn. Zorg is in de hele stad gegarandeerd.

Voor de haalfuncties zijn in een optimale woonservicezone de volgende fysieke voorzieningen nodig:

Voor 1 en 2: activiteiten- annex ontmoetingsruimte, toegankelijk voor iedereen en geschikt om een breed aanbod aan activiteiten aan te bieden

Voor 3: supermarkt

Voor 4: haltes voor openbaar vervoer

Voor 5: pinautomaat²

Voor 6: een informatie- en adviespunt (minimaal 1 en maximaal 2)

Voor 7: ruimte voor spreekuur huisarts.

Deze fysieke voorzieningen bevinden zich in een optimale woonservicezone zo veel mogelijk in de kern.

De overige uitgangspunten voor de woonservice zones zijn:

- Bij het aanwijzen van de kern van een woonservice zone uitgaan van bestaande clusters van voorzieningen en reële kansen om de (ligging van een) clustering te verbeteren
- Per ongeveer 10.000 inwoners 1 woonservicezone, vanwege benodigd draagvlak voor de voorzieningen.
- Bij de begrenzing van een zone wordt rekening gehouden met natuurlijke grenzen. Rivieren, spoorlijnen, dijken en grote autowegen begrenzen een zone op een natuurlijke manier, omdat die niet of moeilijk overbrugbaar zijn.
- Indien zich geen natuurlijke barrière als grens opdringt, ligt de grens niet verder dan 500 meter van het gekozen 'middelpunt', omdat dat de maximaal te lopen afstand is voor minder mobiele inwoners.

Twee belangrijke algemene voorwaarden voor een goede woonservicezone zijn:

- Goede toegankelijkheid van de openbare ruimte en van voorzieningen, zodat vooral haalfuncties goed bereikbaar zijn.
- Goede veiligheid en leefbaarheid.

Partijen streven naar aanpassen en nieuwbouw van woningen en de genoemde fysieke voorzieningen voor haalfuncties voor ouderen en mensen met een handicap met een servicebehoefte binnen een woonservicezone. Partijen streven er daarnaast naar om bestaande woningen buiten de woonservicezones, hoewel die minder optimaal gelegen zijn, wel aantrekkelijk te houden en zo mogelijk aantrekkelijker te maken voor ouderen en mensen met een handicap. Dat geldt ook voor nu geplande nieuwbouw van gelijkvloerse woningen buiten de woonservicezones. Daarom streven partijen ernaar om in die gebieden wel de haalfuncties activiteiten en/of ontmoeting (bijvoorbeeld op kleinere schaal) te bieden en er goede vervoersmogelijkheden te houden of te creëren.

Bijeenkomst nieuwbouw voor VG

Op 26 mei 2009 heeft er in verzorgingshuis Dubbelmonde een informatiebijeenkomst plaatsgevonden voor het plannen van een woonvoorziening voor VG

De lokatie, de Nijhofflaan in Dordrecht, waar de discussie over gaat ligt op enkele honderd meters in de buurt van de gekozen lokatie aan de Dubbeldreef. de bevindingen tijdens deze bijeenkomst kunnen representatief zijn voor Aanwezig zijn: afgevaardigde Gemeente Dordrecht, toekomstige projectontwikkelaar, architect, woordvoerder zorgaanbieder en de groepsleider van de VG. Het publiek bestaat uit voornamelijk geïnteresseerden uit de buurt, met een hoog gehalte 50+. Dit is representatief voor de buurt. De discussies gingen voornamelijk om de volgende punten:

- Betrokkenen waren bezorgd dat er hoger dan de afgesproken 10 meter bebouwd zal worden. Het aanwezige publiek is bang dat het een deel van de bezonning wegneemt en stelt daarnaast dat gemeente Dordrecht zich niet flexibel opstelt wanneer bewoners bij uitbreiding van eigen woning de 10 meter zou overschrijden. Het zou dan ook niet rechtvaardig zijn als het nu wel toegestaan wordt.
- Betrokkenen waren bezorgd dat er minder parkeerplaatsen zullen

zijn na voltooiing van het nieuwe plan en een hogere parkeerdruk door het brengen en halen van de bewoners van en naar de dagbesteding.

- Onder de buurtbewoners heerst ontevredenheid over de momenteel verwilderde en onveilige lokatie.

- Één jong stel stelt vragen over de toekomstige bewoners, over hoe verschillend ze zijn ten opzichte van gewone mensen. Ze zijn bang dat deze een slechte uitwerking op hun kinderen kunnen hebben.

Inventarisatie van reeds aanwezige functies

Inventarisatie Winkels Damplein

- Supermarkt 2x (super de boer & plus markt)
- Slager
- Warme bakker
- Postagentschap/ sigarettenzaak
- Bank 2x (abn-amro & rabobank)
- Snackbar
- Afhaal chinees

- Speelgoedzaak
- Sportzaak
- Boekhandel
- Dierenwinkel
- Modezaak
- Bloemenzaak
- Wijnhandel
- Lingeriewinkel
- Byouxteriewinkel
- Fotohandel
- Bed & badgoedwinkel

- Hoortoestellenzaak
- Kapperzaak
- Apotheek
- Drogist
- Hypotheekshop

Binnen 500 m

- Bushalte
- Fietsenhandel
- Bibliotheek
- Politiebureau

Niet aanwezig

- groente & fruitzaak
- lunchroom
- buurthuis en/of workshopruimte

De afwezigheid van de groente en fruitzaak op of in de nabijheid van het Damplein is markant.

De meeste gewenste faciliteiten zijn op dit plein wel aanwezig en anders wel in een straal van 500 meter.

Opvallend tijdens de inventarisatie op de lokatie welke overdag plaatsvond, is het hoge aantal bezoekers welke tot de 50+ doelgroep behoren. Bij gebrek aan andere opties voor ontmoeting zitten ze bij de snackbar op het terras. De gekozen lokatie tussen de Dubbeldreef en de Damstraat grenst aan de achterzijde van een supermarkt en zijn parkeerterrein. Dit zorgt voor een sfeer die wel wat levendigheid kan gebruiken. Verbetering hiervan komt het woongenot ten goede zoals al in hoofdstuk 2 vermeld werd dat fysiek welzijn en sociaal welbevinden universele doelen zijn. Een onderzoek over wat inwoners van Dordrecht verwachten van buurtwerk op gebied van accommodaties en activiteiten uit 2005 toont aan dat er in Dubbeldam draagvlak is voor een buurthuis. Gemiddeld 45% van de Dordtenaren vindt het buurthuis voldoende in de eigen wijk aanwezig. 10% vindt dit onvoldoende in de wijk aanwezig. Dit laatste is vooral het geval in Dubbeldam. Dit is te verklaren met het ontbreken van een accommodatie. Op een lokatie op tientallen meters afstand van de gekozen lokatie zijn recent 24 seniorenwoningen opgeleverd in opdracht van de woningcorporatie Progrez. Hieraan vooraf lag een plan welke te hoog bevonden werd door buurtbewoners. Het ontwerp is nu ook maximaal 3 bouwlagen. "Progrez en Architectenbureau Molenaar en Van Winden hebben de huidige stand van zaken aan belangstellende omwonenden gepresenteerd. De aanwezigen reageerden zeer positief op het nieuwe plan".

afdeling Beleid van Gemeente Dordrecht, Stadsontwikkeling.

Om erachter te komen met welke ontwikkelingen de gemeente Dordrecht zich momenteel bezighoudt op gebied van beschut wonen heb ik contact opgenomen met de dhr. Visser, afdeling Beleid van Gemeente Dordrecht, Stadsontwikkeling.

Mijnheer Visser is opvolger van Jeannette van Walderveen, werkgroep Programmering Wonen, zorg en welzijn, Gemeente Dordrecht. In opdracht van Platform Ouderen en gehandicaptenbeleid Dordrecht heeft ze "Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht" opgezet. De plannen over de toe te wijzen lokaties zijn opgenomen in het convenant spreiding bijzondere doelgroepen. Dordrecht plant 14 woonservicezones. Op dit moment zijn 3 wijken onder de loep genomen.

Door de Wmo heeft de overheid geen extra geld wat in de initiatieven gestopt mag worden, maar moe ten de initiatieven bewerkstelligt worden door de betrokken organisaties zoals de zorgaanbieder en de woningcorporaties. De overheid dient hierin een stimulerende rol in te spelen.

Het grootste gedeelte van de plannen zijn voor senioren woongroepen.

Corporaties stellen zich niet enthousiast op, niet alleen in Dordrecht maar in het algemeen. Er is vaak geen geld beschikbaar hiervoor. Daarnaast moeten er nog vele zaken vastgelegd worden zoals minimale woonduur.

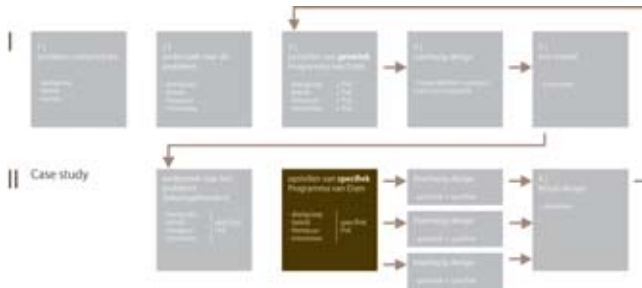
Het hele plan staat nog in de kinderschoenen, van de 14 geplande woonservicezones is de gemeente nu bezig met de plannen voor 3 van deze en waarvan er één nu echt onderzocht wordt.

De woonservicezone is een kern waarbij de bewoner alle behoeftes binnen loopbereik heeft, oftewel een straal van 500m. Ook de wijk Dubbeldam is onder de loep genomen, het Damplein is nog niet zeker omdat de reeds gebouwde verzorgingstehuizen verder dan 500m hiervan af ligt.

Conclusie

De wijk Dubbeldam in Dordrecht heeft momenteel te weinig plaatsen voor begeleid/beschut wonen, terwijl het wel een geschikte wijk voor deze voorziening vormt. Het verdient hierbij wel de aanbeveling om het openbaar vervoer beter af te stemmen. De route naar de haltes zijn niet heel ver lopen, ze liggen binnen de

cirkel van 500 meter maar niet op de optimale plek. De sfeer op de lokatie is het best te omschrijven als "achterzijde". De bewoners van de wijk Dubbeldam hechten veel waarde aan de regel dat de maximale bebouwingshoogte 10 meter mag bedragen, dit kwam namelijk aan de orde bij een onlangs gerealiseerd project en ook bij een project wat nog gebouwd moet worden. Het ontbreekt Dubbeldam aan een buurthuis. De gekozen lokatie kan dit misschien niet geheel huisvesten, maar misschien is het wel mogelijk om delen van de functies van een buurthuis op te vangen op de gekozen lokatie. Het blijkt dat de samenleving het nog niet helemaal vanzelfsprekend vindt dat er iemand met een beperking naast hun komt wonen. Door meer van dergelijke projecten te initiëren zal de acceptatie met de tijd meer vanzelfsprekend worden, tot die tijd is goede voorlichting en helderheid bij het opzetten van een dergelijk project gewenst.

PvE voor het ontwerp aan de hand van de bevindingen op lokaal terrein

Hieronder volgt een overzicht van harde en zachte voorwaarden die uit de bevindingen van het onderzoek naar de lokatie naar voren kwamen. Opvallend hierbij is dat de eisen voornamelijk betrekking hebben op punt 3 en punt 4: De buurt als leefwereld in de organisatie van eht dagelijkse bestaan en de woning als uitvalsbasis voor het ondernemen van activiteiten.

	Hard	Zacht	Niet indeelbaar
1. De woning als zorgcentrum			
2. De woning als activiteitencentrum			

3. De buurt als leefwereld
- De bebouwing in deze wijk is aan een maximale hoogte gebonden. Ze mogen de 10 meter niet overschrijden. De huidige bevolking hecht er veel waarde aan. Om het ontwerp en zijn bewoners een grote kans van slagen in acceptatie te bieden moet het ontwerp deze eis ook niet overschrijden
  - Er moet gestreeft worden om aan de groeiende vraag naar aangepaste woonzorgvoorzieningen voor VG te voldoen. De mogelijkheden om de woningvoorraad voor die doelgroepen echt gelijkmatig te verdelen over de wijken zijn echter beperkt. De verdeling moet mede gebaseerd zijn op de huidige aanwezige haalfuncties en potentie voor het huisvesten van haalfuncties welke er nog moeten komen.
  - Vanuit de literatuur over de ambitie van Dordrecht komt naar voren dat er een tekort van 30 wooneenheden zullen zijn in 2015. Om de kleinschaligheid te waarborgen en te streven naar niet meer dan 8 personen bij elkaar per woonvoorziening, moeten er minstens 4 lokaties rondom het Damplein gevonden worden om de zwakkere doelgroepen te kunnen huisvesten
- Uit de informatiebijeenkomst in dezelfde wijk als het geopteerde blijkt dat sommige mensen niet weten wat het inhoud, wanneer iemand een beperking heeft. Zijn ze gevaarlijk? Het is aan te raden om de buurtbewoners op de nieuwe lokatie in te lichten over wie er komen wonen. Door vroeg helderheid te scheppen naar de aanwezige bewoners toe verhoog je de slagingskans van het project. Alle belanghebbende en belangstellende actief betrekken in het voortraject van de bouw, is een goede start voor wederzijds respect.
- Om integratiegevoel te versterken is het goed om enig activiteit in de buurt van de woningen te plaatsen (terras of kleine winkel, groenteboer bv.) Met deze ingreep bewerkstellig je dat de lokatie meer wordt dan de achterzijde van een supermarkt en daarnaast wordt de route van winkels naar bibliotheek verlevendigd.

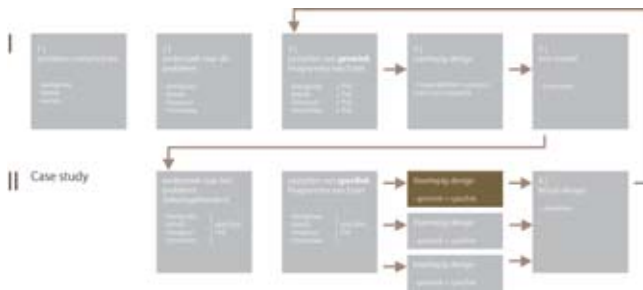
4. De woning als uitvalsbasis

De bushaltes naar het centrum bevinden zich binnen de gestelde eis van 500 meter vanaf de lokatie. Wel moet er bekeken worden of dit ook een overzichtelijke route is voor VG om erheen te begeven en of de bushalte ook een logische aansluiting is naar het Station, Busstation of Stadscentrum.

De parkeereis voor VG is 0,8 auto per persoon. Voor gewonen Huishoudens is dat 1,5. Op de geplande lokatie komen 8 appartementen voor VG en 3 huizen voor reguliere gezinnen. De parkeereis is in dit geval minimaal: $8 \times 0,8 + 3 \times 1,5 = 10,9$ afgerond 11. Het parkeerterrein welke grenst aan de supermarkt kan gecombineert gebruikt worden door in de avonden de parkeerdruk van de geplande workshop op te vangen. De gebruiksuren overlappen elkaar namelijk weinig of niet.

5. De woning als duurzaam consumptie- en investeringsgoed

De bebouwing in deze wijk is aan een maximale hoogte gebonden. Ze mogen de 10 meter niet overschrijden. De huidige bevolking hecht er veel waarde aan. Om het ontwerp en zijn bewoners een grote kans van slagen in acceptatie te bieden moet het ontwerp deze eis ook niet overschrijden

In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden wat de resultaten en bevindingen waren en hoe deze samen met de lokatiegebonden randvoorwaarden een Programma van Eisen vormen voor een woonvoorziening voor mensen met een verstandelijke beperking aan de Dubbeldreef in Dordrecht.

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd hoe dit programma van eisen vertaald kan worden naar een ontwerp voor een woongebouw. De uitwerking hiervan is één van de oplossingen die voort kan vloeien vanuit het programma van eisen. Er zijn meerdere oplossingen mogelijk. Het project wordt behandeld aan de hand van schaal-grootte:

Eerst kijken we de stedenbouwkundige situatie, daarna situatie op de schaal van het gebouw en als laatste de constructie

Stedenbouw

(gerelateerd aan functie 3 & 4 van wonen)

Gestuurd door eis *deelname* is er gekozen voor een wijk in een stad. Bij het analyseren van de 2 wijken, Krispijn en Dubbeldam, welke beide een tekort vertoonden op gebied van begeleid/ beschermt wonen, is de keuze gevallen op Dubbeldam. Dit is ook in de lokatie-specifieke eis *Beschut/ begeleid wonen in Dubbeldam* opgenomen. Hier zal in 2015 een verwacht tekort van 30 woon-eenheden zijn.

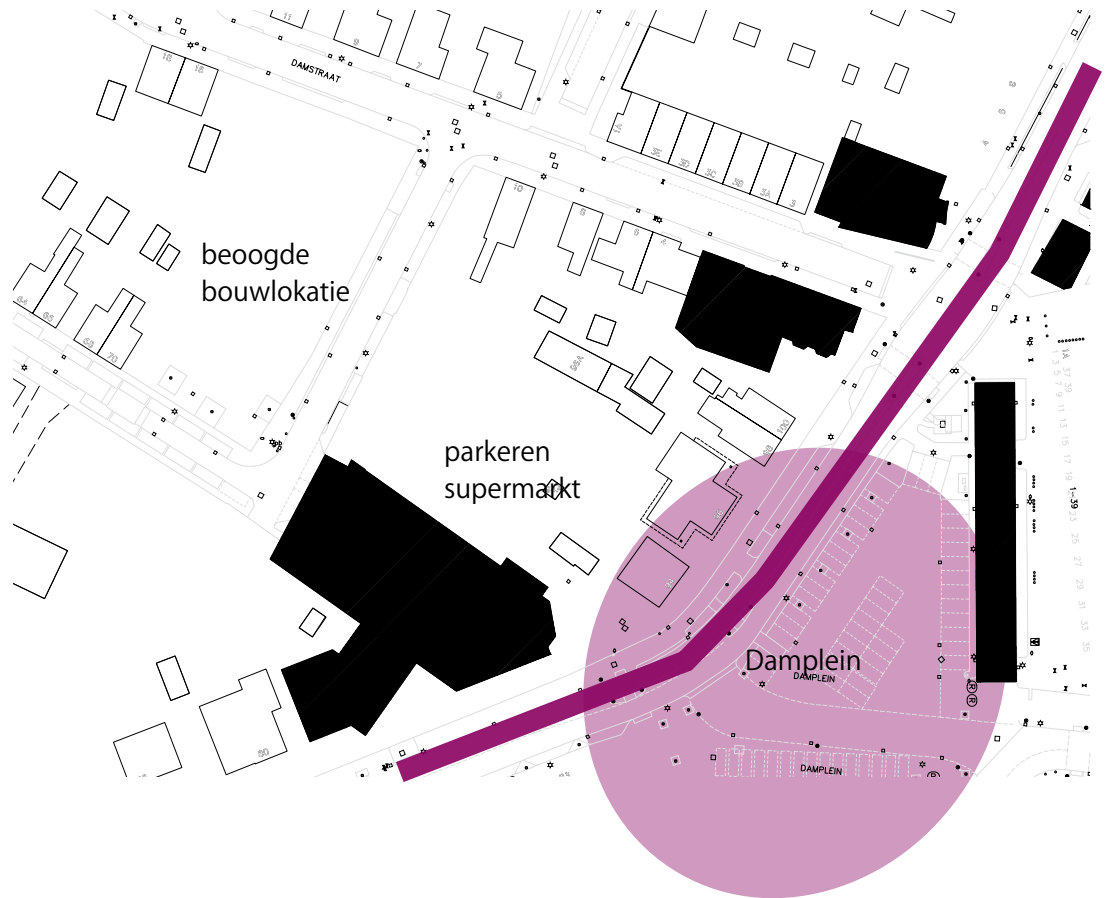
De woonomgeving vraagt om een gunstige ligging met veilige routing ten opzichte van openbare gelegenheden als winkels en openbaar vervoer en bereikbaarheid van werk maar ook de mogelijkheid tot sociale inbedding door het aangaan van contacten met anderen. Zo kan een lokatie aan een drukke weg ook van invloed zijn op het ondernemen van bezigheden buitenshuis.

Om aan de harde eis "een duidelijke routing in de wijk", te voldoen

kan er gebruik gemaakt worden van contrasterende vloerbedekking. Door duidelijke looppaden te onderscheiden van het overig verkeer kan er helderheid geschep worden. Daarnaast is het ook goed om alle voorzieningen en functies te verbinden met dezelfde vloerbedekking zodat er een duidelijk beeld ontstaat waar men voorzieningen kan vinden. Voor buslijn 1 en/of 2 welke momenteel nog niet langs het Damplein rijdt zou er eventueel een verandering in route voorgedragen kunnen worden om zo aan de eis *Openbaar vervoer* te voldoen. Het is van groot belang dat de bewoner zich duidelijk kan oriënteren door een heldere opzet van de buurt of wijk.

De bouwstenen in dit ontwerp zijn de losse huizen zoals word gevraagd in eis *Losse huizen effect*.

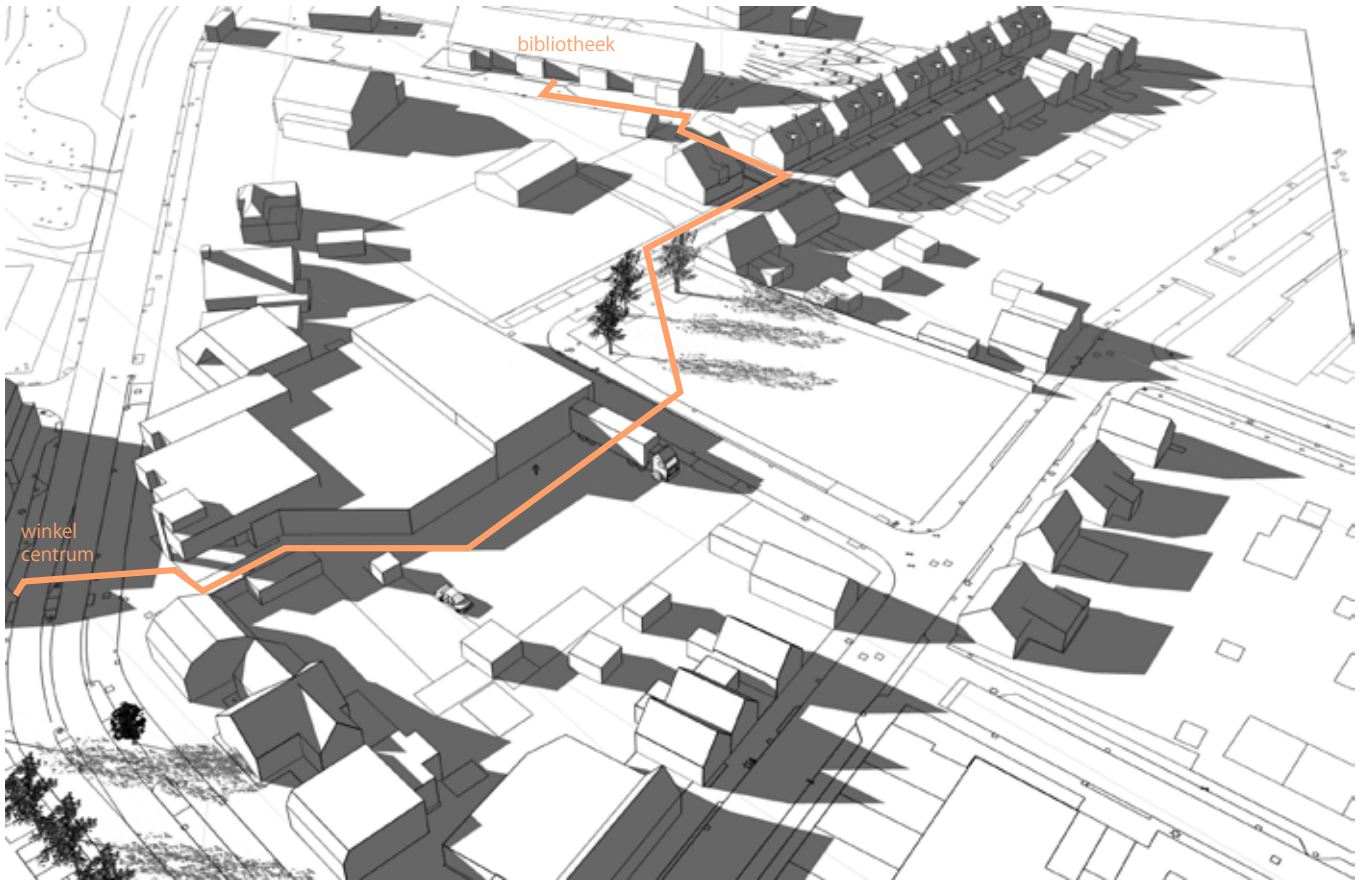
Met deze losse huizen van 7,20 meter bij 11 meter is getracht een formatie te krijgen welke de eisen *Het hebben van een (privé) tuin of buitenruimte* en *Avontuurbeleving* vervult. Er zijn in het ontwerp 2 soorten buitenruimte ontworpen. Een openbaar plein aan de zuidwestkant en een door de huisjes omringende semi-privé tuin. In eis *bedrijvigheid* wordt er gevraagd naar activiteit in de omgeving om de route te verlevendigen maar ook om de buurt een ander imago dan achterzijde van een supermarkt te geven. Dit gaat goed samen met het voorgestelde openbare plein. Aan de overzijde van het openbare plein komt het dorps beeld aan bod door het reeds aanwezige schapenveldje. Ook dit stukje groen kan bijdragen aan *Avontuurbeleving*.

Boven:
 figuur 10a de beoogde bouwlokatie is niet direct aan het damplein gesitueerd maar net achter de eerste lijn

rechts:
 figuur 10b een voorstelling van hoe de toekomstige bebouwing ruimte laat voor een openbaar plein

figuur10c Route van de bibliotheek naar het winkelgebied. Deze moet aangepakt worden

Boven:
figuur 10d De verschillende
buitenruimtes

rechts:
figuur 10e en 10f
Van achterzijde naar verblijfs-
gebied.
links de huidige situatie op de
lokatie, rechts voorbeeld van
verblijfsgebied in een woonwijk.

functies

Het project is kleinschalig, wat inhoudt dat er niet minder dan 6 maar ook niet meer dan 8 personen met een verstandelijke beperking wonen.

Om Stigma te voorkomen dienen er ook huizen bestemd voor "gewone" gezinnen opgenomen te worden in het project.

Er bevinden zich twee woningen op begane grond niveau. Deze zijn geschikt voor mensen met meervoudige beperkingen. Hiermee wordt er voldaan aan de harde eis dat er minimaal 17% van de woningen geschikt moet zijn voor mensen met meervoudige beperking. Vind men ook de gezamenlijke leefkeuken en wasruimte op de begane grond. Door de goede toegankelijkheid is het voor iedereen eenvoudig mensen te ontmoeten en aanspraak te hebben.

De verdiepingen onderling worden met elkaar verbonden door middel van trappen en een lift. Vanuit de lift kan je de galerij op die de woningen met elkaar verbindt. (de galerijen zijn op afbeelding hiernaast weergegeven in het oranje)

Op de eerste verdieping bevindt zich aan de "plein"zijde de begeleidersloge.

Deze is groot genoeg om zowel kantoor als ook slaapfaciliteiten te huisvesten. Ook is er een logeerruimte opgenomen in het ontwerp. Hiervan kunnen de gasten van de bewoners gebruik maken, wanneer ze (van ver) op bezoek komen.

rechts:
figuur 10g en 10h palttegrond en
schema: functies op de begane grond
en eerste verdieping

begane grond

1e verdieping

De nieuwe huisjes bestaan uit drie lagen en zijn ongeveer negen meter op zijn hoogst. Hiermee zit het ontwerp onder de gewenste grens van tien meter.

Omdat er ook huizen bestemd voor "gewone" gezinnen zijn opgenomen in het project zijn de kosten zo te verdelen dat het plan een meer sluitende begroting zal hebben.

Verder zal er aan het plein, om de levendigheid te vergroten en de routing van de voorzieningen door te zetten 3 functies in de onderste laag worden toegevoegd: Een biologische groentezaak, een bistro/ontmoetingspunt met een terras en een workshopruimte. Deze is toegankelijk voor zowel de bewoners maar ook voor de mensen uit de buurt.

figuur 10i

Model van de configuratie met een gemeenschappelijke en een openbare buitenruimte gezien vanaf het noorden

figuur 10j

computeranimatie met verschillende bebouwings hoogtes, gezien vanaf het westen

> Biologische groentezaak

trend biologische producten; deze kunnen van de zorgboerderij komen: dit is een geschikte werkomgeving voor VG'ers

> Rustig terras

ouderen verblijven nu voornamelijk bij de snackcorner midden op het Damplein.

> Workshopruimte.

Deze kan voor zowel voor de VG'ers gebruikt worden alsook een wijk functie hebben.

De woning

De woningen zijn zo ontworpen dat ze een bredere beukmaat, hebben en daardoor flexibeler zijn. Door deze brede maat van 7.20m is het mogelijk om de woning over de lengte-as te verdelen in twee units.

De woningen worden ontsloten door een los staande galerij welke te bereiken is via de trap of met de lift. Dit is gunstig voor de brandveiligheid. Anders dan bij een corridor in een instellingsgebouw zal de galerij nog begaanbaar zijn bij rookontwikkeling.

Lichamelijke verzorging is een zachte eis. Er wordt hierin gepleit voor elke individu zijn eigen badkamer. Gezien de voordelen die kosten, verminderen van oppervlakte, en lage intensiviteit van het gebruik van deze ruimte is er in dit ontwerp gekozen voor een één gedeelde badkamer per twee woningen. Dit is vergeleken bij een instelling of bij de vorm clusterwonen al veel minder gedeeld.

Het appartement voorziet verder in een zelfstandig leven. Het heeft een eigen toegangsdeur, hal, pantry, woongedeelte (groot genoeg om gasten te ontvangen, slaapruimte en een eigen buitenruimte.

Doordat de woningen op de eerste verdieping deze indeling hebben is het voor mensen in een rolstoel niet mogelijk om er te wonen. Deze kunnen wel de twee woningen op de begane grond betrekken.

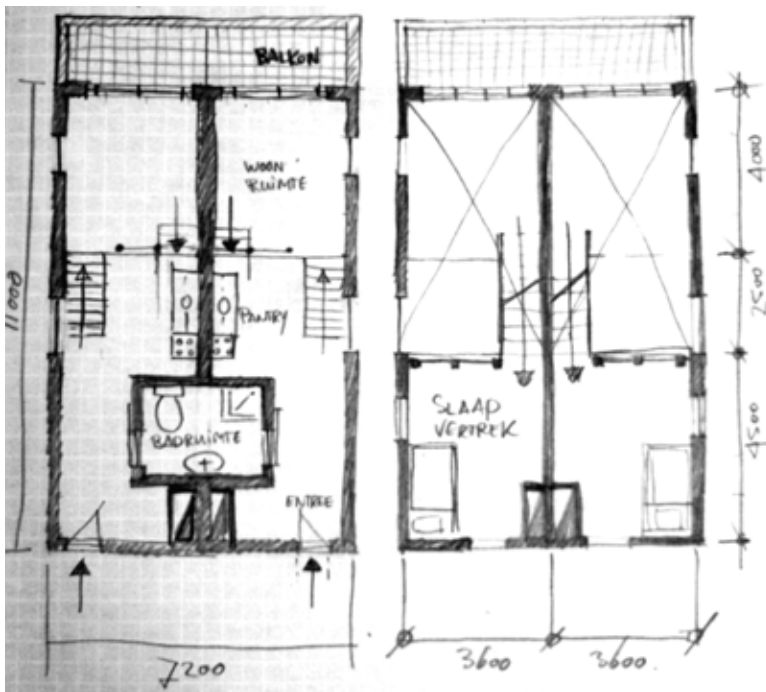
De woningen zijn zonder de buitenruimte meegerekend 56 vierkante meter , tel je daar de privé buiten ruimte er bij op dan komen ze op 63 vierkante meter.

Omwille van een zo groot mogelijk aantal nuttige vierkante meters is er ook in de plattegronden getracht om geen gangen in de woningen toe te passen.

De bewoners zitten in hun woning niet in de kijker, dit omdat de woning aangrenzend aan het openbare plein beschikt over een balkon, deze zorgt voor belemmering van direkte inkijk. *Wel of niet in de kijker?*

De opbouw van de woning is zo ontworpen dat de woningscheidende wand doorbroken kan worden. Dit vergroot de flexibiliteit

van de woning. Gunstig voor het geval dat een relatie tussen twee bewoners zo goed loopt dat er van twee woningen één gemaakt moet worden.

Boven
figuur 10k
Doorsnede van een woning

midden:
figuur 10l
de woningen zijn onderling verbonden met
een galerij welke losstaat van de woningen

links:
figuur 6.13
Plattegronden van de split level woningen

Houtbouw

Het is raadzaam om de bebouwing in houtbouw uit te voeren. We willen namelijk bredere beukmaten (6 tot 7,20m) en losstaande huizen. Dit is relatief goedkoop in houtbouw uit te voeren. De gevel en de binnenwanden schelen niet veel in kosten, wat doorgaans wel het geval is bij andere bouwmethododes.

Alle voordelen van houtbouw:

- relatief goedkope gevel t.o.v. binnenwand
- financieel aantrekkelijk voor kleinschalige projecten
- Relatief weinig energie nodig bij het vervaardigen van het product
- On-uitputbare bron in tegenstelling tot staal, beton en baksteen
- CO2 neutraal bouwen

In de afbeeldingen hiernaast zien we zeven verschillende manieren om in hout te bouwen. Bij twee van deze manieren ligt de vloer niet opgenomen tussen de wanden van de begane grond en de eerste verdieping maar hangt deze aan de wanden. Deze wijze van opbouw zorgt voor een aanzienlijke reductie van contactgeluid ten opzicht van de "stapel"manier. Dit is belangrijk om aan eis G1.09 te voldoen. De woning moet namelijk geluiddicht zijn. Een veelvoorkomende klacht was "te veel lawaai, te weinig privacy".

Balloon frame construction

- lichte wanden
- op de bouwplaats

Solid Timber construction

Dit kan in bijv. Kerto, een merknaam voor een type doorontwikkelde multiplex.

- Sterkte eigenschappen veel hoger dan van gewoon hout
- efficiënt (minder materiaal nodig, lichter, minder verbindingen)
- kostenbesparing
- Hoge prefab-mogelijkheden, weinig werkzaamheden op de bouwplaats

In tegenstelling tot landen als Canada, Verenigde Staten, Zweden, Noorwegen en Finland is Nederland is van origine een land waar

woningen voornamelijk in baksteen en beton worden vervaardigd, veel minder vaak in hout. Er zijn ook weinig timmermannen in Nederland die een woning in hout dan ook helemaal ter plekke op de bouwplaats vervaardigd uit planken.

Het is hier veelal de gewoonte om bouwdelen in de werkplaats te vervaardigen, waar de klimaatcondities constanter zijn dan op de bouwplaats.

Mijn keus gaat daarom uit naar een *Solid Timber construction*.

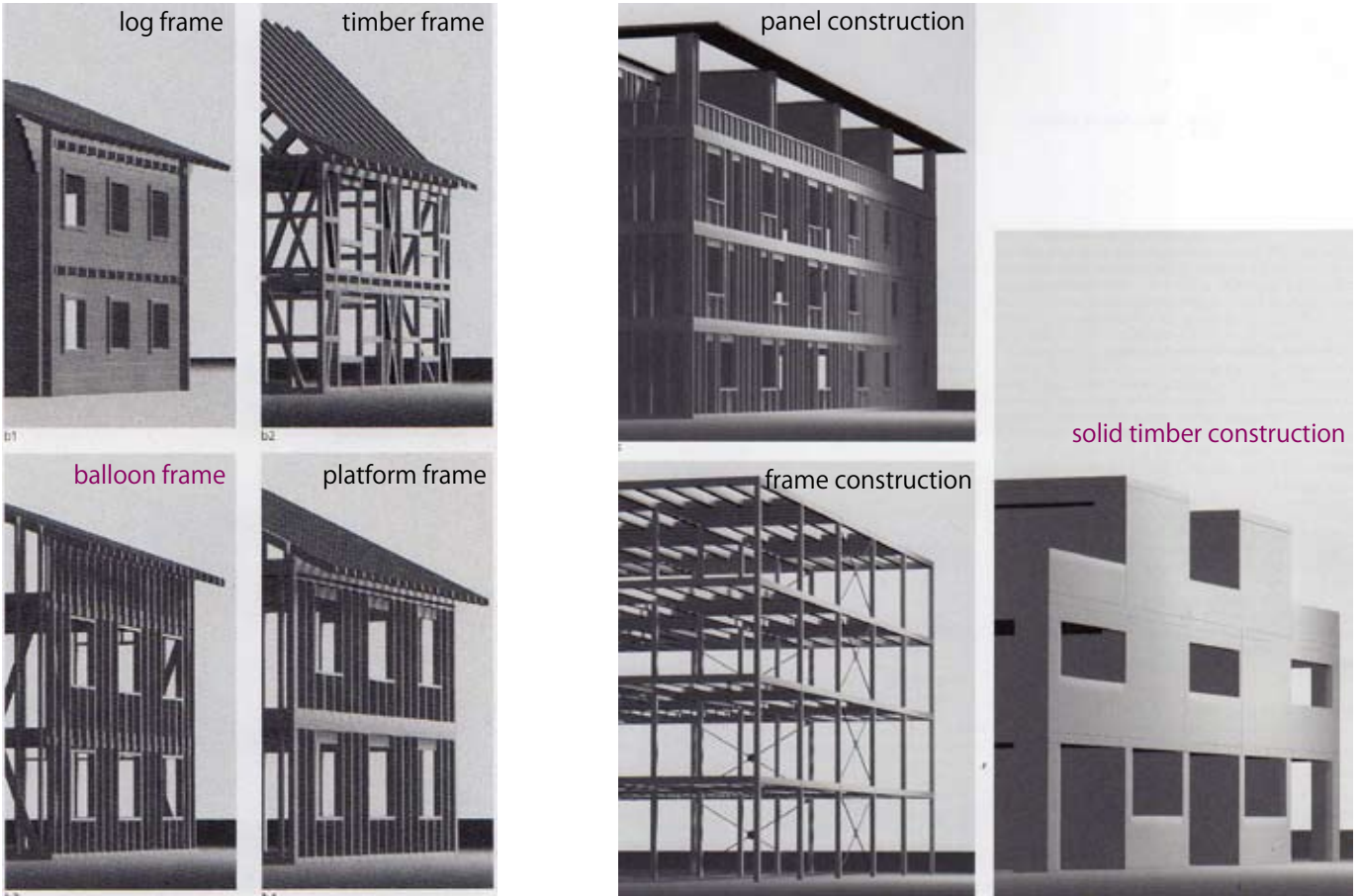
Omdat hout associaties oproept met brandgevaarlijk en dit zeker niet samengaat met de doelgroep en de daarbijhorende harde eis *Hoge mate van brandveiligheid*, kan de constructie niet onbehandeld blijven.

Het hout moet behandeld worden met een impregneermiddel. Preventor Anti-Flame, een impregneermiddel uit Scandinavië kan aan de hoge eis voldoen.

Als hout wordt verhit dan wordt verregaande verbranding voorkomen. Er ontstaat slechts een verkoelde laag aan het houtoppervlak en deze laag zorgt ervoor dat het onderliggende hout wordt beschermd tegen verdere ontbranding en vlammenverspreiding. is vrijwel reukloos en heeft een heldere, neutrale kleur. De oorspronkelijke houtkleur en de houtsterkte worden nauwelijks beïnvloed. Schimmelvorming wordt op een effectieve wijze vermeden.

De vloestof is niet belastend voor het milieu en de gezondheid, en het bevat geen zware metalen. Bovendien bevat het geen halogenen of koolstofverbindingen waarbij CO2 kan vrijkomen. Er worden geen afvalstoffen of gevaarlijke bijproducten geproduceerd. In verband met de Europese harmonisatie zijn in 2002 nieuwe brandvoorschriften van kracht geworden en wettelijk vastgelegd. De daarbij geldende standaarden en classificaties zullen de komende jaren in alle EU-landen worden ingevoerd en de huidige, nationale normen vervangen.

Vlamvertragend hout wordt geclassificeerd in Fire Class B,C, D of E (waarbij B de hoogste klasse aangeeft) volgens standard EN 13501-1:2002.

Boven
figuur 10m
bouwwijzes in houtbouw

rechts:
figuur 10n
Voorbeeld houtbouwwooning

Met dit impregneermiddel behandeld vurenhout, grenen en larix is getest volgens deze nieuwe normen en is geclassificeerd in de hoogste brandklasse (B).

Reacties op het ontwerp

Zoals in de inleiding is omschreven wordt er ontworpen aan de hand van een ontwerpcyclus. We zijn aangekomen bij stap 5 -Testen en verbeteren van het ontwerp; Dit schetsontwerp zal worden geëvalueerd door betrokkenen zodat er een uitspraak gedaan kan worden of het juist en toereikend zal functioneren in de praktijk. Als blijkt dat het ontwerp nog niet helemaal ideaal of toereikend is dan zal de ontwerper één of meerdere stappen terug moeten doen en met een verbeterd ontwerp moeten komen. Om te toetsen wat betrokkenen van het ontwerp vinden heb ik mevrouw de Vos en Teun Schouwenburg (afd bouw van zorgaanbieder) bereid gevonden om reflectie te geven op het zojuist beschreven ontwerp.

*W. de Vos*¹

Wanneer men de deur uit moet om naar een gezamenlijke woonkamer te gaan dan zal men er minder gebruik van maken. Als dit binnendoor kan dan zal er meer gebruik van gemaakt worden. Sommige moeten gehaald worden (door hun karakter komen ze niet uit zichzelf) Als ze niet gehaald worden raken ze in een isolement.

Er moeten meerdere opties voor gebruik mogelijk zijn. Als er iemand uit gaat en er komt een nieuw persoon in, welke eisen wordt er aan deze persoon gesteld? Als de winkels niet lopen kan er dan een appartement gemaakt worden van de winkel? Als er meerdere opties mogelijk zijn vergroot dit de kans van slagen van het project.

Groot kritiek is er op het idee dat VG liever niet in de kijker moeten staan. Wanneer iets verstopt, weggestopt of verscholen is dan roept dat juist vragen op. Je moet omwille van de integratie juist

¹ W. de Vos is moeder van een zoon met een verstandelijk beperking (zie pag. 19)

een bepaalde openheid creëren. De maatschappij moet nog leren dat VG ook onderdeel zijn ervan en dat ze ook temidden van ons allen leven. Anders kan je net zo goed weer terug naar “de instelling”.

Voor autisten zou dit misschien een ander verhaal zijn. Deze doelgroep heeft behoefte aan structuur en zo min mogelijk verstoring van dagelijkse patronen.

*T. Schouwenburg*²

Lift toepassen is niet verstandig bij niet zelfredzame groepen. Wanneer een nachtbegeleidster in haar eentje toezicht moet houden en er gebeurd iets waardoor ze moet gaan evacueren, dan kan ze geen gebruik maken van de lift. Deze wordt, om opsluiting te voorkomen, afgesloten van stroom. De begeleidster moet dan met een noodstoel de client van de trap af glijden. Dit is geen eenvoudige taak. Als het begeleidster niet lukt dan is de client genoodzaakt in zijn woning te wachten tot de brandweer hem komt bevrijden en moet dus vertrouwen op de minimale eis van een half uur brandwerendheid.

Daarnaast hebben installaties een looptijd. Fabrikanten van installaties garanderen bij de aankoop dat ze deze kunnen repareren voor (bijvoorbeeld) ten hoogste 10 jaar. Daarna kunnen ze bij de jaarlijkse onderhoudsbeurt geen vervanging meer garanderen waardoor installaties vervangen dienen te worden om de werking te kunnen garanderen. Er moet dus gekeken worden naar lange termijn bij onderhouds produkten. Het liefst zo min mogelijk van dergelijke installaties toevoegen, deze garanderen namelijk al een kostenpost voor de toekomst.

Je moet dus van te voren heel goed kijken welke functies je in de breedte gaat plaatsen en welke in de hoogte. Rolstoelers het liefst in de breedte, dan heb je geen lift nodig.

Het is ook raadzaam om bij het ontwerpen al naar materiaalkeuze te kijken om zo instellingsrefererende materialen te ontwijken. Dit

² T.Schouwenburg is contactpersoon afdeling “Bouw” bij Syndion, een zorgaanbieder die mensen met een handicap ondersteunt (zie pag. 19)

verlaagt het woongenot voor VG.

Een verzorgingstehuis voor bejaarden biedt bijna dezelfde voorzieningen als dat voor VG. Deze doelgroepen sluiten nauw op elkaar aan wat betreft behoefte in aanpassingen.

Het delen van een badkamer is niet zo gewenst in de praktijk. Je moet het maar net kunnen treffen met je buurman. De badkamer is de meest privé plek in het huis, dus wordt het wel erg gewaardeerd als de client een eigen plek heeft. Dat moet wel te realiseren zijn op 50m². Hiervoor kan ik de aangereikte plattegrond bestuderen. Deze heeft een woningbreedte van 5 meter.

Wat handig zou zijn is een voorbeeld welke mijnheer Schouwenburg ooit is tegengekomen: Een woonhuis waarbij alle installaties in 1 brede koker van 2,5m geplaatst worden. Zo kan je op elke verdieping aanklikken wat je nodig hebt wat betreft installaties of natte groep. Door een zeer korte weg te maken naar de hoofdleidingen krijg je kostenbesparing die je ergens anders in kunt steken zoals in esthetica van gevels of in vloerooppervlakte. De toepassing van een loopbrug van de achterzijde was wel een goede vondst. Ook de combinatie van een workshopruimte voor zowel VG als voor de buurt kan goed werken.

Bij een woongroep van 8 clienten heb je dat iedereen zijn eigen dagbesteding heeft, en niet allemaal het zelfde. Het kan dus in de ochtend een af en aanrijden zijn van verschillende busjes voor het gebouw.

Licht VG kunnen goed in de wijk wonen, ze veroorzaken geen overlast.

Splitlevel is niet gunstig voor levensloopbestendige woningen. Vlakke vloer is veel gunstiger.

Conclusie:

Het is erg van belang dat de mensen met een verstandelijke beperking niet weggestopt worden. Dat is iets wat bij een instellingsmentaliteit hoort en niet bij deze tijd waarbij de mensen met een licht verstandelijke beperking worden geacht te kunnen meedraaien in de maatschappij.

De nadruk van de opmerkingen van mijnheer Schouwenburg ligt

voornamelijk bij de praktische kanten van het ontwerp: brandveiligheid, het wel of niet toepassen van installaties en de plaatsing ervan.

Expliciet kwam naar voren dat het niet handig is om een lift te integreren als de cliënt slecht ter been is. Je kan ze beter op de BG houden.

Flexibiliteit is iets waar veel rekening gehouden moet worden.

In de woning kan je het beter gelijkvloers houden. Splitlevel is erg onhandig en is alleen te tackelen met trapliften wat weer erg kostbaar en onpraktisch is.

Het ontwerp

Het ontwerp voldoet nog niet helemaal aan de gestelde eisen. Zo is het op gebied van bereikbaarheid wel geregeld buiten de woning, elke woning is bereikbaar met de lift als je slecht ter been bent, maar in de woning zelf is het split level, waardoor het moeilijk of niet mogelijk is om de woonkamer van de bewoner te bereiken. Dit is in strijd met de gestelde eis G 1.05 *bereikbaarheid*, alles moet toegankelijk zijn. Ook aan de eis dat er 11 parkeerplaatsen aanwezig moeten zijn (S 2.01) is nog niet voldaan.

Wanneer afgezien wordt van deze split-level woningen heeft dit niet alleen gevolgen voor binnen de woning maar ook de rangschikking van ruimtes onderling binnen het ontwerp moet opnieuw bekeken worden.

de haalfuncties, beschreven in hoofdstuk 5 zijn nog niet in het ontwerp meegenomen. (denk hierbij aan de "post voor spreekuur met huisarts" en een adviespunt)

Er moet een keuze gemaakt worden of de woningen de bewoners in de kijker zetten, de bewoners verstoppen of een tussenweg vertoont

Aanbevelingen

Het tijdsbestedingsonderzoek is vanwege tijdsgebrek op een beknopte manier uitgevoerd. Wanneer men het tienvoudige aan respondenten kan vinden zal dit de resultaten verduidelijken. Zo was er bijvoorbeeld nu 1 persoon die om 03.30u opstaat. Is dit een uitzondering of is het daadwerkelijk zo dat op de negen personen met een verstandelijke beperking dit ritme heeft?

De gekozen lokatie is waarschijnlijk te klein voor een woonservicepunt. Het verdient de aanbeveling om te onderzoeken welke lokatie in de buurt wel geschikt is om dit te huisvesten.

Het totale project

Tijdens de studie aan de faculteit bouwkunde is het niet eerder voorgekomen dat ik te maken had met kwalitatief onderzoek op deze wijze. Het laat zien hoe je op gegronde wijze een set regels kan verkrijgen die een ontwerp bepalen.

Het was soms niet eenvoudig om de gevonden resultaten te interpreteren, omdat niet altijd even duidelijk was om welke doelgroep het gaat. Dit maakt wel heel veel uit voor de kans van slagen van een project omdat "het kunnen" van iemand met een licht verstandelijke beperking en een matig verstandelijke beperking sterk de wensen en eisen van zijn of haar manier van wonen beïnvloed. Sommige data leken niet zeldzaam maar waren toch niet eenvoudig om te verkrijgen zoals prevalentiecijfers van personen met een licht verstandelijke beperking. Ook was het ondoorzichtig hoe een dergelijk woonvoorziening tot stand komt. De gemeente, de woningbouwcorporatie en de zorgaanbieder wijzen elkaar als verantwoordelijke aan.

Literatuur gericht op de werkwijze:

Advies Demografie en Leefstijlen, RMNO, 2004

Dynamiek in de derde leeftijd, de consequenties voor het woonbeleid,
P. Hooimeijer, VROM augustus 2007

Module Consumentengedrag WoON 2006, onderzoeksinstituut OTB

Programma van Eisen, instrument voor kwaliteitsbeheersing, E.A.M. ten Dam, F.J. Smits, D. Spekkink SBR,
Rotterdam 1996,

literatuur gericht op de doelgroep:

Aan iedereen gedacht? Carolien Nout, Ministerie VWS, april 2006

Actieprogramma wonen, zorg en welzijn voor ouderen en gehandicapten in Dordrecht, gemeente Dordrecht, januari 2005

Anders of toch niet?
deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking
Cardol, Mieke NIVEL 2007

De Architectuur van het psychiatrisch ziekenhuis
Noor Mens, Inmerc BV, Wormer 2003

Bewust Bouwen: Bewust Bouwen voor mensen met een visuele en verstandelijke beperking
Marij van den Wildenberg, Bartimeus, Doorn 2002

Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking
participatiemonitor 2007, NIVEL 2008

De droom van Grunewald : de ontwikkeling van zorg en ondersteuning aan mensen met een verstandelijke
beperking in Zweden
Siebesma, Peter De Zijlen 2007

Een eigen huis...

Ervaringen van mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving

M.H. Kwekkeboom, A.H. de Boer SCP 2006

Emancipatie van de zwaksten in de samenleving: Over paradigma's van verstandelijke handicap

A. T. G. van Gennep uitgeverij Boom 2000

Handboek Buitengewoon wonen: programma's voor kleinschalig wonen met begeleiding en zorg

Jaap Drenth, Elsevier, Doetinchem 2001

MEE Signaal, Trend- en signaleringsrapportage voorjaar 2009

Modellering van de gehandicaptenzorg als onderdeel van het Ramingsmodel Zorg

Tweede fase: vraag, aanbod, gebruik en kosten,

Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, april 2002

Van zorg naar ondersteuning: Kiezen voor kwaliteit leidt tot ontmanteling van instituut zorg

Jos van Loon, Uitgeverij Garant, Antwerpen 2005

Wonen doe je zelf;

Evaluatie van ondersteund wonen van mensen met een verstandelijke handicap

Henriëtte Ruigrok ISED 2002

Wonen in de samenleving

Ervaringen met kleinschalige woonvormen voor mensen met een verstandelijke handicap en ernstige gedragsproblemen

R. Geus, A. van Gennep NIZW 2001

Zorg voor mensen met een verstandelijke handicap

G H van Gemert, R B Minderaa uitgeverij Van Gorcum

Zorg voor verstandelijk gehandicapten " Ontwikkelingen in de vraag" Woittiez, F. Crone, SCP Den Haag, 2005 Aan iedereen gedacht?

Praktische tips voor beleidsmakers bij gelijke behandeling van gehandicapten

Uitgave: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, april 2006

Websites

<http://www.slo.nl>

<http://www.invoeringwmo.nl>

<http://www.utwente.nl>

<http://www.rivm.nl>

<http://www.meeds.nl>

<http://www.invoeringwmo.n>

<http://www.minvws.nl>

<http://wmo.dsp-groep.nl/>

<http://scp.nl/onderzoek/tbo>

www.tijdsbesteding.nl

Inclusief beleid

Dit is beleid, waarbij in alle fasen van een beleidscyclus rekening wordt gehouden met verschillen tussen mensen en dan met name met de verschillen tussen mensen met en zonder beperkingen

Wmo

afkorting voor *Wet maatschappelijke ondersteuning*.

Deze wet moet er voor zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving, al of niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. Dat is de onderlinge betrokkenheid tussen mensen. En als dat niet kan, is er ondersteuning vanuit de gemeente.

Gezinsvervangend tehuis

Woon- en leefgemeenschap voor volwassenen (18+) die redelijk zelfstandig kunnen functioneren. De bewoners worden ondersteund door een vaste groep begeleiders. Zij doen activiteiten, volgen speciaal onderwijs of nemen deel aan een werkvoorziening. In een gezinsvervangend tehuis wonen 15 tot 25 mensen. Het tehuis is opgedeeld in eenheden voor 6 tot 8 mensen. Meestal ligt het tehuis in een gewone woonwijk. Elke bewoner heeft een eigen, vaste mentor. Er is een gemeenschappelijke woonkamer waar activiteiten worden gedaan. Ook hebben de bewoners een eigen kamer waar ze zich kunnen terugtrekken. Veel tehuizen hebben een actieve oudercommissie. Soms zijn er aparte locaties voor mensen die weinig begeleiding nodig hebben. In zo'n 'dependance' wonen 3 tot 6 mensen. Vaak is deze woonvorm een opstap naar begeleid zelfstandig wonen.

Zelfstandig wonen:

Zelfredzaam zijn, zelf verantwoordelijk blijven en zelf sturing geven aan het leven. Dus: zelf hulp inroepen wanneer dit nodig is.

Intramuraal:

Verpleeghuis, Verzorgingshuis, (Klinieken voor mensen met psychiatrische problemen)

Clusterwonen:

Geclusterde woonvormen bieden de zwaardere vormen van zorg in een setting van zo gewoon mogelijk wonen. Clusterwonen

houdt in dat binnen de woonvorm of in de directe nabijheid naast privé-woonruimten ook gemeenschappelijke ruimten en zorg-ruimten aanwezig zijn in verband met de mogelijkheid van 24-uurs begeleiding en toezicht.

Hiertoe rekenen we kleinschalige woonvormen voor zwaardere zorgvormen met 24-uurs begeleiding én toezicht.

Begeleid/beschut

Beschut en begeleid wonen zijn woonvormen bedoeld voor degenen die nog wel begeleiding en/of assistentie nodig hebben, maar geen 24-uurs toezicht. Beschut wonen is een woonvorm, waarbij een aantal zelfstandige wooneenheden (een of tweepersoons) samen in een woongebouw of fysiek dicht bij elkaar is ondergebracht ofaanwezig is binnen een bepaalde straal van een gemeenschappelijke huiskamer en/of hulppost, met beperkte begeleiding op afspraak of afroep. Naast hulp bij Algemene Dagelijkse Levensverrichtingen (ADL) wordt hulp verstrekt bij huishoudelijke activiteiten en kan ondersteunende en activerende begeleiding worden geboden. Begeleid wonen: is individueel wonen met zorg, hierbij is niet altijd een gemeenschappelijke woonkamer of hulppost beschikbaar. De zorg vindt altijd op afspraak plaats met hoogstens een vangnet voor calamiteiten.

Zelfstandig in woonzorgcomplex:

"Een complex zelfstandige woningen met een bouwwijze die is gericht op beschermd wonen, met een complexgewijs overeengekomen zorg- en servicearrangement, maar met wel een consequente scheiding tussen wonen, zorg en service". De woningen in deze complexen hebben minimaal 2 kamers en zijn goed toegankelijk en voldoen aan Arbo-eisen voor zorgverlening. In deze complexen zijn bij voorkeur enkele zorg- en welzijnsvoorzieningen aanwezig en die kunnen ook een wijkfunctie hebben.

Het verschil met de woonvormen clusterwonen en begeleid/beschut wonen, is dat bewoners in principe zelf de regie in handen houden en een zelfstandig huishouden voeren, zo nodig met praktische hulp, ook al hebben zij een lichamelijke handicap of chronische ziekte. In de huidige praktijk heeft gemiddeld een derde van de bewoners van woonzorgcomplexen toch nog een intramurale indicatie.

Daartoe rekenen we de woonvormen Serviceflat, Woonzorgcentrum

Individueel zelfstandig

Alle gelijkvloerse woningen (appartementen met lift) die niet onder de hiervoor genoemde woon- en verblijfvormen vallen. let op: hierbij dus alle woningen met mogelijkheid van zorg meegeteld, niet bekend in welke mate en of er werkelijk zorg aan huis geleverd wordt. Nu wonen er ook mensen die geen zorgbehoefte hebben, maar bv. wel sociale veiligheid willen of geschikte woningen vanwege lichamelijke beperkingen. Een deel van de woningen (m.n. aanleunwoningen) zou ook ingedeeld kunnen worden bij zelfstandig in wozoco gezien de ligging nabij voorzieningen van een verzorgingshuis, maar wordt toch ingedeeld bij 'individueel zelfstandig' vanwege de fysieke scheiding van die voorzieningen.

overzichtelijkheid, hiervan alleen sabelde huurwoningen) en geplande en recent gebouwde koopappartementen weergegeven.

Zorgsteunpunt

Punt van waaruit zorg (incl. niet-planbare 24-uurszorg) geleverd kan worden aan bewoners in de wijk.

Activiteitencentrum

Ruimte waar activiteiten, gericht op bewoners van de wijk, georganiseerd worden.

Info/adviespunt

Plek waar informatie of advies te krijgen is over wonen, zorg en welzijn voor ouderen of mensen met een handicap (bv. spreekuur ouderenadviseur).

Welzijn:

Sociaal cultureel werk, hulpdiensten, sport, recreatie, cultuur en educatie, veiligheid en winkelvoorzieningen, samenleving

Mantelzorg

Onder mantelzorg verstaan we de zorg die mensen bieden aan een naaste; deze zorg wordt vrijwillig (al kunnen de omstandigheden zodanig zijn dat de mate van vrijwilligheid beperkt is) en niet

vanuit een bepaald georganiseerd verband geboden door mensen die al voor het ontstaan van de zorgvraag een bepaalde sociale relatie met elkaar hadden.